

INFORMATOR

o egzaminie maturalnym z filozofii

od roku szkolnego **2025/2026**

Centralna Komisja Egzaminacyjna
Warszawa 2021

Zespół redakcyjny:

dr Jacek Frydrych
dr Marcin Iwanicki (KUL)
prof. dr hab. Jacek Wojtysiak (KUL)
Dagmara Rusinek-Smaga (CKE)
dr Wioletta Kozak (CKE)
dr Marcin Smolik (CKE)

Recenzenci:

prof. ucz. dr hab. Krzysztof Śleziński, (UŚ)
prof. ucz. dr hab. Artur Szutta (UG)
Marcin Szymański

Informator został opracowany przez Centralną Komisję Egzaminacyjną we współpracy z okręgowymi komisjami egzaminacyjnymi.

Centralna Komisja Egzaminacyjna
ul. Józefa Lewartowskiego 6, 00-190 Warszawa
tel. 22 536 65 00
sekretariat@cke.gov.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Gdańsku
ul. Na Stoku 49, 80-874 Gdańsk
tel. 58 320 55 90
komisja@oke.gda.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Jaworznie
ul. Adama Mickiewicza 4, 43-600 Jaworzno
tel. 32 616 33 99
oke@oke.jaworzno.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie
os. Szkolne 37, 31-978 Kraków
tel. 12 683 21 99
oke@oke.krakow.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży
al. Legionów 9, 18-400 Łomża
tel. 86 473 71 20
sekretariat@oke.lomza.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi
ul. Ksawerego Praussa 4, 94-203 Łódź
tel. 42 634 91 33
sekretariat@lodz.edu.oke.gov.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Poznaniu
ul. Gronowa 22, 61-655 Poznań
tel. 61 854 01 60
sekretariat@oke.poznan.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Warszawie
pl. Europejski 3, 00-844 Warszawa
tel. 22 457 03 35
info@oke.waw.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we Wrocławiu
ul. Tadeusza Zielińskiego 57, 53-533 Wrocław
tel. 71 785 18 94
sekretariat@oke.wroc.pl

Spis treści

1.	Opis egzaminu maturalnego z filozofii	5
	Wstęp	5
	Zadania na egzaminie	5
	Opis arkusza egzaminacyjnego	7
	Zasady oceniania	9
2.	Przykładowe zadania z rozwiązaniami	21
	Zadania sformułowane na podstawie jednego tekstu filozoficznego	21
	Zadania sformułowane na podstawie dwóch tekstów filozoficznych	31
	Zadania z zakresu kultury logicznej	42
	Zadania z zakresu historii filozofii	46
	Zadania z zakresu wybranych problemów filozoficznych	53
	Zadania sformułowane na podstawie tekstu niefilozoficznego	55
	Wypracowania	77
3.	Informacja o egzaminie maturalnym z filozofii dla absolwentów niesłyszących	100
Uchwała Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich o informatorach maturalnych od 2023 roku		120

1. Opis egzaminu maturalnego z filozofii

WSTĘP

Filozofia jest jednym z dodatkowych przedmiotów egzaminacyjnych na egzaminie maturalnym.

Egzamin maturalny z filozofii sprawdza, w jakim stopniu zdający spełnia wymagania z filozofii na poziomie rozszerzonym określone w: [podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły ponadpodstawowej](#).

Informator prezentuje przykładowe zadania egzaminacyjne wraz z rozwiązaniami oraz wskazuje, w jaki sposób zadania odnoszą się do wymagań podstawy programowej. Zadania w *Informatorze* nie ilustrują wszystkich wymagań z zakresu filozofii określonych w podstawie programowej, nie wyczerpują również wszystkich typów zadań, które mogą wystąpić w arkuszu egzaminacyjnym. Tylko realizacja wszystkich wymagań z podstawy programowej, zarówno ogólnych, jak i szczegółowych, może zapewnić właściwe przygotowanie do egzaminu maturalnego.

Przed przystąpieniem do dalszej lektury *Informatora* warto zapoznać się z ogólnymi zasadami obowiązującymi na egzaminie maturalnym od roku szkolnego 2022/2023. Są one określone w rozporządzeniu Ministra Edukacji i Nauki z dnia 26 lutego 2021 r. w sprawie egzaminu maturalnego (Dz.U. poz. 482) oraz – w skróconej formie – w części ogólnej *Informatora o egzaminie maturalnym od roku szkolnego 2022/2023*, dostępnej na stronie internetowej Centralnej Komisji Egzaminacyjnej (<https://cke.gov.pl/>) i na stronach internetowych okręgowych komisji egzaminacyjnych.

ZADANIA NA EGZAMINIE

W arkuszu egzaminacyjnym znajdują się zarówno zadania zamknięte, jak i otwarte.

Zadania zamknięte to takie, w których zdający wybiera odpowiedź spośród podanych. Wśród zadań zamkniętych znajdują się m.in. zadania wyboru wielokrotnego, zadania typu prawda-fałsz oraz zadania na dobieranie.

Zadania otwarte to takie, w których zdający samodzielnie formułuje odpowiedź. Wśród zadań otwartych znajdują się m.in.:

- zadania z luką, wymagające uzupełnienia zdania bądź krótkiego tekstu jednym lub kilkoma wyrazami
- zadania krótkiej odpowiedzi, wymagające napisania krótkiego tekstu
- zadanie rozszerzonej odpowiedzi, wymagające napisania wypracowania.

W arkuszu egzaminacyjnym znajdują się zadania sprawdzające znajomość treści i problematyki lektur wymienionych w podstawie programowej, tj.:

1. Platon, *Obrona Sokratesa* lub *Kriton*
2. Platon, *Fedon* (78 d – 80 b oraz 98 c – 100 b)
3. Platon, *Timajos* (28 b – 30 c)
4. Platon, *Fajdros* (246 a–b, 253 d–e)
5. Platon, *Uczta* (209 e – 212 c)
6. Platon, *Państwo* (514 a – 517 a oraz 358 e – 361 d)
7. Arystoteles, *Poetyka* (ks. IV, 1448 b – 1449 a), *Etyka nikomachejska* (ks. II, 7–8, 1107 a)
8. Diogenes Laertios, *Żywoty i poglądy sławnych filozofów*, (ks. IX, rozdz. 11, 79–91)
9. św. Anzelm z Canterbury, *Proslogion* (rozdział 2 *Bóg naprawdę jest*)
10. św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna* (cz. I, kw. 2, art. 3: *Czy Bóg istnieje?*)
11. René Descartes, *Rozprawa o metodzie* (cz. IV)
12. Blaise Pascal, *Myśli* (cz. I, rozdz. 1: *Miejsce człowieka w naturze. Dwie nieskończoności*)
13. John Locke, *Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego* (t. I, ks. II, rozdz. I, par. 1–6)
14. Immanuel Kant, *Uzasadnienia metafizyki moralności* (rozdz. 2)
15. Fragmenty tekstów Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Wykłady z filozofii dziejów* lub August Cieszkowski, *Ojciec nasz* (dział III, 1-3, 9-10) lub Artur Schopenhauer, *Świat jako wola i przedstawienie* (ks. IV)
16. John Stuart Mill, *O wolności* (rozdz. I *Rozważania wstępne*)
17. Friedrich Nietzsche, *Tako rzecze Zaratustra (Przedmowa Zaratustry)*
18. August Comte, *Metoda pozytywna w szesnastu wykładach* (wykład pierwszy)
19. Roman Ingarden, *Książeczka o człowieku* (esej *Człowiek i jego rzeczywistość*)
20. Fragmenty tekstów: Karl Jaspers, *Wprowadzenie do filozofii* (rozdz. 2 *Źródła filozofii*) oraz Jean-Paul Sartre, *Egzystencjalizm jest humanizmem*
21. Fragment jednego z następujących tekstów: Bernard Russell, *Problemy filozofii*, George Edward Moore, *Z głównych zagadnień filozofii*, Ludwig Wittgenstein, *Dociekania filozoficzne*, Kazimierz Twardowski, *O tak zwanych prawdach względnych*, Kazimierz Ajdukiewicz, *Zagadnienia i kierunki filozofii*, Tadeusz Kotarbiński, *Medytacje o życiu godziwym* Tadeusz Czeżowski, *O metafizyce, jej kierunkach zagadnieniach*

W arkuszu egzaminacyjnym znajdują się także zadania sprawdzające znajomość poglądów filozofów wymienionych w podstawie programowej, tj.: autorzy wymienionych powyżej tekstów oraz:

Leucyp
Demokryt
Epikur
Epiktet
Seneka
Marek Aureliusz
Plotyn
św. Augustyn
Gottfried Wilhelm Leibniz
Baruch Spinoza
David Hume
George Berkeley

Edmund Husserl
Max Scheler
Władysław Tatarkiewicz

OPIS ARKUSZA EGZAMINACYJNEGO

Egzamin maturalny z filozofii będzie trwał 180 minut¹.

W arkuszu egzaminacyjnym znajdzie się od ~~16 do 22~~ **14 do 20** zadań. Łączna liczba punktów, jakie można uzyskać za prawidłowe rozwiązanie wszystkich zadań, jest równa 60.

Arkusz egzaminacyjny będzie składał się z dwóch części:

I. Część 1. Test

- 1) Za rozwiązanie zadań z tej części arkusza zdający może uzyskać maksymalnie ~~30~~ **25** punktów.
- 2) Zadania znajdujące się w tej części arkusza egzaminacyjnego będą tworzyły trzy grupy zadań:
 - a) zadania odnoszące się do jednego dłuższego tekstu filozoficznego lub dwóch krótszych tekstów filozoficznych:
 - zadania te będą sprawdzać przede wszystkim umiejętność analizy tekstu filozoficznego
 - wykorzystany w arkuszu egzaminacyjnym tekst (lub teksty) nie musi być wymieniony w podstawie programowej, musi jednak być tekstem napisanym przez filozofa wymienionego w podstawie programowej lub dotyczyć problemu filozoficznego wskazanego (nazwanego) w podstawie programowej
 - łączna liczba wyrazów wykorzystanego tekstu filozoficznego (lub tekstów) – ok. 1000
 - w tej części mogą się pojawić zadania niezwiązane bezpośrednio z przywołanym tekstem (tekstami) – mogą pojawić się zadania odnoszące się do innych tekstów filozoficznych lub poglądów filozoficznych wymienionych w podstawie programowej, a treść tych zadań może – oddzielnie lub łącznie – być związana z dowolnymi zagadnieniami wyszczególnionymi w każdej z trzech głównych części podstawy programowej: 1. Kultura logiczna., 2. Elementy historii filozofii., 3. Wybrane problemy filozofii
 - liczba zadań: ~~6–8~~ **5–7**.
 - b) zadania niepowiązane wspólnym tekstem:
 - zadania te będą sprawdzać wiedzę i umiejętności z zakresu wybranych zagadnień wyszczególnionych w trzech głównych częściach podstawy programowej: 1. Kultura logiczna., 2. Elementy historii filozofii., 3. Wybrane problemy filozofii
 - zadań te oparte będą o materiał źródłowy, np. cytaty, reprodukcję, ilustrację, mogą się także pojawić zadania bez tekstu źródłowego

¹ Czas trwania egzaminu może zostać wydłużony w przypadku uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym niepełnosprawnych, oraz w przypadku cudzoziemców. Szczegóły są określone w *Komunikacie dyrektora Centralnej Komisji Edukacyjnej w sprawie szczegółowych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu maturalnego w danym roku szkolnym.*

- liczba zadań: ~~6–8~~ **5–7**.
- c) zadania odnoszące się do tekstu niefilozoficznego:
- wykorzystany tekst może mieć różną postać i charakter – w szczególności może być fragmentem tekstu literackiego, naukowego, popularnonaukowego czy publicystycznego
 - łączna liczba wyrazów wykorzystanego tekstu – ok. 400
 - zadania z tej grupy mają w szczególności na celu sprawdzenie umiejętności rozpoznawania związków między filozofią a innymi dziedzinami kultury (nauką, literaturą, sztuką, religią)
 - zadania z tej grupy zadań mogą dotyczyć problematyki wyszczególnionej w każdej z trzech części podstawy programowej: 1. Kultura logiczna. 2. Elementy historii filozofii. 3. Wybrane problemy filozofii
 - liczba zadań: 3–5.
- d) w każdym arkuszu będą co najmniej 3 zadania z logiki.

II. Część 2. Wypracowanie

- 1) Za napisanie wypracowania zdający może uzyskać maksymalnie ~~30~~ **25** punktów.
- 2) Zadanie sprawdza umiejętność pisania dłuższego tekstu o charakterze argumentacyjnym, liczącego minimum 400 wyrazów, w którym zdający – posługując się stosowną wiedzą i umiejętnościami z zakresu edukacji filozoficznej – będzie rozważał wskazane w poleceniu zagadnienie (lub zagadnienia) i argumentował na rzecz wybranego przez siebie stanowiska (rozwiązania).
- 3) ~~Zdający będzie miał możliwość wyboru jednego tematu spośród dwóch. Tematy będą się różniły problematyką i charakterem:~~ **Tematy wypracowań mogą mieć jedną z dwóch postaci:**
 - a) temat o charakterze **historyczno-filozoficznym**. W poleceniu zostanie wymieniony określony filozof lub przywołany określony fragment tekstu filozoficznego. Zadaniem zdającego będzie napisanie wypracowania, w którym – zgodnie z treścią polecenia – przedstawi pogląd lub poglądy wskazanego filozofa oraz sformułuje własne stanowisko, odnoszące się do zaprezentowanej myśli filozofa wskazanego w poleceniu. Istotną częścią wypracowania powinno być również odwołanie się zdającego do myśli filozoficznej wybranych przez siebie autorów oraz przywołanie stosownych tekstów
 - b) temat o charakterze **filozoficzno-problemowym**. W poleceniu zostanie wskazany określony problem filozoficzny lub określone stanowisko filozoficzne. Zadaniem zdającego będzie napisanie wypracowania, w którym wyjaśni on problem lub stanowisko wskazane w poleceniu oraz sformułuje własne stanowisko wobec tego problemu lub stanowiska. Istotną częścią wypracowania powinno być również odwołanie się zdającego do myśli filozoficznej wybranych przez siebie autorów oraz przywołanie stosownych tekstów.

Tematy wypracowań będą poprzedzone szczegółowymi wytycznymi:

- wybierz **jeden** z poniższych tematów i napisz wypracowanie
- wyjaśnij temat wypracowania
- sformułuj tezę odniesioną do tematu wypracowania i przedstaw jej uzasadnienie

- w ramach własnego wywodu przywołaj argumenty (racje) na rzecz zajętego przez Ciebie stanowiska, przedstaw co najmniej jeden zarzut (kontrargument lub kontrargumenty) oraz sformułuj odpowiedź na przedstawiony przez Ciebie zarzut (zarzuty)
- w wypracowaniu odwołaj się do stosownego fragmentu przynajmniej jednego tekstu filozoficznego wymienionego w podstawie programowej lub zaprezentuj myśl filozoficzną przynajmniej jednego z filozofów wymienionych w podstawie programowej
- w wypracowaniu odwołaj się do kontekstu pozafilozoficznego, np. do wybranego tekstu kultury
- Twoja praca powinna liczyć co najmniej 400 wyrazów
- numer wybranego tematu wpisz w kratkę
- zapisz wypracowanie w wyznaczonym miejscu, nie pisz na marginesach.

Bez względu na wybrany temat wypracowanie będzie oceniane według tych samych kryteriów omówionych na stronach: 10–20 *Informatora*: Zasady oceniania. Zadanie otwarte rozszerzonej odpowiedzi – wypracowanie.

ZASADY OCENIANIA

Zadania zamknięte i zadania otwarte z luką

Zadania zamknięte są oceniane – w zależności od maksymalnej liczby punktów, jaką można uzyskać za rozwiązanie danego zadania – zgodnie z poniższymi zasadami:

1 pkt – odpowiedź poprawna.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

ALBO

2 pkt – odpowiedź całkowicie poprawna.

1 pkt – odpowiedź częściowo poprawna lub odpowiedź niepełna.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Zadania otwarte krótkiej odpowiedzi

Za rozwiązanie zadania otwartego krótkiej odpowiedzi będzie można otrzymać od 0 do 3 punktów. Zasady oceniania będą opracowywane do każdego zadania odrębnie. Za każde poprawne rozwiązanie, inne niż opisane w zasadach oceniania, można przyznać maksymalną liczbę punktów, o ile rozwiązanie jest merytorycznie poprawne, zgodne z poleceniem i warunkami zadania.

Zadanie otwarte rozszerzonej odpowiedzi – wypracowanie

Za napisanie wypracowania zdający będzie mógł otrzymać maksymalnie ~~30~~ **25** punktów. Oceniając pracę, egzaminatorzy będą przydzielali punkty według czterech **kryteriów głównych**:

1. *Spełnienie formalnych warunków polecenia* (od 0 do 1 pkt)
2. *Kompetencje filozoficzne i kulturowe* (od 0 do ~~23~~ **21** pkt)
3. *Kompozycja i spójność wypowiedzi* (od 0 do ~~4~~ **2** pkt)
4. *Język wypowiedzi* (od 0 do ~~2~~ **1** pkt)

W ramach pierwszego kryterium głównego – *Spełnienie formalnych warunków polecenia* – egzaminatorzy będą rozstrzygali, czy wypracowanie spełnia wymienione warunki polecenia.

W ramach drugiego kryterium głównego – *Kompetencje filozoficzne i kulturowe* – egzaminatorzy będą przydzielali punkty w ramach czterech kryteriów szczegółowych:

- 2.1. Sformułowanie stanowiska.
- 2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii.
- 2.3. Uzasadnienie stanowiska.
- 2.4. Nawiązania kulturowe.

W ramach trzeciego kryterium głównego – *Kompozycja i spójność wypowiedzi* – egzaminatorzy będą przydzielali punkty, oceniając zarówno kompozycję pracy, jak i spójność wypowiedzi zdającego.

W ramach czwartego kryterium głównego – *Język wypowiedzi* – egzaminatorzy będą przydzielali punkty, oceniając poprawność językową wypowiedzi **oceniaли poprawność językową wypowiedzi**.

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia (maksymalnie 1 punkt)

Sprawdzając wypracowanie zdającego w tym kryterium, egzaminator będzie oceniał, czy:

- wypowiedź zawiera przynajmniej częściowe sformułowanie stanowiska zdającego
- napisane wypracowanie jest w jakiegokolwiek części wypowiedzią argumentacyjną
- w wypracowaniu zdający przywołał pogląd co najmniej jednego filozofa lub odwołał się do co najmniej jednego tekstu filozoficznego.

<ul style="list-style-type: none"> • W wypracowaniu znajduje się co najmniej jeden z dwóch kluczowych elementów stanowiska zdającego: wyjaśnienie tematu wypracowania lub teza zdającego. ORAZ • W wypracowaniu przedstawiony jest pogląd przynajmniej jednego filozofa lub znajduje się w nim odwołanie do co najmniej jednego tekstu filozoficznego. ORAZ • Wypracowanie przynajmniej częściowo jest wypowiedzią argumentacyjną. 	1 pkt
<ul style="list-style-type: none"> • Wypracowanie nie spełnia dowolnego z warunków wymaganych do otrzymania 1 punktu. ALBO • Wypracowanie jest napisane w formie planu albo w punktach. 	0 pkt

Uwaga: jeżeli w kryterium *Spełnienie formalnych warunków polecenia* przyznano 0 pkt, we wszystkich pozostałych kryteriach przyznaje się 0 pkt.

Wyjaśnienia (Kryterium 1. – Spełnienie formalnych warunków polecenia)

1. Na stanowisko zdającego składają się wyjaśnienie tematu wypracowania oraz teza zdającego powiązana z tematem pracy.
 - a) Wyjaśnienie tematu polega na podaniu stosownych znaczeń kluczowych terminów lub twierdzeń zawartych w poleceniu oraz na wskazaniu na ewentualne związki między nimi.
 - b) Teza wypracowania, to zdanie wyrażające określone przekonanie zdającego (jego opinię), odniesione do zagadnienia wskazanego w poleceniu. Teza zdającego nie musi być oryginalna – wystarczy, że zdający opowie się za określonym poglądem filozoficznym, powiązany z tematyką pracy. Teza może również mieć postać hipotezy, której poprawność zdający ocenia w swojej pracy. Teza wypracowania w każdej swej postaci wymaga stosownego uzasadnienia.
 - c) Zdający nie musi opowiadać się za określonym rozwiązaniem zagadnienia omawianego w wypracowaniu, jest jednak wówczas zobowiązany jednoznacznie ten fakt zakomunikować, podając racje na rzecz takiej koncepcji wypracowania.
2. W wypracowaniu zdający powinien omówić co najmniej jeden z poglądów filozoficznych, jednego z filozofów wymienionych w podstawie programowej lub odwołać się do co najmniej jednego tekstu filozoficznego wskazanego w podstawie programowej.
3. Wypracowanie przynajmniej częściowo jest wypowiedzią argumentacyjną, jeżeli zawiera co najmniej jeden akapit argumentacyjny, czyli taki, w którym znajduje się co najmniej jeden argument powiązany z tematyką pracy.

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe (maksymalnie 23 21 punkty)

Sprawdzając wypracowanie zdającego w ramach tego kryterium, egzaminator będzie ocenił, czy w wypracowaniu zdający:

- przedstawił własne stanowisko i czy uczynił to w sposób jasny i rzetelny
- wykorzystał wiedzę historyczno-filozoficzną (poglądy filozoficzne określonych autorów lub zawarte w przywołanych tekstach filozoficznych) w sposób funkcjonalny i pogłębiony
- funkcjonalnie wykorzystał pozafilozoficzny kontekst kulturowy
- przedstawił poprawne uzasadnienie własnego stanowiska, wykazując się umiejętnością poprawnej i krytycznej argumentacji
- poprawnie stosował terminologię filozoficzną
- nie popełnił błędów rzeczowych i logiczno-językowych.

Uwaga: jeżeli ostateczna liczba punktów przyznana w kryterium *Kompetencje filozoficzne i kulturowe*, wynosi 0 pkt, wówczas w pozostałych kryteriach (*Kompozycja wypowiedzi* oraz *Język wypowiedzi*) przyznaje się 0 pkt.

2.1. Sformułowanie stanowiska

Zadawalające wyjaśnienie tematu wypracowania oraz jasno sformułowana teza.	4 pkt
Zadawalające wyjaśnienie tematu wypracowania, lecz nie w pełni jasno sformułowana teza ALBO jasno sformułowana teza, lecz nie w pełni zadowalające wyjaśnienie tematu wypracowania. Zadawalające wyjaśnienie tematu wypracowania oraz jasno sformułowana teza.	3 pkt
Jasno sformułowana teza, lecz brak (zadowalającego) wyjaśnienia tematu wypracowania ALBO zadawalające wyjaśnienie tematu wypracowania, lecz brak (jasno) sformułowanej tezy ALBO nie w pełni zadowalające wyjaśnienie tematu wypracowania oraz nie w pełni jasno sformułowana teza. Zadawalające wyjaśnienie tematu wypracowania, lecz nie w pełni jasno sformułowana teza ALBO jasno sformułowana teza, lecz nie w pełni zadowalające wyjaśnienie tematu wypracowania.	2 pkt
Nie w pełni zadowalające wyjaśnienie tematu wypracowania (i brak sformułowanej tezy) ALBO nie w pełni jasno sformułowana teza (i brak wyjaśnienia tematu). Wypracowanie zawiera tezę.	1 pkt
Brak wyjaśnienia tematu (lub wyjaśnienie niepoprawne) i brak tezy (lub teza sformułowana w sposób niezrozumiały).	0 pkt

Wyjaśnienia (Kryterium 2.1. – Sformułowanie stanowiska)

1. Przez sformułowanie stanowiska zdającego rozumie się wyjaśnienie tematu wypracowania oraz sformułowanie powiązanej z tematem tezy.
2. Wyjaśnienie tematu:
 - a) wyjaśnienie tematu jest zadowalające, gdy zdający wyjaśnił rzetelnie kluczowe terminy lub twierdzenia występujące w poleceniu oraz poprawnie wyjaśnił ewentualne związki między nimi
 - b) wyjaśnienie jest nie w pełni zadowalające, gdy zdający nie wyjaśnił rzetelnie wszystkich istotnych dla jasnego zrozumienia tematu terminów lub twierdzeń występujących w sformułowaniu polecenia lub gdy nie wyjaśnił (albo gdy uczynił to w sposób nierzetelny) istotnych dla zrozumienia tematu związków między występującymi w sformułowaniu tematu twierdzeniami
 - c) jeżeli zdający nie wyjaśnił tematu wypracowania lub gdy podejmując tę próbę uczynił to w sposób nierzetelny, wówczas nie uzyskuje punktu za ten aspekt stanowiska.
3. Sformułowanie tezy:
 - a) teza zdającego jest jasno sformułowana, gdy łącznie spełnia następujące warunki:
 - zdający rzetelnie wyjaśnił występujące w niej kluczowe terminy
 - teza ta dotyczy tematu wypracowania
 - teza nie ulega zmianie w trakcie wyvodu lub jej zmiana ma swoje uzasadnienie
 - b) teza zdającego nie jest w pełni jasno sformułowana, gdy nie zostaje spełniony co najmniej jeden z warunków wymienionych wyżej
 - c) Jeżeli teza nie występuje lub gdy jest sformułowana w sposób niezrozumiały albo gdy w wypracowaniu występują różne i trudne do uzgodnienia wersje tezy zdającego, to w takich sytuacjach zdający nie uzyskuje punktu za ten aspekt stanowiska.

2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii

Funkcjonalne i rzetelne przywołanie myśli filozoficznej co najmniej dwóch filozofów, w tym jedno przywołanie pogłębione; brak błędów rzeczowych. ORAZ funkcjonalne i rzetelne odwołanie do przynajmniej jednego tekstu filozoficznego; brak błędów rzeczowych.	5 pkt
Funkcjonalne i rzetelne przywołanie myśli filozoficznej co najmniej dwóch filozofów, w tym jedno przywołanie pogłębione; brak błędów rzeczowych dopuszczalny jeden błąd rzeczowy.	4 pkt
Funkcjonalne, rzetelne i pogłębione przywołanie myśli filozoficznej co najmniej dwóch filozofów jednego filozofa ; dopuszczalny jeden błąd rzeczowy.	3 pkt
Funkcjonalne i rzetelne przywołanie myśli filozoficznej jednego filozofa co najmniej dwóch filozofów ; dopuszczalne dwa błędy rzeczowe.	2 pkt
Funkcjonalne i rzetelne przywołanie myśli filozoficznej jednego filozofa; dopuszczalne trzy błędy rzeczowe.	1 pkt

<p>Brak przywołania myśli filozoficznej przynajmniej jednego filozofa ALBO przywołanie myśli filozoficznej niespełniające warunku funkcjonalności lub rzetelności ALBO cztery (+lub więcej) błędy rzeczowe.</p>	0 pkt
---	--------------

Wyjaśnienia (Kryterium 2.2. – Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii)

1. Przywołanie określonego poglądu filozoficznego i odwołanie się do tekstu filozoficznego ocenia się w aspekcie ich funkcjonalności i rzetelności. Przywołanie to może być pogłębione lub niepogłębione:
 - a) przywołanie poglądu filozoficznego lub odwołanie do tekstu filozoficznego jest funkcjonalne wówczas, gdy stanowi element wywodu zdającego i mieści się w tematyce pracy
 - b) przywołanie poglądu filozoficznego lub odwołanie do tekstu filozoficznego jest rzetelne wówczas, gdy rozumienie tego poglądu lub tekstu jest zgodne z obecnym stanem wiedzy filozoficznej
 - c) przywołanie poglądu filozoficznego jest pogłębione wówczas, gdy zdający nie tylko przedstawia stosowną myśl w sposób funkcjonalny i rzetelny, ale również gdy przeprowadza analizę filozoficzną prezentowanego poglądu (np. przez wyjaśnianie występujących w nim pojęć, **rekonstrukcję argumentacji, funkcjonalne przywołanie określonego tekstu filozoficznego wraz z jego rzetelną interpretacją**)
 - d) przez wywód zdającego rozumie się sformułowane przez niego stanowisko wraz z jego uzasadnieniem. W ramach wywodu występują względnie autonomiczne elementy strukturalne i treściowe, pomiędzy którymi zachodzą stosowne związki – w tym przede wszystkim związki logiczne – umożliwiające zrozumienie przedstawianych przez zdającego zagadnień filozoficznych w ich powiązaniu z wyrażonym przez zdającego stanowiskiem i jego uzasadnieniem.
2. Błąd rzeczowy – to błąd świadczący o:
 - a) nieznaności przywołanej myśli, zarówno co do jego treści, jak i co do autorstwa
 - b) nieznaności zawartości przywołanego tekstu (filozoficznego lub pozafilozoficznego), do którego odwołuje się zdający
 - c) nieuprawnionej interpretacji fragmentu lub fragmentów przywołanych tekstów filozoficznych lub pozafilozoficznych
 - d) niepoprawnym rozumieniu lub niepoprawnym zastosowaniu terminów lub twierdzeń filozoficznych.
3. **Jeżeli zdający przytacza pogląd filozofa w funkcji argumentu (np. jako tzw. argument z autorytetu), ale przywołanie to zawiera istotny błąd rzeczowy, wówczas wpływa to na ocenę jego wypracowania zarówno w ramach omawianego kryterium szczegółowego (2.2.), jak też w ramach oceny uzasadnienia (w ramach kryterium szczegółowego 2.3.).**

2.3. a) Uzasadnienie – argumentacja na rzecz stanowiska

W ramach uzasadnienia występują co najmniej dwa funkcjonalne argumenty, w tym jeden pogłębiony; co najmniej jeden z argumentów ma postać poprawnego wniosku; brak błędów logicznych w argumentacji.	6 pkt
W ramach uzasadnienia występują dwa funkcjonalne argumenty lub jeden funkcjonalny argument pogłębiony ; co najmniej jeden argument ma postać poprawnego wniosku; brak błędów logicznych w argumentacji. ALBO W ramach uzasadnienia występuje jeden funkcjonalny argument pogłębiony; brak błędów logicznych w argumentacji.	5 pkt
W ramach uzasadnienia występują co najmniej dwa funkcjonalne argumenty, w tym jeden pogłębiony; uzasadnienie zawiera najwyżej jeden błąd logiczny w argumentacji.	4 pkt
W ramach uzasadnienia występują co najmniej dwa funkcjonalne argumenty; uzasadnienie zawiera najwyżej jeden błąd logiczny w argumentacji.	3 pkt
W ramach uzasadnienia występuje co najmniej jeden funkcjonalny argument; uzasadnienie zawiera najwyżej jeden błąd logiczny dwa błędy logiczne w argumentacji.	2 pkt
W ramach uzasadnienia występuje co najmniej jeden funkcjonalny argument; uzasadnienie zawiera najwyżej dwa trzy błędy logiczne w argumentacji.	1 pkt
Brak uzasadnienia ALBO w ramach uzasadnienia nie występuje żaden funkcjonalny argument ALBO trzy cztery (lub więcej) błędów logicznych w argumentacji.	0 pkt

2.3. b) Uzasadnienie – kontrargumentacja (zarzuty)

Dwa zarzuty funkcjonalne lub jeden zarzut funkcjonalny i pogłębiony, brak błędów logicznych w kontrargumentacji.	3 pkt
Dwa zarzuty funkcjonalne lub jeden zarzut funkcjonalny i pogłębiony, najwyżej jeden błąd logiczny w kontrargumentacji.	2 pkt
Jeden zarzut funkcjonalny; najwyżej jeden błąd logiczny w kontrargumentacji.	1 pkt
Brak kontrargumentacji (brak przynajmniej jednego zarzutu) ALBO żaden kontrargument nie spełnia warunku funkcjonalności ALBO dwa (lub więcej) błędy logiczne w kontrargumentacji.	0 pkt

2.3. c) Uzasadnienie – odpowiedź na zarzuty

Funkcjonalna odpowiedź na dwa zarzuty albo funkcjonalna i pogłębiona odpowiedź na jeden zarzut; brak błędów logicznych w odpowiedzi.	3 pkt
Funkcjonalna odpowiedź na dwa zarzuty albo funkcjonalna i pogłębiona odpowiedź na jeden zarzut; najwyżej jeden błąd logiczny w odpowiedzi brak błędów logicznych w odpowiedzi na zarzut.	2 pkt
Funkcjonalna odpowiedź na jeden zarzut, najwyżej jeden błąd logiczny w odpowiedzi na zarzut.	1 pkt
Brak odpowiedzi na zarzut (zarzuty) ALBO żadna z odpowiedzi na zarzut (zarzuty) nie spełnia warunku funkcjonalności ALBO dwa (lub więcej) błędy logiczne w ramach odpowiedzi na zarzut (zarzuty).	0 pkt

Wyjaśnienia (Kryterium 2.3. – Uzasadnienie)

- Uzasadnienie stanowiska zdającego to zabieg polegający na podaniu racji (przede wszystkim racji logicznych) na rzecz prezentowanej tezy. Te racje mogą implikować tę tezę lub ją uprawdopodobniać. Sformułowanie tezy wraz z jej uzasadnieniem stanowi kluczową część wyводу zdającego.
- Uzasadnienie tezy to inaczej argumentacja na rzecz tej tezy. Argumentacja zdającego może mieć strukturę prostą lub złożoną. W ramach wyводу zdającego mogą występować argumenty i kontrargumenty (o różnej postaci):
 - argumentacja logiczna o strukturze prostej to inaczej wnioskowanie, na które składa się zestaw przesłanek, z których logicznie wynika wniosek (lub które uprawdopodobniają wniosek)
 - argumentacja składająca się z więcej niż jednego wnioskowania prostego to argumentacja złożona (o strukturze złożonej). Tego typu argumentacja jest jedną z postaci argumentacji pogłębionej
 - termin „kontrargument” („zarzut”) należy rozumieć dwojako:
 - jako twierdzenie (lub twierdzenia) osłabiające lub obalające uzasadnienie określonej tezy
 - jako wnioskowanie na rzecz tezy przeciwnej.
- Ocena argumentacji (argumentów i kontrargumentów lub odpowiedzi na zarzuty) polega na rozstrzygnięciu trzech kwestii:
 - czy argumentacja ma charakter funkcjonalny
 - czy argumentacja ma charakter pogłębiony
 - czy argumentacja jest poprawna logicznie, zatem czy między przesłankami a wnioskiem (tezą uzasadnianą), zachodzi związek uprawniający do uznania tego wniosku (poprawność formalna wnioskowania).
- Argumentacja zdającego (argument, kontrargument lub odpowiedź na zarzut) jest:
 - funkcjonalna, gdy stanowi część wyводу zdającego
 - jest pogłębiona, gdy ma postać poprawnej argumentacji o strukturze złożonej lub gdy ma postać poprawnego wnioskowania prostego, powiązanego z analizą historyczno-filozoficzną, logiczną lub pojęciową przynajmniej jednego elementu tego wnioskowania.

Każdy z elementów argumentacji zdającego (argument, kontrargument lub odpowiedź na zarzut) uznaje się za:

- a) funkcjonalny, gdy stanowi część wyводу zdającego i jest poprawny pod względem logicznym
- b) pogłębiony, gdy ma postać poprawnego wnioskowania powiązanego z analizą historyczno-filozoficzną, logiczną lub pojęciową przynajmniej jednego elementu tego wnioskowania.

- 5. Rozumowanie zdającego jest oceniane pod względem poprawności logicznej w kontekście wystąpienia błędów logicznych, w tym takich jak: błąd formalny, błędne koło w rozumowaniu, wieloznaczność.
- 6. Brak funkcjonalnego argumentu w wypracowaniu skutkuje przyznaniem 0 punktów w pozostałych aspektach oceny uzasadnienia (kontrargumentacja i odpowiedź na zarzuty).

2.4. Nawiązania kulturowe

Funkcjonalne, rzetelne oraz pogłębione przywołanie jednego kontekstu pozafilozoficznego ALBO funkcjonalne i rzetelne przywołanie co najmniej dwóch kontekstów pozafilozoficznych.	2 pkt
Funkcjonalne i rzetelne przywołanie jednego kontekstu pozafilozoficznego.	1 pkt
Brak przywołania kontekstu pozafilozoficznego ALBO przywołanie kontekstu pozafilozoficznego niespełniające warunku funkcjonalności i rzetelności.	0 pkt

Wyjaśnienia (Kryterium 2.4. – Nawiązania kulturowe)

Przywołanie przez zdającego kontekstu pozafilozoficznego polega na odwołaniu się do wiedzy z innych dziedzin kultury (np. tekstu kultury, badań naukowych, wydarzeń historycznych):

- a) przywołanie jest funkcjonalne, gdy stanowi element wyводу zdającego
- b) przywołanie jest rzetelne, gdy nie zawiera błędów rzeczowych lub logiczno-językowych utrudniających lub uniemożliwiających zrozumienie przedstawionej myśli
- c) przywołanie jest pogłębione, gdy stanowi część wyводу zdającego i jest powiązane z analizą historyczno-filozoficzną, logiczną lub pojęciową przynajmniej jednego elementu tego wyводу.

3. Kompozycja i spójność wypowiedzi (maksymalnie 4-2 punkty)

Sprawdzając wypracowanie zdającego w ramach tego kryterium, egzaminator będzie ocenił, czy kompozycja wypowiedzi jest poprawna oraz czy wypowiedź zdającego jest spójna.

Wypracowanie jest poprawnie skomponowane, a wywód zdającego — spójny.	4 pkt
Wypracowanie jest poprawnie skomponowane, lecz zawiera jedno zaburzenie spójności ALBO wypracowanie jest spójne, lecz zawiera jedno zaburzenie kompozycji.	3 pkt
Wypracowanie zawiera jedno zaburzenie kompozycji oraz jedno lub dwa zaburzenia spójności. Wypracowanie jest poprawnie skomponowane, a wywód zdającego – spójny.	2 pkt
Wypracowanie zawiera więcej niż jedno zaburzenie kompozycji oraz najwyżej dwa zaburzenia spójności ALBO wypracowanie zawiera najwyżej jedno zaburzenie kompozycji oraz więcej niż dwa zaburzenia spójności. Wypracowanie jest poprawnie skomponowane, lecz wywód zdającego nie jest spójny ALBO Wywód zdającego jest spójny, lecz wypracowanie nie jest poprawnie skomponowane.	1 pkt
Wypracowanie zawiera więcej niż jedno zaburzenie kompozycji oraz więcej niż dwa zaburzenia spójności. Wypracowanie nie jest poprawnie skomponowane oraz nie jest spójne.	0 pkt

Wyjaśnienia (Kryterium 3. – Kompozycja i spójność wypowiedzi)

- Wypracowanie jest poprawnie skomponowane, gdy zawiera wyraźnie wyodrębnione i poprawnie napisane części strukturalne: wstęp, rozwinięcie i zakończenie.
- Poprawnie napisane wypracowanie nie zawiera żadnego z wymienionych poniżej zaburzeń, które uznaje się za istotne zaburzenia kompozycji:
 - brak wstępu lub brak we wstępie jednego z dwóch istotnych jego elementów (**wyjaśnienia tematu lub tezy**)
 - ~~brak rozwinięcia lub brak podziału na akapity (co najmniej trzy)~~ **rozwinięcie napisane niepoprawnie (brak podziału na akapity)**
 - brak zakończenia, **zakończenie nierzetelne** lub pojawienie się w zakończeniu nowego i istotnego dla wywodu zdającego wątku (np. nowego argumentu).
- Poprawnie napisany wstęp zawiera **przynajmniej jeden z dwóch istotnych elementów**:
 - wyjaśnienie tematu wypracowania
 - sformułowanie tezy zdającego.
- Rozwinięcie jest poprawnie napisane, gdy składa się z **logicznie** uporządkowanych części składowych (zdań, akapitów), tworzących wywód zdającego.
- Poprawnie napisane zakończenie zawiera rzetelne podsumowanie wywodu przeprowadzonego przez zdającego.
- Wypracowanie jest spójne, gdy między jego równorzędnymi logicznie członami

(pojedynczymi zdaniami lub akapitami) – wziętymi w pełnym ich kontekście – nie zachodzą sprzeczności, a między jego członami logicznie nierównorzędnymi zachodzą związki wynikania logicznego lub związki pokrewne.

7. Gdy w wypracowaniu występuje ewidentna sprzeczność (między zdaniami lub akapitami) lub ewidentny błąd *non sequitur* lub *ignoratio elenchi*, to ~~mamy do czynienia z istotnymi zaburzeniami spójności~~ **wywód zdającego uznaje się za niespójny.**

4. Język wypowiedzi (maksymalnie jeden punkt 2 punkty)

Sprawdzając wypracowanie zdającego w tym kryterium, egzaminator będzie oceniał, czy praca jest napisana językiem komunikatywnym oraz wolnym od błędów **językowych uniemożliwiających zrozumienie wypowiedzi zdającego lub znacząco utrudniających jej interpretację.**

Wypracowanie jest napisane językiem w pełni komunikatywnym; dopuszczalne 3 błędy językowe.	2 pkt
Wypracowanie jest napisane językiem w większości komunikatywnym; dopuszczalnych najwyżej od 4 do 8 10 błędów językowych.	1 pkt
Wypracowanie jest napisane językiem niekomunikatywnym lub zawiera więcej niż 8 10 błędów językowych.	0 pkt

Uwagi

- Jeżeli wypowiedź jest nieczytelna (w rozumieniu czytelności zapisu), egzaminator oceni ją na 0 pkt.
- Jeżeli wypowiedź nie zawiera w ogóle rozwinięcia (np. zdający napisał tylko wstęp), egzaminator przyzna 0 pkt w każdym kryterium.
- Jeżeli wypowiedź zawiera mniej niż 400 wyrazów, jest oceniana wyłącznie w kryteriach: *Spełnienie formalnych warunków polecenia* oraz *Kompetencje filozoficzne i kulturowe*. W pozostałych kryteriach egzaminator przyzna 0 punktów.
- Jeżeli wypowiedź jest napisana niesamodzielnie, np. zawiera fragmenty odtworzone z podręcznika, zadania zawartego w arkuszu egzaminacyjnym lub innego źródła, w tym internetowego, lub jest przepisana od innego zdającego, wówczas egzamin z filozofii, w przypadku takiego zdającego, zostanie unieważniony.
- Zabronione jest pisanie wypowiedzi obraźliwych, wulgarnych lub propagujących postępowanie niezgodne z prawem. W przypadku takich wypowiedzi zostanie podjęta indywidualna decyzja dotycząca danej pracy, np. nie zostaną przyznane punkty za język lub cała wypowiedź nie będzie podlegała ocenie.

2. Przykładowe zadania z rozwiązaniami

W *Informatorze* dla każdego zadania podano:

- liczbę punktów możliwych do uzyskania za jego rozwiązanie (po numerze zadania)
- najważniejsze wymagania ogólne i szczegółowe, które są sprawdzane w tym zadaniu
- zasady oceniania rozwiązań zadań
- poprawne rozwiązanie każdego zadania zamkniętego oraz przykładowe rozwiązania każdego zadania otwartego.

ZADANIA SFORMUŁOWANE NA PODSTAWIE JEDNEGO TEKSTU FILOZOFICZNEGO

Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj zadania.

Arystoteles

Etyka nikomachejska

Z kolei rozważyć trzeba, czym jest dzielność etyczna. Otóż ponieważ trojaki są zjawiska w życiu psychicznym: namiętności, zdolności i trwałe dyspozycje, przeto dzielność etyczna musi należeć do jednego z tych trzech rodzajów. Namiętnościami nazywam: pożądanie, gniew, strach, odwagę, zawiść, radość, miłość, nienawiść, tęsknotę, zazdrość, litość – w ogóle wszystko, czemu towarzyszy przyjemność lub przykreść; zdolnościami zaś nazywam to, dzięki czemu możemy doznawać wymienionych wyżej namiętności, więc dzięki czemu zdolni jesteśmy [np.] gniewać się, smuć się lub litować; trwałymi wreszcie dyspozycjami nazywam to, dzięki czemu odnosimy się do namiętności w sposób właściwy lub niewłaściwy; tak np. do gniewu odnosimy się źle, jeśli czynimy to w sposób gwałtowny lub zbyt słaby, dobrze zaś – jeśli czynimy to z umiarem, i podobnie w odniesieniu do innych namiętności.

Do namiętności więc nie należą ani zalety, ani wady etyczne, ponieważ nie nazywają nas ani dobrymi, ani złymi z powodu namiętności, natomiast nazywają nas w ten sposób z powodu zalet lub wad etycznych; ponieważ dalej ze względu na namiętności nie otrzymujemy ani pochwał, ani nagany (nie chwali się bowiem kogoś dlatego, że się boi, ani dlatego, że się gniewa, lecz tylko za to, że czyni to w pewien sposób), otrzymujemy natomiast pochwały i nagany ze względu na cnoty i wady.

A dalej: w gniew lub strach popadamy niezależnie od postanowienia, cnoty zaś są poniekąd postanowieniami lub przynajmniej nie mogą się obejść bez postanowienia. Ponadto mówi się, że jesteśmy miotani namiętnościami, o zaletach natomiast i wadach etycznych mówi się, nie że miotają nami, lecz że nas w pewien sposób uosabiają.

Z tych samych przyczyn nie należą też one do zdolności; bo nie nazywa się nas dobrymi ani złymi, nie chwali i nie gani ze względu na samą tylko zdolność doznawania namiętności wziętą z znaczeniu bezwzględny. A dalej: zdolności posiadamy z natury, cnoty zaś i wady etyczne nie są nam wrodzone, o czym była mowa wyżej.

Jeśli tedy cnoty nie należą ani do namiętności, ani do zdolności, to nie pozostaje nic innego, jak tylko to, że należą do trwałych dyspozycji [...].

A więc dzielność etyczna jest trwałą dyspozycją do pewnego rodzaju postanowień, polegającą na zachowywaniu właściwej ze względu na nas średniej miary, którą określa rozum, i to w sposób, w jaki by ją określił człowiek rozsądny. Idzie tu o średnią miarę pomiędzy dwoma błędami, tj. między nadmiarem a niedostatkiem; a dalej: o średnią miarę o tyle, iż owe błędy

bądź nie dochodzą do tego, co jest właściwe w doznawaniu namiętności i w postępowaniu, bądź poza tę granicę wykraczają, gdy natomiast dzielność etyczna znajduje i obiera właściwy środek. Toteż ze względu na substancję i na definicję określającą jej istotę jest dzielność etyczna czymś w pośrodku leżącym, jeśli jednak chodzi o to, co jest najlepsze i co dobre, jest ona czymś skrajnym.

Nie każde jednak postępowanie i nie każda namiętność dopuszcza średnią miarę; z samych bowiem już nazw niektórych z nich wynika, że są czymś niegodziwym, tak np. radość z powodu niepowodzenia drugich, bezwstydnosc lub zawisc, a spomiedzy sposobow postepowania: cudzołstwo, kradzież i morderstwo; wszystkie te i tym podobne namiętności i sposoby postępowania są przedmiotem nagany, ponieważ one same są niegodziwe, nie zaś ich nadmiar lub niedostatek. Nie można tedy w ich obrębie nigdy postępować właściwie, lecz musi się zawsze błędzić; w odniesieniu do tego rodzaju rzeczy dobro i zło tkwi nie w tym [np.], z którą kobietą, kiedy lub w jaki sposób należy cudzołożyć, bo w ogóle czynić cokolwiek z tego jest rzeczą błędną. Podobnie ma się rzecz z poglądem, iż istnieje umiar, nadmiar i niedostatek w odniesieniu do niesprawiedliwości, tchórzostwa lub rozwiązłości; istniałby bowiem w takim razie umiar w nadmiarze i niedostatku, nadmiar nadmiaru i niedostatek niedostatku [...].

Trzeba to jednak nie tylko w sposób ogólny powiedzieć, lecz także uzgodnić z przypadkami jednostkowymi, w rozważaniach bowiem dotyczących postępowania twierdzenia ogólne uboższe są w treść, te zaś, które dotyczą jednostkowych przypadków, więcej zawierają prawdy; wszak postępowanie odnosi się do przypadków jednostkowych, z którymi tedy trzeba być w zgodzie. [...]

Istnieje też w odniesieniu do gniewu nadmiar, niedostatek i umiar, a jakkolwiek są one [w języku greckim] bezimienne, to jednak nazywając tego, kto zachowuje tu właściwą miarę łagodnym, nadajemy umiarowi miano łagodności; co się zaś tyczy skrajności, to niechaj kto grzeszy nadmiarem będzie „porywczy”, a błąd jego porywczoscia, kto zaś grzeszy niedostatkiem – „niedostępny gniewowi”, a błąd jego „niezdolnością do gniewu”. [...]

Co się tyczy przyjemności tkwiącej w zabawie i żartach, ten, kto zachowuje tu umiar, jest człowiekiem gładkim i dowcipnym, a odnośna dyspozycja jest połączeniem gładkości i dowcipu; nadmiar jest kpiarstwem, a kto nim grzeszy, jest kpiarzem, który szuka za każdą cenę tego, co śmieszne; kto zaś grzeszy tu niedostatkiem, jest pozbawionym humoru sensatem czy mrukiem, a odnośna dyspozycja jest brakiem zmysłu humoru [...]. Istnieje też umiar w uczuciach, i w tym, co z nimi jest w związku. Wstydlivosc bowiem nie jest wprawdzie cnota, chwali się jednak i wstydlivego. Bo i tutaj mówi się o jednym, iż trzyma się środka, o innym, mianowicie o tym, kto wszystkiego się wstydzi, że jest przesadnie wstydlivy; o trzecim, który w ogóle całkiem jest bezwstydnym, że grzeszy niedostatkiem; kto zaś trzyma się środka, ten jest wstydlivy. [...]

Trzy tedy są rodzaje dyspozycji, z których dwie są wadami (pierwsza z powodu nadmiaru, druga z powodu niedostatku), jedna zaś, a mianowicie zachowanie właściwej miary, jest zaletą; wszystkie te dyspozycje wzajemnie się sobie poniekąd przeciwstawiają, ile że obie skrajności przeciwne są zarówno środkowi, jak i nawzajem między sobą, środek zaś jest przeciwstawny obu skrajności [...].

Środkowi przeciwstawia się w pewnych wypadkach silniej niedostatek, w innych zaś nadmiar, tak np. [...] umiarkowaniu [...] – nie zupełna niewrażliwość, będąca brakiem, lecz rozwiązłość, która jest nadmiarem.

Zadanie 1. (0–1)

Dokończ zdanie. Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych.

Problematyka poruszana przez Arystotelesa w przytoczonym fragmencie tekstu *Etyki nikomachejskiej* mieści się w obrębie rozważań z zakresu:

- A. etyki i epistemologii.
- B. estetyki lub metafizyki.
- C. ontologii i aksjologii.
- D. etyki albo filozofii polityki.

Wymagania ogólne

- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymaganie szczegółowe

- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 2. Dyscypliny filozofii. Zdający wymienia następujące dyscypliny filozofii oraz określa przedmioty ich badań:
 - 1) dyscypliny podstawowe (ogólniejsze) – teoria bytu (ontologia, metafizyka), teoria poznania (epistemologia), ogólna teoria wartości (aksjologia) wraz z teorią moralności (etyką).

Zasady oceniania

- 1 pkt – odpowiedź poprawna.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

D

Zadanie 2. (0–2)

Na podstawie tekstu Arystotelesa oceń prawdziwość poniższych zdań. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

1.	Miłość jest cnotą etyczną.	P	F
2.	Nienawiść jest wadą etyczną.	P	F
3.	Kpiarstwo jest wrodzoną wadą etyczną.	P	F
4.	Wszystkie wady etyczne są nabyte.	P	F
5.	W rozważaniach etycznych więcej prawdy zawierają twierdzenia ogólne, niż odpowiadające im twierdzenia o konkretnych działaniach.	P	F

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:
 - 4) filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych (punkt VIII).
- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 2. Dyscypliny filozofii. Zdający wymienia następujące dyscypliny filozofii oraz określa przedmioty ich badań:
 - 1) dyscypliny podstawowe (ogólniejsze) – teoria bytu (ontologia, metafizyka), teoria poznania (epistemologia), ogólna teoria wartości (aksjologia) wraz z teorią moralności (etyką);
 - 2) dyscypliny szczegółowe – filozofia człowieka (antropologia filozoficzna), filozofia przyrody, filozofia nauki, filozofia kultury, filozofia religii (wraz z teologią filozoficzną), filozofia piękna i sztuki (estetyka filozoficzna), filozofia polityki.

Zasady oceniania

- 2 pkt – zaznaczenie pięciu właściwych odpowiedzi.
- 1 pkt – zaznaczenie czterech lub trzech właściwych odpowiedzi.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

- 1. F
- 2. F
- 3. F
- 4. P
- 5. F

Zadanie 3. (0–1)

Wymień trzy konieczne warunki cnoty w jej Arystotelesowskim rozumieniu.

- 1)
- 2)
- 3)

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymaganie szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:
- 4) filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych (punkt VIII).

Zasady oceniania

- 1 pkt – wymienienie trzech koniecznych warunków cnoty.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

- 1) trwała dyspozycja
- 2) rozumność (rozumny charakter dyspozycji)
- 3) umiar (średnia lub właściwa miara)

Zadanie 4. (0–2)

Według Arystotelesa, cnota jest właściwą (średnią) miarą pomiędzy błędami, tj. między nadmiarem a niedostatkim. Odwołując się do przytoczonego fragmentu tekstu oraz wiedzy własnej dotyczącej koncepcji cnoty Arystotelesa, uzupełnij tabelę. Wpisz nazwy wad, wskazujące na nadmiar i niedostatek odpowiadającej im cnoty we właściwe miejsce.

	Nazwa wady nadmiaru	Nazwa cnoty	Nazwa wady niedostatku
1.		umiarkowanie	niewrażliwość
2.	zuchwalstwo (brawura)	męstwo	
3.		uzasadniona duma	
4.		szczodrość	

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymaganie szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:

- 4) filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych (punkt VIII).

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne uzupełnienie czterech wierszy tabeli.

1 pkt – poprawne uzupełnienie trzech wierszy tabeli.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

	Nazwa wady nadmiaru	Nazwa cnoty	Nazwa wady niedostatku
1.	rozwiązłość	umiarkowanie	niewrażliwość
2.	zuchwalstwo (brawura)	męstwo	tchórzostwo
3.	zarozumiałstwo	uzasadniona duma	nadmierna lub przesadna skromność
4.	rozrzutność	szczodrość	chciwość

Zadanie 5. (0–2)

Podaj tezę konsekwencjalizmu, a następnie rozstrzygnij, czy w świetle twierzeń przedstawionych we fragmencie tekstu należy uznać Arystotelesa za zwolennika tej tezy. Uzasadnij swoje rozstrzygnięcie, odwołując się do przytoczonego tekstu *Etyki nikomachejskiej*.

Teza konsekwencjalizmu:

.....

Rozstrzygnięcie:

.....

Uzasadnienie:

.....

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:
 - 4) filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych (punkt VIII).
- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 6. Wybrane spory etyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 3) o sposób formułowania i uzasadniania ocen moralnych (konsekwencjalizm, w szczególności utilitaryzm – nonkonsekwencjalizm, w szczególności deontologizm kantowski).

Zasady oceniania

- 2 pkt – podanie tezy konsekwencjalizmu oraz właściwe rozstrzygnięcie wraz z poprawnym uzasadnieniem, zawierającym trafne odwołanie do tekstu.
- 1 pkt – podanie tezy konsekwencjalizmu oraz właściwe rozstrzygnięcie LUB właściwe rozstrzygnięcie wraz z poprawnym uzasadnieniem, zawierającym trafne odwołanie do tekstu.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Teza konsekwencjalizmu: Moralna wartość czynu wyznaczana jest na podstawie skutków ocenianego działania.

Rozstrzygnięcie: Arystoteles nie podziela tezy konsekwencjalizmu.

Uzasadnienie: O tym, że Arystotelesa nie można uznać za reprezentanta konsekwencjalizmu świadczy jego twierdzenie, iż istnieją działania, które są zawsze niegodziwe. W przywołanym tekście Arystoteles twierdzi, iż już nazwy niektórych działań wskazują na ich niegodziwość. Podaje przykład morderstwa, kradzieży i cudzołóstwa. Wartość moralna tego typu działań zależy więc od ich natury (treści), a nie – od ich skutków.

Zadanie 6. (0–3)

Odwołując się do tekstu *Etyki nikomachejskiej*, przedstaw Arystotelesowskie uzasadnienie twierdzenia występującego w przywołanym tekście i głoszącego, że wstydlivość nie jest cnotą. Następnie, odwołując się do zamieszczonego fragmentu tekstu i wiedzy własnej dotyczącej Arystotelesowskiego rozumienia cnoty, sformułuj dwa kontrargumenty podważające twierdzenie Arystotelesa.

Arystoteles nie uznaje wstydlivości za cnotę, ponieważ

.....

Kontrargument pierwszy:

.....

Kontrargument drugi:

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe**I. Kultura logiczna**

- 6. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym lub definicyjnym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań, klasyfikacja rozumowań (dowodzenie, wyjaśnianie, potwierdzanie, obalanie). Zdający:
 - 1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;
 - 2) rozstrzyga, czy dane zdanie wynika logicznie lub definicyjnie z innego zdania lub zbioru zdań.

II. Elementy historii filozofii.

- 1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:
 - 4) filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych (punkt VIII).

Zasady oceniania

- 3 pkt – poprawne uzasadnienie twierdzenia Arystotelesa oraz sformułowanie dwóch trafnych kontrargumentów.
- 2 pkt – poprawne uzasadnienie twierdzenia Arystotelesa oraz sformułowanie jednego trafnego kontrargumentu ALBO za sformułowanie dwóch trafnych kontrargumentów.
- 1 pkt – poprawne uzasadnienie tezy Arystotelesa ALBO za sformułowanie jednego trafnego kontrargumentu.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Według Arystotelesa wstydlivości nie jest cnotą, ponieważ cnota jest „trwałą dyspozycją do pewnego rodzaju postanowień”. Jeżeli wstydlivość pojmie się jako namiętność, która nie może przekształcić się w trwałą dyspozycję, to nie można jej uznać za cnotę.

Kontrargument pierwszy: Arystoteles pisząc o ludziach wstydliwych twierdzi, że się ich chwali. W innym miejscu zaś twierdzi, że chwalić można ludzi jedynie za trwałe dyspozycje. Skoro więc cnota jest trwałą dyspozycją, a chwalić można jedynie za trwałą dyspozycję, to wstydlivość należy uznać za cnotę.

Kontrargument drugi: Arystoteles pisząc o wstydlivości zauważa, że można mówić w jej kontekście o właściwym środku oraz o nadmiarze i niedostatku wstydlivości. Taka charakterystyka jest typowa dla cnoty etycznej. Zatem można uznać wstydlivość za cnotę.

Zadanie 7. (0–2)

Mając na uwadze Arystotelesowskie rozumienie cnoty jako „średniej miary” pomiędzy dwoma błędami: nadmiarem a niedostatkiem, podaj nazwy wad cnoty odwagi (męstwa). Następnie wskaż, czy w przypadku cnoty odwagi (męstwa) jej „środkowi” silniej przeciwstawia się nadmiar czy niedostatek. Uzasadnij swoją odpowiedź w zgodzie z Arystotelesowską wykładnią dzielności etycznej.

Nazwa wady będącej niedostatkiem odwagi (męstwa):

Nazwa wady będącej nadmiarem odwagi (męstwa):

W przypadku cnoty odwagi jej „środkowi” silniej przeciwstawia się:

.....

Uzasadnienie:

.....

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymaganie szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:
 - 4) filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych (punkt VIII).

Zasady oceniania

- 2 pkt – podanie właściwych nazw nadmiaru i niedostatku cnoty męstwa odwagi oraz właściwą odpowiedź na pytanie o to, czy w przypadku cnoty odwagi, silniej przeciwstawia się „jej środkowi” nadmiar czy niedostatek oraz poprawne uzasadnienie tej odpowiedzi.
- 1 pkt – podanie właściwych nazw nadmiaru i niedostatku cnoty odwagi oraz właściwą odpowiedź na pytanie o to, czy w przypadku cnoty odwagi, silniej przeciwstawia się „jej środkowi” nadmiar czy niedostatek ALBO właściwa odpowiedź na pytanie o to, czy w przypadku cnoty męstwa (odwagi), silniej przeciwstawia się „jej środkowi” nadmiar czy niedostatek oraz poprawne uzasadnienie tej odpowiedzi.
- 0 pkt – odpowiedź niepełna lub niepoprawna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Nazwa wady będącej niedostatkiem odwagi: tchórzostwo.

Nazwa wady będącej nadmiarem odwagi: zuchwalstwo/brawura.

W przypadku cnoty odwagi jej „środkowi” silniej przeciwstawia się: tchórzostwo.

Uzasadnienie: Ponieważ z samej natury męstwo wymaga przeciwstawieniu się złu i zarazem opanowania emocji – zwłaszcza strachu. To zaś bliższe jest brawurze (czy zuchwalstwu) niż tchórzostwu – właściwy środek, jako wyraz dzielności etycznej, jest środkiem względnym.

W przypadku cnoty męstwa ów „środek” jest bliższy nadmiarowi niż niedostatkowi.

ZADANIA SFORMUŁOWANE NA PODSTAWIE DWÓCH TEKSTÓW FILOZOFICZNYCH

Przeczytaj poniższe teksty i wykonaj zadania.

Philonous: Ponadto nie tylko jest możliwe, lecz wręcz oczywiste, iż faktycznie istnieją stworzenia, których oczy natura obdarzyła zdolnością dostrzegania przedmiotów będących z racji swych znikomych rozmiarów nieuchwytnymi dla naszego wzroku. [...] A jeśli tak, to czyż nie jest oczywiste, że muszą one dostrzegać drobiny mniejsze od ich własnych ciał; czemu zawdzięczają obraz rzeczywistości znacznie bardziej odmienny od tego, który jawi się naszym zmysłom? Nawet nasze własne oczy nie zawsze w jednakowy sposób zaznajamiają nas z przedmiotami. Każdy wie, że w czasie żółtaczk wszystkie rzeczy wydają się żółte. Czyż nie jest zatem wysoce prawdopodobne, że owe stworzenia, w których oku stwierdzamy strukturę wyraźnie odmienną od naszej i których ciała wypełnia inna limfa, nie dostrzegają w każdym przedmiocie takich samych barw co my? I czyż nie wydaje ci się, że z tego wszystkiego wynika wniosek, iż wszelkie barwy są w równym stopniu pozorne, żadna zaś z tych, które my postrzegamy, nie przysługuje tak naprawdę któremukolwiek z przedmiotów zewnętrznych?

Hylas: Racja.

Philonous: Kwestia ta będzie dla ciebie poza wszelką wątpliwością, jeśli uzmysłowisz sobie, że gdyby barwy były rzeczywistymi własnościami czy też cechami przysługującymi ciałom zewnętrznym, wówczas nie byłaby możliwa żadna zmiana barwy, bez zmiany w samym ciele. Czyż jednak w świetle tego, co powiedzieliśmy, nie jest oczywiste, że po użyciu mikroskopu, przy zmianach zachodzących w gałce ocznej lub przy zmianie odległości, choć sam przedmiot nie podlega najmniejszej przemianie, jego barwy albo się zmieniają albo zupełnie znikają? Co więcej, przy zachowaniu wszystkich innych okoliczności, wystarczy zmienić położenie pewnych przedmiotów, co w zupełności wystarczy, by oko oglądało je w całkiem innych barwach. To samo dzieje się, gdy widzimy jakiś przedmiot przy różnych natężeniach światła. Cóż wreszcie jest bardziej oczywiste od tego faktu, że te same ciała w świetle świecy zdają się mieć barwę inną, niż w świetle dziennym? [...] A teraz powiedz mi, czy nadal jesteś zdania, że każde ciało posiada swą rzeczywistą barwę, która mu przysługuje; jeśli zaś uważasz, że tak jest, chętnie bym się od ciebie dowiedział, jakie ułożenie danej rzeczy, jaki dystans od niej, jaka struktura i geneza oka, jakież typ i natężenie światła – są konieczne, by móc określić barwę prawdziwą i odróżnić ją od tych pozornych.

George Berkeley, *Trzy dialogi między Hylasem a Philonousem. Przeciw sceptykom i ateistom*, Kraków 2006.

Tekst 2.

„[R]elatywizm bywa popierany nie tylko domniemanym wskazywaniem prawd względnych, lecz także dedukcyjnie wyprowadzany z poglądu znanego pod nazwą subiektywizmu epistemologicznego. Subiektywizm zaznacza fakt, że wszystkie sądy, które człowiek wydaje [...], są sądami człowieka. Jako takie sądy są zależne od właściwego człowiekowi sposobu pojmowania rzeczy. Sposób ten jest uwarunkowany psychofizyczną organizacją człowieka. Istocie o innej organizacji świat przedstawiałby się inaczej, ona też inaczej by go pojmowała i wskutek tego inne o nim wydawała sądy, uważając ludzkie o nim sądy za mylne. Nawet my sami zarzucilibyśmy nasze dotychczasowe sądy jako mylne, gdyby się nasza organizacja psychofizyczna zmieniła. Wskutek tego mówią subiektywiści a relatywiści im wtórują, sądy, które my, ludzie, wydajemy, mogą być prawdziwe tylko dla nas; sąd zaś, który jest tylko dla nas prawdziwy, może być a nawet prawdopodobnie jest mylny dla istot, zdolnych wydawać sądy, ale inaczej od nas zorganizowanych. [...]

Chcąc tedy [...] przeprowadzić w powyższej kwestii jakiegokolwiek rozumowanie, trzeba też przyjąć [następującą] alternatywę. Wedle pierwszej strony tej alternatywy twierdzenie, że pewien sąd jest prawdziwy tylko dla pewnej osoby, znaczy, iż jest przez osobę, która go wydaje, niesłusznie uważany za prawdziwy. Wypadki takie zachodzą przecież bardzo często. Za każdym bowiem razem, w którym ktoś wydaje sąd mylny, zachodzi fakt, iż osoba, wydająca mylny sąd, jest niesłusznie o jego prawdziwości przekonana; inaczej nie mogłaby sądu tego wydać. Fakt ten uznają nie tylko subiektywiści i relatywiści, lecz także wszyscy ich przeciwnicy [...]. Subiektywista mógłby jednak, zdaje się, stanąć na tem stanowisku, iż wszystkie sądy, wydawane przez człowieka, są tego rodzaju, iż nie można w ogóle rozstrzygnąć, czy są one uważane słusznie czy niesłusznie za prawdziwe. Na tem stanowisku można się jednak tylko tak długo utrzymać, jak długo nie widzi się tkwiącej w nim sprzeczności. Twierdząc bowiem, że o żadnym sądzie nie można rozstrzygnąć, czy jest on słusznie czy niesłusznie uważany za prawdziwy, subiektywista uniemożliwia sobie zarówno zwalczanie swych przeciwników jak też obronę swych własnych przekonań. Nie może zwalczać przeciwników, gdyż wedle własnej tezy nie może twierdzić, że ich przekonania są nieprawdziwe; nie może obronić swych własnych twierdzeń, gdyż nie może wiedzieć, czy są one prawdziwe. [...]

Pozostaje zatem tylko druga strona alternatywy, wedle której zdanie, iż pewne sądy są prawdziwe jedynie dla pewnej osoby albo dla człowieka w ogóle, trzeba rozumieć w tym duchu, iż sądy te są przez wydające je osoby uważane słusznie za prawdziwe, ale też istotnie tylko przez osoby wydające te sądy. Żadna przeto inna osoba nie może sądów tych uważać słusznie za prawdziwe. Wedle tego zapatrywania sąd pewien, wydany przez osobę A, jest prawdziwy, a ten sam sąd, wydany przez osobę B, jest mylny. Takim zdaje się być istotnie zdanie relatywistów i subiektywistów. Do takich sądów mają należeć m.in. przykłady w rodzaju powiedzenia „woń tego kwiatu jest przyjemna”. Jeżeli bowiem, mówią subiektywiści, wobec tego samego kwiatu znajdują się dwie osoby, z których jedna lubi jego woń, gdy tymczasem druga, czując jego woń, doznaje uczucia przykrego, wtedy pierwsza osoba powie prawdę, mówiąc, że woń tego kwiatu jest przyjemna; dla drugiej zaś osoby sąd ten nie będzie prawdziwy, bo powiedziała by nieprawdę, mówiąc „woń tego kwiatu jest przyjemna”. Któż jednak nie widzi, że zachodzi tutaj wypadek powiedzeń eliptycznych? Wszak chcąc w sposób wyczerpujący i dokładny wyrazić dotyczące sądy, trzeba powiedzieć, dla kogo woń tego kwiatu jest przyjemna. Skoro takie dokładne sformułowanie powiedzenia zostanie przeprowadzone, skoro pierwsza osoba powie: „woń tego kwiatu jest mi przyjemna”, a druga osoba rzeknie: „woń tego kwiatu nie jest mi przyjemna”, skoro dalej zważy się, że wyraz mi wypowiedziany przez dwie osoby ma w ustach każdej z nich inne znaczenie, gdyż oznacza raz jedną osobę, raz drugą osobę, wtedy okazuje się, że ten i każdy inny tego rodzaju przykład niczego nie dowodzi. [...]

Ale relatywiści, opierając się na subiektywizmie, nie zadowolają się twierdzeniem, że pewne sądy mogą być prawdziwe dla jednej, a mylne dla drugiej osoby; twierdzą, że wszystkie sądy, które człowiek wydaje, są prawdziwe tylko dla człowieka. Przypuszczają więc możliwość, że istoty inne mogą sądy, które człowiek uważa słusznie za prawdziwe, niemniej słusznie uważać za sądy mylne. Lecz łatwo zrozumieć, że taka teza nie da się pogodzić z zasadą sprzeczności. Jeżeli bowiem człowiek uważa pewne sądy słusznie za prawdziwe, sądy te są istotnie prawdziwe; jeżeli inne istoty uważają te same sądy słusznie za mylne, sądy te są mylne.

Kazimierz Twardowski, *O tak zwanych prawdach względnych*, Lwów 1934.

Zadanie 8. (0–1)

Dokończ zdanie. Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych.

Zagadnienia przedstawione we fragmentach tekstów George’a Berkeleya i Kazimierza Twardowskiego mieszczą się w obrębie takich dziedzin filozofii, jak:

- A. etyka i ontologia.
- B. aksjologia i metafizyka.
- C. epistemologia i estetyka.
- D. epistemologia lub antropologia filozoficzna.

Wymaganie ogólne

IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymaganie szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

2. Dyscypliny filozofii. Zdający wymienia następujące dyscypliny filozofii oraz określa przedmioty ich badań:
 - 1) dyscypliny podstawowe (ogólniejsze) – teoria bytu (ontologia, metafizyka), teoria poznania (epistemologia), ogólna teoria wartości (aksjologia) wraz z teorią moralności (etyką).

Zasady oceniania

- 1 pkt – odpowiedź poprawna.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

D

Zadanie 9. (0–1)

Podaj dwie racje, na podstawie których Philonous twierdzi, że barwa przedmiotu może się zmieniać bez równoczesnej zmiany w przedmiocie, który tę barwę posiada.

Racja pierwsza:

Racja druga:

Wymagania ogólne

- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

13. Filozofia analityczna. Zdający:

- 4) analizuje fragment jednego z następujących tekstów: [...] *O tak zwanych prawdach względnych* Kazimierza Twardowskiego.

Zasady oceniania

1 pkt – poprawne podanie dwóch racji.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

– zmiana odległości od przedmiotu

– zmiana położenia przedmiotu

– zmiana natężenia światła

Zadanie 10. (0–1)

Rozstrzygnij, czy argumenty Philonousa mogłyby znaleźć się na liście starożytnych tropów sceptycznych. Swoją odpowiedź uzasadnij.

Rozstrzygnięcie:

Uzasadnienie:

.....

.....

Wymagania ogólne

III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.

IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymaganie szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:

- 6) tropy sceptyczne jako ponadczasowe wyzwanie dla epistemologii (punkt X).

Zasady oceniania

1 pkt – poprawne rozstrzygnięcie i uzasadnienie.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Rozstrzygnięcie: Tak, argumenty Philonousa mogłyby znaleźć się na liście tropów sceptycznych.

Uzasadnienie: Wiele tropów sceptycznych, czyli argumentów za sceptycyzmem sformułowanych przez sceptyków starożytnych, odwołuje się, tak jak argumenty Philonousa, do względności naszych postrzeżeń własności przedmiotów.

Zadanie 11. (0–2)

Oceń, czy poniższy argument jest formalnie poprawny oraz czy stanowi on właściwy zapis argumentu Philonousa za wnioskiem, że wszystkie postrzegane przez nas barwy są pozorne. Obydwe swoje odpowiedzi uzasadnij.

Argument:

Przesłanka 1. Jeśli barwy nie są pozorne, to nie istnieją istoty posiadające inną organizację psychofizyczną niż ludzie i prawdopodobnie postrzegające inne barwy niż ludzie.

Przesłanka 2. Istnieją istoty posiadające inną organizację psychofizyczną niż ludzie i prawdopodobnie postrzegające inne barwy niż ludzie.

Wniosek: Barwy są pozorne.

Ocena formalnej poprawności argumentu:

Uzasadnienie:

.....

.....

Ocena trafności zapisu argumentu Philoneusa:.....

Uzasadnienie:

.....

.....

Wymagania ogólne

VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.

VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

6. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym lub definicyjnym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań, klasyfikacja rozumowań (dowodzenie, wyjaśnianie, potwierdzanie, obalanie). Zdający:
 - 1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;
 - 2) rozstrzyga, czy dane zdanie wynika logicznie lub definicyjnie z innego zdania lub zbioru zdań;
 - 3) odtwarza schemat, na którym opiera się określone wnioskowanie;
 - 4) zna i stosuje przykładowe schematy wnioskowań [...].
7. Błędy w rozumowaniach: błąd materialny i formalny, błędne koło w rozumowaniu, ekwiwokacja. Zdający:
 - 1) ocenia dane rozumowanie pod względem materialnym i formalnym, wskazując powody swojej oceny.

Zasady oceniania

2 pkt – poprawna ocena formalnej poprawności argumentu wraz z uzasadnieniem oraz poprawna ocena argumentu Philoneusa wraz z uzasadnieniem.

1 pkt – poprawna ocena formalnej poprawności argumentu wraz z uzasadnieniem LUB poprawna ocena argumentu Philoneusa wraz z uzasadnieniem.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Ocena formalnej poprawności argumentu: Argument jest formalnie poprawny.

Uzasadnienie: Formalna poprawność tego argumentu wynika z tego, że stanowi on podstawienie schematu wnioskowania *modus tollendo tollens*:

Schemat wnioskowania:

$p \rightarrow q$

$\sim q$

$\sim p$

Można także zapisać: jeżeli p to q i nie q , zatem nie p

Albo w postaci prawa: $((p \rightarrow q) \wedge \sim q) \rightarrow \sim p$

Ocena trafności zapisu argumentu Philoneusa: Przedstawiony argument nie oddaje trafnie rozumowania Philonousa.

Uzasadnienie: Rozumowanie Philonousa ma następującą postać:

Przesłanka 1. Jeśli istnieją istoty posiadające inną organizację psychofizyczną niż ludzie i prawdopodobnie postrzegające inne barwy niż ludzie, to barwy są pozorne.

Przesłanka 2. Istnieją istoty posiadające inną organizację psychofizyczną niż ludzie i prawdopodobnie postrzegające inne barwy niż ludzie.

Wniosek: Barwy są pozorne.

Inaczej mówiąc, jest ono podstawieniem schematu wnioskowania *modus ponendo ponens*:

$p \rightarrow q$
 p

 q

Można także zapisać w postaci prawa: $((p \rightarrow q) \wedge p) \rightarrow q$.

Zadanie 12. (0–1)

Według Kazimierza Twardowskiego wypowiedź „woń tego kwiatu jest przyjemna” ma charakter eliptyczny. Podaj nieeliptyczne sformułowanie tego sądu, uwzględniające (a) podmiot wypowiedzi oraz (b) przynajmniej jedną okoliczność jego wypowiedzenia.

.....

.....

.....

Wymaganie ogólne

VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymaganie szczegółowe

- I. Kultura logiczna.
 2. Logiczne wady wypowiedzi: sprzeczność wewnętrzna, niedopowiedzenie i okazjonalność, nieostrość, wieloznaczność i chwiejność składniowa. Zdający:
 - 3) uzupełnia na kilka dopuszczalnych sposobów niedopowiedzenia.

Zasady oceniania

- 1 pkt – odpowiedź poprawna.
 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Woń tego kwiatu jest dla mnie przyjemna, gdy spaceruję w ogrodzie.

Zadanie 13. (0–1)

Wskaż w tekście Kazimierza Twardowskiego akapit, w którym wprost odnosi się on do argumentu Philonousa opartego na różnicy w postrzeganiu barw między ludźmi a innymi istotami. Wyjaśnij odpowiedź Kazimierza Twardowskiego na ten argument.

Fragment tekstu:

.....

Wyjaśnienie:

.....

Wymaganie ogólne

VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

6. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym lub definicyjnym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań, klasyfikacja rozumowań (dowodzenie, wyjaśnianie, potwierdzanie, obalanie). Zdający:

- 1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;
- 2) rozstrzyga, czy dane zdanie wynika logicznie lub definicyjnie z innego zdania lub zbioru zdań.

II. Elementy historii filozofii.

13. Filozofia analityczna. Zdający:

- 4) analizuje fragment jednego z następujących tekstów: (...) *O tak zwanych prawdach względnych* Kazimierza Twardowskiego.

Zasady oceniania

1 pkt – poprawne wskazanie fragmentu i wyjaśnienie.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Fragment tekstu: „Subiektywizm zaznacza fakt, że wszystkie sądy, które człowiek wydaje [...] są zależne od właściwego człowiekowi sposobu pojmowania rzeczy. Sposób ten jest uwarunkowany psychofizyczną organizacją człowieka. Istocie o innej organizacji świat przedstawiałby się inaczej, ona też inaczej by go pojmowała i wskutek tego inne o nim wydawała sądy, uważając ludzkie o nim sądy za mylne. Nawet my sami zarzucilibyśmy nasze dotychczasowe sądy jako mylne, gdyby się nasza organizacja psychofizyczna zmieniła”.

Wyjaśnienie: W podanym fragmencie Kazimierz Twardowski wspomina wprost o różnicy w postrzeganiu świata między ludźmi a istotami o odmiennej organizacji psychofizycznej. W odpowiedzi wyróżnia on dwa możliwe rozumienia tezy relatywisty i argumentuje, że przy każdej z tych interpretacji teza relatywisty jest fałszywa. W ostatnim akapicie zwraca dodatkowo uwagę, że teza relatywisty prowadzi do sprzeczności.

Zadanie 14. (0–1)

Na podstawie przesłanki, że barwa ciała może się zmieniać bez równoczesnej zmiany w przedmiocie, który tę barwę posiada, Philonous dowodzi, że barwy nie istnieją obiektywnie.

Jak, w świetle przytoczonego tekstu, Kazimierz Twardowski ustosunkowałby się do poprawności rozumowania Philonousa? Zaznacz P – jeśli stwierdzenie zgodne jest z poglądami Kazimierza Twardowskiego, albo F – jeśli nie jest zgodne.

1.	Kazimierz Twardowski akceptuje przesłankę, że barwa ciała może się zmieniać bez równoczesnej zmiany w przedmiocie, który tę barwę posiada.	P	F
2.	Kazimierz Twardowski uznaje wniosek, że barwy nie istnieją obiektywnie.	P	F
3.	Kazimierz Twardowski akceptuje przesłankę, że barwa ciała może się zmieniać bez równoczesnej zmiany w przedmiocie, który tę barwę posiada, ale nie uznaje wniosku, że barwy nie istnieją obiektywnie.	P	F

Wymagania ogólne

- VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

6. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym lub definicyjnym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań, klasyfikacja rozumowań (dowodzenie, wyjaśnianie, potwierdzanie, obalanie). Zdający:
- 1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;
 - 2) rozstrzyga, czy dane zdanie wynika logicznie lub definicyjnie z innego zdania lub zbioru zdań.

II. Elementy historii filozofii.

13. Filozofia analityczna. Zdający:

- 4) analizuje fragment jednego z następujących tekstów: [...] *O tak zwanych prawdach względnych* Kazimierza Twardowskiego [...].

Zasady oceniania

1 pkt – zaznaczenie trzech poprawnych odpowiedzi.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

1. P

2. F

3. P

Zadanie 15. (0–2)

Argumentując przeciwko subiektywizmowi, Kazimierz Twardowski wyróżnia dwie możliwe interpretacje tego stanowiska (dwie „strony alternatywy”). Podaj te interpretacje oraz wyjaśnij relację logiczną między nimi.

Pierwsza interpretacja:

Druga interpretacja:

.....

Wyjaśnienie:

.....

.....

Wymagania ogólne

VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.

VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

6. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym lub definicyjnym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań, klasyfikacja rozumowań (dowodzenie, wyjaśnianie, potwierdzanie, obalanie). Zdający:

- 1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;
- 2) rozstrzyga, czy dane zdanie wynika logicznie lub definicyjnie z innego zdania lub zbioru zdań.

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne podanie obu interpretacji i trafne wyjaśnienie różnicy między nimi.

1 pkt – poprawne podanie obu interpretacji.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Pierwsza interpretacja: Subiektywizm jest równoznaczny z tezą, że prawdziwość żadnego sądu nie jest rozstrzygalna.

Druga interpretacja: Subiektywizm jest równoznaczny z tezą, że każdy wydany sąd jest prawdziwy tylko dla osoby go wydającej.

Wyjaśnienie: Te dwie interpretacje wzajemnie się wykluczają. Jeśli prawdziwa jest pierwsza interpretacja, to druga interpretacja jest fałszywa – i odwrotnie. Jeśli prawdziwość żadnego sądu nie jest rozstrzygalna, to żaden sąd nie może być dla nikogo prawdziwy. Jeśli natomiast wszystkie sądy są prawdziwe dla wydających je osób, to są one również rozstrzygalne dla tych osób.

ZADANIA Z ZAKRESU KULTURY LOGICZNEJ

Zadanie 16. (0–2)

Przeczytaj poniższy fragment tekstu.

Wkrótce oko jej spoczęło na leżącym pod stołem niewielkim, szklanym pudełku: otworzyła je i znalazła wewnątrz maleńkie ciasteczko, na którym słowa: „ZJEDZ MNIE” zostały pięknie wypisane porzeczkami. – No, to je zjem – powiedziała Alicja – a jeżeli sprawi ono, że urosnę, będę mogła wziąć ten klucz; a jeżeli sprawi, że zmaleję, to przeczołgam się pod drzwiami: tak czy inaczej, wejdę do ogrodu i nie dbam o to, co się stanie!

Lewis Carroll, *Alicja w Krainie Czarów*, Warszawa 2019.

Uzupełnij brakujące przesłanki rozumowania tak, aby było ono formalnie poprawne i miało postać dylematu konstrukcyjnego prostego. Następnie sformułuj zarzut wobec przesłanki 1.

Rozumowanie:

Przesłanka 1: Ciasteczko albo sprawi, że Alicja urosnie, albo sprawi, że Alicja zmaleje.

Przesłanka 2:

Przesłanka 3:

Wniosek: Alicja wejdzie do ogrodu.

Zarzut wobec przesłanki 1.:

.....

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.

Wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

- 6. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym lub definicyjnym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań, klasyfikacja rozumowań (dowodzenie, wyjaśnianie, potwierdzanie, obalanie). Zdający:
 - 1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;
 - 2) rozstrzyga, czy dane zdanie wynika logicznie lub definicyjnie z innego zdania lub zbioru zdań;
 - 3) odtwarza schemat, na którym opiera się określone wnioskowanie;
 - 4) zna i stosuje przykładowe schematy wnioskowań (*modus ponendo ponens*, *modus tollendo tollens*, *modus tollendo ponens*, sylogizm hipotetyczny, dylemat

- konstrukcyjny prosty i złożony);
- 5) z podanej listy wnioskowań wyodrębnia wnioskowania zawodne (niededukcyjne) i niezawodne (dedukcyjne) i wskazuje powody przypisania im odpowiednio zawodności lub niezawodności;
 - 6) odróżnia – na przykładach – dowodzenie od wyjaśniania i potwierdzanie od obalania.

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne podanie dwóch przesłanek oraz poprawne sformułowanie zarzutu.

1 pkt – poprawne podanie dwóch przesłanek LUB poprawne sformułowanie zarzutu.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Przesłanka 2: Jeśli ciasteczko sprawi, że Alicja urośnie, to Alicja będzie mogła wejść do ogrodu.

Przesłanka 3: Jeśli ciasteczko sprawi, że Alicja zmaleje, to Alicja będzie mogła wejść do ogrodu.

Zarzut wobec przesłanki 1.: Przesłanka 1 pomija możliwość, że po zjedzeniu ciasteczka rozmiar Alicji się nie zmieni.

Zadanie 17. (0–2)

Niektórzy ludzie podają następującą definicję kłamstwa: „kłamstwo to mówienie nieprawdy”.

Wskaż w tej definicji jej *definiens*, łącznik i *definiendum*, a następnie rozstrzygnij, czy przywołana definicja kłamstwa jest definicją poprawną w aspekcie adekwatności.

Uzasadnij swoje rozstrzygnięcie, wyjaśniając, kiedy definicja spełnia wymóg adekwatności.

Definiens:

Łącznik:

Definiendum:

Rozstrzygnięcie dotyczące poprawności podanej definicji kłamstwa:

.....

.....

Uzasadnienie:

.....

Wymagania ogólne

- VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

- I. Kultura logiczna.
4. Definicje jako środek uściślenia myśli i mowy: typy definicji, kryteria poprawności definicji, problem perswazyjności definicji. Zdający:
- 2) tworzy dla ustalonego wyrażenia definicję klasyczną i wyodrębnia w niej *definiendum*, łącznik i *definiens*;
 - 3) określa, które z warunków poprawności łamie określona definicja, i usuwa znalezione wady (nieadekwatność, niezrozumiałość *definiensa*, *ignotum per ignotum*, błędne koło).

Zasady oceniania

- 2 pkt – poprawne wskazanie *definiendum*, *definiensa* i łącznika oraz właściwa odpowiedź dotycząca poprawności przywołanej definicji wraz z poprawnym jej uzasadnieniem.
- 1 pkt – poprawne wskazanie *definiendum*, *definiensa* i łącznika oraz właściwa odpowiedź dotycząca poprawności tej definicji.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Definiens: mówienie nieprawdy

Łącznik: to

Definiendum: kłamstwo

Rozstrzygnięcie dotyczące poprawności podanej definicji kłamstwa: Podana definicja nie jest poprawna w aspekcie adekwatności.

Przykładowe uzasadnienie: Definicja jest adekwatna, gdy definiendum pokrywa się zakresowo z definiensem. W przypadku podanej definicji wymóg adekwatności nie jest spełniony, ta definicja jest za szeroka: nie w każdym przypadku wypowiedzenie fałszywego zdania jest równoznaczne z kłamstwem – zakresy terminów „kłamstwo” i „fałsz” nie pokrywają się.

Zadanie 19. (0–1)

Wskaż w poniższym zdaniu wyrażenie okazjonalne oraz zastąp je wyrażeniem nieokazjonalnym w taki sposób, aby uzyskać zdanie w pełni zrozumiałe.

Podczas lekcji filozofii nauczyciel polecił mu odczytać zamieszczony w podręczniku tekst źródłowy, którego autorem był Arystoteles.

Wyrażenie okazjonalne:

.....

Zdanie pozbawione okazjonalizmu:

.....

Wymaganie ogólne

VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.

Wymaganie szczegółowe

I. Kultura logiczna.

2. Logiczne wady wypowiedzi: sprzeczność wewnętrzna, niedopowiedzenie i okazjonalność, nieostrość, wieloznaczność i chwiejność składniowa. Zdający:

4) przekłada wyrażenia okazjonalne na wyrażenia pozbawione okazjonalizmów.

Zasady oceniania

1 pkt – poprawne wskazanie wyrażenia okazjonalnego i pozbawionego okazjonalizmu.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Wyrażenie okazjonalne: „mu”

Zdanie pozbawione okazjonalizmu:

Podczas lekcji filozofii nauczyciel polecił Jankowi Jankowskiemu odczytać zamieszczony w podręczniku tekst źródłowy, którego autorem był Arystoteles.

ZADANIA Z ZAKRESU HISTORII FILOZOFII

Zadanie 20. (0–3)

Poniżej znajduje się fragment słynnego malowidła ściennego Rafaela z początku XVI w. *Szkoła ateńska*. W centrum malowidła artysta umieścił dwóch najsłynniejszych filozofów starożytności: Platona i Arystotelesa.

Rafaël Santi, *Szkoła ateńska* (fragment), 1509 – 1511,
Stanze della Segnatura, Watykan

Zakładając, że przedstawieni filozofowie dyskutują na temat określonego zagadnienia metafizycznego, wyjaśnij – odwołując się do wiedzy o filozofii Platona i Arystotelesa – dlaczego na malowidle Rafaela Platon ma palec uniesiony ku górze, a Arystoteles zdaje się wskazywać ręką na ziemię. W ramach swojej odpowiedzi:

- podaj nazwy reprezentowanych przez Platona i Arystotelesa stanowisk metafizycznych, które odpowiadają sposobowi przedstawienia postaci filozofów przez artystę
- wykorzystując stosowne pojęcia i twierdzenia z zakresu metafizyki, przypisz wymienionym filozofom tezy zidentyfikowanych przez Ciebie stanowisk metafizycznych i wyjaśnij ich związek ze sposobem przedstawienia postaci filozofów przez artystę.

Platon

Nazwa stanowiska:

Teza:

Arystoteles

Nazwa stanowiska:

Teza:

Wyjaśnienie sposobu przedstawienia postaci Platona i Arystotelesa – interpretacja malowidła odwołująca się do pojęć i twierdzeń z zakresu metafizyki obu filozofów:

– teza metafizyczna podzielana przez Platona, a sposób przedstawienia jego postaci przez artystę:

.....

.....

.....

– teza metafizyczna podzielana przez Arystotelesa, a sposób przedstawienia jego postaci przez artystę:

.....

.....

.....

.....

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:
 - 2) filozofia Platona jako paradygmat metafizyki antynaturalistycznej (punkt VI);
 - 4) filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych (punkt VIII).

III. Wybrane problemy filozofii.

3. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 1) o stosunek rzeczy do umysłu (realizm – idealizm);
 - 2) o różnorodność bytów (monizm – pluralizm).

Zasady oceniania

- 3 pkt – podanie nazw stanowisk metafizycznych i ich tez oraz poprawna interpretacja sposobu przedstawienia obu postaci filozofów: Platona i Arystotelesa.
- 2 pkt – podanie nazw stanowisk metafizycznych i ich tez oraz poprawną interpretację sposobu przedstawienia jednej postaci filozofa: Platona LUB Arystotelesa.
- 1 pkt – podanie nazwy i tezy stanowiska metafizycznego Platona LUB Arystotelesa.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Platon: Idealizm platoński albo dualizm metafizyczny

Teza: Idealizm platoński to teza, że idee są prawdziwymi, samoistnymi, inteligibilnymi bytami – idee istnieją niezależnie od umysłu.

Arystoteles: Realizm metafizyczny albo pluralizm kategorialny

Teza: Realizm metafizyczny Arystotelesa to teza, że konkretne, złożone z materii i formy byty istnieją niezależnie od umysłu.

Przykładowe wyjaśnienie sposobu przedstawienia postaci Platona i Arystotelesa – interpretacja malowidła odwołująca się do pojęć i twierdzeń z zakresu metafizyki obu filozofów: – przedstawienie postaci Platona:

Platon wskazujący palcem ku górze zdaje się w ten sposób wyrażać swoje kluczowe przekonanie metafizyczne (ontologiczne), że prawdziwy byt nie może być utożsamiony z rzeczywistością zjawiskową (ze światem materialnym), lecz że ma naturę ponadzjawiskową. Według Platona rzeczywistość ma naturę dualną – istnieją byty nazywane przez niego ideami lub formami, które są inteligibilne, transcendentne, wieczne, niematerialne i ogólne, oraz niedoskonałe rzeczy materialne (świat empiryczny, zjawiskowy). Uniesiony palec Platona zdaje się wskazywać na idee jako byty transcendujące rzeczy świata zjawiskowego, w których to ideach rzeczy te partycypują. Idee jawią się jako prawdziwe przyczyny rzeczy,

– przedstawienie postaci Arystotelesa:

Arystoteles wskazujący prawą ręką na ziemię zdaje się w ten sposób wyrażać swojej przekonanie „realistyczne”, zgodnie z którym bytem jest każdy konkretny przedmiot istniejący w empirycznie dostępnej człowiekowi rzeczywistości. Arystoteles jest realistą metafizycznym i pluralistą – według niego istnieje mnogość bytów-konkretów, istniejących niezależnie od jakiegokolwiek umysłu. Konkretny byt jako substancja (wraz ze swoimi przypadłościami) jest złożony z materii i formy, a jego dynamizm jest wyjaśniany poprzez kategorie aktu i możliwości.

Zadanie 21. (0–2)

Czy starożytni sceptycy zgodziliby się ze stwierdzeniem, że sprawiedliwość jest obiektywną wartością? Uzasadnij swoją odpowiedź, podając na jej rzecz dwa argumenty zgodne z założeniami pirronizmu.

Odpowiedź:

Argument pierwszy:

.....

.....

.....

Argument drugi:

.....

.....

.....

Wymagania ogólne

III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.

IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymaganie szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:

6) tropy sceptyczne jako ponadczasowe wyzwanie dla epistemologii (punkt X).

Zasady oceniania

2 pkt – odpowiedź poprawna oraz podanie dwóch trafnych argumentów zgodnych z założeniami pirronizmu.

1 pkt – odpowiedź poprawna oraz podanie jednego trafnego argumentu zgodnego z założeniami pirronizmu.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Odpowiedź: Starożytni sceptycy nie zgodziliby się ze stwierdzeniem, że sprawiedliwość jest obiektywną wartością.

Argument pierwszy: Należy powstrzymać się od wydawania jakichkolwiek sądów, zatem nie można niczego twierdzić na temat tego, czy sprawiedliwość jest obiektywną wartością.

Argument drugi: istnieją różne poglądy na temat tego, czy sprawiedliwość jest wartością obiektywną, zatem nie można twierdzić jednoznacznie, że sprawiedliwość jest obiektywną wartością.

Zadanie 23. (0–2)

Przeczytaj poniższy fragment tekstu.

Powiadam wam: Trzeba jeszcze mieć w sobie chaos, aby móc zrodzić tańczącą gwiazdę.
Powiadam wam: Wy macie jeszcze chaos w sobie.

Biada! Nadchodzi czas, kiedy człowiek nie zrodzi już ani jednej gwiazdy. Biada! Nadchodzi czas godnego największej wzgardy człowieka, który sam sobą już nie będzie umiał gardzić.

Oto ja wam pokażę *ostatniego człowieka*.

„Czym jest miłość? Czym jest stworzenie? Czym jest tęsknota? Czym gwiazda?” – tak pyta ostatni człowiek, mrugając oczyma.

Ziemia zmaleje, a na niej będzie podrygiwał ostatni człowiek, który wszystko uczyni małym. Jego ród jest nie do wyplenienia, jak pchła ziemna; ostatni człowiek będzie żył najdłużej.

„Wynaleźliśmy szczęście” – mówią ostatni ludzie, mrugając oczyma.

Podaj tytuł i autora dzieła, z którego pochodzi powyższy cytat, a następnie wyjaśnij pojawiające się w cytacie pojęcie ostatniego człowieka i porównaj je z pojęciem nadczłowieka.

Autor:.....

Tytuł:

Pojęcie ostatniego człowieka:

.....
.....

Porównanie z pojęciem nadczłowieka:

.....
.....

Wymagania ogólne

III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.

IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

9. Friedrich Nietzsche. Zdający:

2) wyjaśnia pojęcia woli mocy i nadczłowieka;

4) analizuje fragment *Tako rzecze Zaratustra* (*Przedmowa Zaratustry*) Friedricha Nietzschego.

Zasady oceniania

2 pkt – podanie właściwego tytułu i autora tekstu oraz wyjaśnienie pojęcia ostatniego człowieka i porównanie tego pojęcia z pojęciem nadczłowieka.

1 pkt – podanie właściwego tytułu i autora tekstu oraz wyjaśnienie pojęcia ostatniego człowieka.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Autor: Fryderyk Nietzsche

Tytuł: *Tako rzecze Zaratustra (przedmowa Zaratustry)*

Pojęcie ostatniego człowieka: Ostatni człowiek to ktoś, dla kogo celem jest szczęście rozumiane jako przyjemność i wygoda, ktoś zadowolony z siebie i nietwórczy. Pod tym pojęciem kryją się przedstawiciele kultury mieszczańskiej, krytykowanej przez Nietzschego.

Porównanie z pojęciem nadczłowieka: Nadczłowiek to przeciwieństwo ostatniego człowieka. Charakteryzuje go wola mocy i tworzenia, odrzucenie istnienia Boga, obiektywnych wartości i nieśmiertelnej duszy, a także pogarda dla mieszczańskiego rozumienia szczęścia.

Zadanie 24. (0–2)

Przeczytaj poniższy fragment tekstu.

Istniejemy zawsze w sytuacjach. Sytuacje się zmieniają, pojawiają się różne okazje. [...] Ale są sytuacje niezmienną swą istotą, nawet gdy zmieniają się ich chwilowe przejawy, a ich przemożną siłą spowijają różne zasłony [...]. Te podstawowe sytuacje naszego istnienia nazywam *sytuacjami granicznymi*. To znaczy: nie możemy wyjść poza te sytuacje, nie możemy ich zmienić. [...] W istnieniu potocznym często staramy się od nich uchylać, przemykamy ocy i żyjemy tak, jakby ich nie było. [...] Mamy wówczas do czynienia wyłącznie z konkretnymi sytuacjami, które usiłujemy rozstrzygać na naszą korzyść, na które reagujemy planowym działaniem w świecie, pobudzani przez nasze życiowe interesy. Natomiast nasza reakcja na sytuacje graniczne sprowadza się bądź do ich maskowania, bądź też, jeśli pojęliśmy je naprawdę, do rozpacz i odrodzenia: stajemy się sobą dzięki przemianie naszej świadomości bytu.

Podaj tytuł i autora dzieła, z którego pochodzi powyższy cytat, a następnie wyjaśnij pojęcie sytuacji granicznej na odpowiednio dobranym przez siebie przykładzie.

Tytuł:

Autor dzieła:

Pojęcie sytuacji granicznej:

.....

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

12. Egzystencjalizm. Zdający:

- 1) wymienia ważniejsze cechy, odmiany i przedstawicieli (w tym prekursorów) egzystencjalizmu;
- 2) przedstawia główne idee humanistycznego egzystencjalizmu Jean-Paula Sartre'a;
- 3) objaśnia Karla Jaspersa pojęcie sytuacji granicznych;
- 5) analizuje fragmenty następujących tekstów: *Wprowadzenie do filozofii* Karla Jaspersa (rozdz. 2. *Źródła filozofii*).

Zasady oceniania

- 2 pkt – podanie właściwego tytułu i autora tekstu oraz wyjaśnienie pojęcia sytuacji granicznej wraz z podaniem stosownego przykładu.
- 1 pkt – podanie właściwego tytułu i autora tekstu.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Tytuł: *Wprowadzenie do filozofii*

Autor dzieła: Karl Jaspers

Pojęcie sytuacji granicznej: Sytuacja graniczna to doświadczenie, które jest nieuniknione, i właściwe wszystkim ludziom. Przykładami takich doświadczeń są m.in. wina, walka, cierpienie czy śmierć. Jak pisze Jaspers: „muszę umrzeć, muszę cierpieć, muszę walczyć, podlegam władzy przypadku, nieuchronnie wklełam się w winę”.

ZADANIA Z ZAKRESU WYBRANYCH PROBLEMÓW FILOZOFICZNYCH

Zadanie 25. (0–1)

Dokończ zdanie. Wybierz odpowiedź A, B lub C i jej uzasadnienie 1., 2., lub 3.

Kazimierz Ajdukiewicz twierdził, że „myśl m jest prawdziwa – to znaczy: myśl m stwierdza, że jest tak a tak, i rzeczywiście jest tak a tak”. Twierdzenie to jest wyrazem:

A.	pragmatycznej koncepcji prawdy,	czyli poglądu epistemologicznego reprezentowanego przez	1.	René Descartes'a i Kazimierza Ajdukiewicza.
B.	korespondencyjnej koncepcji prawdy,		2.	Williama Jamesa i Kazimierza Ajdukiewicza.
C.	koherencyjnej koncepcji prawdy,		3.	św. Tomasza z Akwinu i Kazimierza Ajdukiewicza.

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 2. Dyscypliny filozofii. Zdający wymienia następujące dyscypliny filozofii oraz określa przedmioty ich badań:
 - 1) dyscypliny podstawowe (ogólniejsze) – teoria bytu (ontologia, metafizyka), teoria poznania (epistemologia), ogólna teoria wartości (aksjologia) wraz z teorią moralności (etyką);
 - 2) dyscypliny szczegółowe – filozofia człowieka (antropologia filozoficzna), filozofia przyrody, filozofia nauki, filozofia kultury, filozofia religii (wraz z teologią filozoficzną), filozofia piękna i sztuki (estetyka filozoficzna), filozofia polityki.
 - 4. Wybrane spory epistemologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 4) o naturę i kryterium prawdy (klasyczna lub korespondencyjna koncepcja prawdy – koncepcje nieklasyczne, zwłaszcza koherencyjna i pragmatyczna).

Rozwiązanie

B3

Zasady oceniania

- 1 pkt – odpowiedź poprawna.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Zadanie 26. (0–1)

Wyjaśnij istotę sporu etycznego między deontologizmem a konsekwencjalizmem.

.....

.....

.....

.....

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- V. Umiejętność stawiania pytań światopoglądowych (w tym moralnych) i poszukiwania odpowiedzi na nie z wykorzystaniem wiedzy filozoficznej.

Wymaganie szczegółowe

- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 6. Wybrane spory etyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 3) o sposób formułowania i uzasadniania ocen moralnych (konsekwencjalizm, w szczególności utilitaryzm – nonkonsekwencjalizm, w szczególności deontologizm kantowski).

Zasady oceniania

- 1 pkt – odpowiedź poprawna.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Istota sporu między konsekwencjalizmem a deontologizmem dotyczy sposobu wyznaczania moralnej wartości czynu (oceny moralnej działania lub postaw). Według konsekwencjalistów ocenę moralną czynów lub postaw, wyznacza się na podstawie przewidywanych ich następstw. Według deontologów etycznych ocena moralna czynów nie jest z istoty związana z przewidywanymi ich następstwami. Według deontologów o słuszności moralnej czynów przesądza zgodność ocenianych czynów lub postaw z odpowiednimi regułami moralnymi (np. normami moralnymi, obowiązkami).

ZADANIA SFORMUŁOWANE NA PODSTAWIE TEKSTU NIEFILOZOFICZNEGO

Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj zadania.

Co się zaś tyczy mojego podziału ludzi na zwykłych i niezwykłych, zgadzam się, że jest on trochę dowolny, ale ja przecież nie obstaję przy ścisłych liczbach. Wierzę tylko w swoją myśl zasadniczą. Polega ona na tym, że ludzie podług prawa przyrody dzielą się o g ó l n i e na dwie klasy: na klasę ludzi niższych, będących, że tak powiem, materiałem, który służy wyłącznie do wydawania na świat sobie podobnych, oraz na ludzi właściwych, to znaczy posiadających dar czy talent, który im pozwala wygłosić w swoim środowisku n o w e s ł o w o. Oczywiście, podklas jest tu bez liku, ale znamiona wyróżniające obu klas są dość ostre: klasa pierwsza, czyli materiał, to ogólnie biorąc ludzie z przyrodzenia zachowawczy, przykładni, ulegli i swą uległość miłujący [...]. Ludzie należący do drugiej klasy – wszyscy przekraczają prawo, są burzycielami albo są do tego skłonni, zależnie od uzdolnień. Przestępstwa tych ludzi, naturalnie, są względne i wielorakie; najczęściej domagają się oni w najróżnorodniejszych wystąpieniach zniszczenia istniejącego stanu w imię lepszego. Lecz jeśli takiemu człowiekowi dla ziszczenia jego idei wypadnie stąpać chociażby po trupach, przez krew, to sądzę, że może on wewnątrz, w zgodzie z sumieniem, zezwolić sobie nawet na pochód przez krew – co zresztą zależy od tej idei i jej rozmiarów, proszę to sobie zakonotować. Tylko w tym znaczeniu mówię w swym artykule o ich prawach do zbrodni. [...] Pierwsza klasa jest zawsze władczynią teraźniejszości, druga klasa – władczynią przyszłości. Pierwsi zachowują świat i pomnażają go liczebnie; drudzy pchają świat naprzód i kierują go ku oznaczonym celom. Jedni i drudzy mają zupełnie równe prawo istnieć.

Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*, Warszawa 1966.

Zadanie 27. (0–2)

Z przytoczonego tekstu *Zbrodni i kary* wybierz i zapisz dwa fragmenty, z których jeden nawiązuje do nietzscheańskiej idei woli mocy, a drugi okazuje się niezgodny z tą ideą. Swoje wybory uzasadnij, odwołując się do pojęcia woli mocy.

Fragment nawiązujący do idei woli mocy:

.....

Uzasadnienie:

.....

.....

Fragment niezgodny z ideą woli mocy:

.....

Uzasadnienie:

.....

.....

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

9. Friedrich Nietzsche. Zdający:

- 1) przedstawia motywy nietzscheańskiej krytyki moralności tradycyjnej i chrześcijaństwa;
- 2) wyjaśnia pojęcia woli mocy i nadczłowieka;
- 3) odróżnia i charakteryzuje postawę apollińską i dionizyjską;
- 4) analizuje fragment *Tako rzecze Zaratustra (Przedmowa Zaratustry)* Friedricha Nietzschego.

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne wybranie dwóch fragmentów tekstu oraz dwa poprawne uzasadnienia.

1 pkt – poprawny wybór jednego fragmentu tekstu wraz ze poprawnym uzasadnieniem.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Fragment nawiązujący do nietzscheańskiej idei woli mocy:

„Ludzie należący do drugiej klasy – wszyscy przekraczają prawo, są burzycielami albo są do tego skłonni, zależnie od uzdolnień. Przestępstwa tych ludzi, naturalnie, są względne i wielorakie”.

Uzasadnienie: Istotą nietzscheańskiej idei woli mocy jest nieograniczona moc świata i człowieka; wola mocy jest wyrazem walki i panowania. Przytoczony fragment tekstu nawiązuje do tej idei, ponieważ mowa jest w nim o ludziach, którzy przekraczają prawo i mogą niszczyć zastany porządek – ich przestępstwa zaś uznane są za względne. Postawa tak scharakteryzowanych ludzi może wyrażać ideę woli mocy, która manifestuje się niszczeniem zastanego porządku świata i zdolnością do tworzenia nowej hierarchii wartości.

Fragment niezgodny z ideą woli mocy:

„Lecz jeśli takim człowiekowi dla ziszczenia jego idei wypadnie stąpać chociażby po trupach, przez krew, to sądzę, że może on wewnątrznie, w zgodzie z sumieniem, zezwolić sobie nawet na pochód przez krew – co zresztą zależy od tej idei i jej rozmiarów, proszę to sobie zakonotować. Tylko w tym znaczeniu mówię w swym artykule o ich prawach do zbrodni”.

Uzasadnienie: Wola mocy jest wyrazem niczym nieograniczonej mocy bycia. Nie można z tak rozumianą ideą pogodzić jakichkolwiek ograniczeń, o których mowa jest w przytoczonym fragmencie tekstu.

Zadanie 28. (0–2)

Przywołaj pojęcie lub twierdzenie filozoficzne Fryderyka Nietzschego – inne niż pojęcie woli mocy – i je wyjaśnij, a następnie zinterpretuj w jego świetle wybrany przez siebie fragment z przywołanego tekstu *Zbrodni i kary*.

Pojęcie lub twierdzenie Fryderyka Nietzschego:

.....

Wyjaśnienie pojęcia lub twierdzenia:

.....

.....

Interpretacja tekstu w świetle wybranego pojęcia lub twierdzenia:

.....

.....

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 9. Friedrich Nietzsche. Zdający:
 - 1) przedstawia motywy nietzscheańskiej krytyki moralności tradycyjnej i chrześcijaństwa;
 - 2) wyjaśnia pojęcia woli mocy i nadczłowieka;
 - 3) odróżnia i charakteryzuje postawę apollińską i dionizyjską.

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne przywołanie twierdzenia Fryderyka Nietzschego wraz z wyjaśnieniem oraz poprawna interpretacja tekstu w odniesieniu do tego twierdzenia.

1 pkt – poprawne przywołanie twierdzenia Fryderyka Nietzschego wraz z wyjaśnieniem.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Pojęcie lub twierdzenie Fryderyka Nietzschego: idea nadczłowieka

Wyjaśnienie pojęcia lub twierdzenia: Nadczłowiekiem jest ktoś obdarzony wolą mocy. Nadczłowiek poprzez tę wolę odrzuca zastane idee i ustalone oraz aprobowane cele i wartości, czego wyrazem jest między innymi pogarda dla słabości i tradycyjnej moralności.

Interpretacja tekstu w świetle wybranego pojęcia lub twierdzenia: W przywołanym tekście *Zbrodni i kary* mowa jest o dwóch kategoriach ludzi, których autor powieści nazywa „zwykłymi” i „niezwykłymi”. Pierwszych utożsamia z „władcami teraźniejszości”, a drugich uważa za „władców przyszłości”. Ci drudzy – w imię swoich celów – mogą burzyć zastany ład, dokonywać przestępstw a nawet zabijać. To przyzwolenie na destrukcję może być uznane za wyraz nietzscheańskiej idei nadczłowieka, w świetle której niezwykli ludzie nie liczą się z zastanym porządkiem prawnym i moralnym: unieważniają te porządki, przekształcając świat zgodnie z własną jego wizją i wyrażając tym samym siebie – swą wolę mocy.

Zadanie 29. (0–1)

Czy w świetle autonomicznej etyki Immanuela Kanta można usprawiedliwić wyrażoną w przytoczonym fragmencie tekstu myśl: *Lecz jeśli takiemu człowiekowi dla ziszczenia jego idei wypadnie stąpać chociażby po trupach, przez krew, to sądzę, że może on wewnątrznie, w zgodzie z sumieniem, zezwolić sobie nawet na pochód przez krew.*

Uzasadnij swoją opinię, wykorzystując pojęcia i twierdzenia etyki Immanuela Kanta.

W świetle autonomicznej etyki Immanuela Kanta

.....

Uzasadnienie:

.....

.....

.....

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- V. Umiejętność stawiania pytań światopoglądowych (w tym moralnych) i poszukiwania odpowiedzi na nie z wykorzystaniem wiedzy filozoficznej.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 6. Immanuel Kant. Zdający:
 - 2) przedstawia kantowską koncepcję prawa moralnego oraz w jej kontekście objaśnia treść i funkcję imperatywu kategorycznego (formuła powszechnego prawa oraz

formuła człowieczeństwa jako celu);

- 3) podaje rozwiązanie przykładowego problemu moralnego, wykorzystując obie formuły imperatywu kategorycznego.

III. Wybrane problemy filozofii.

6. Wybrane spory etyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

- 4) o źródło moralnych zobowiązań (autonomizm – heteronomizm).

Zasady oceniania

1 pkt – poprawna odpowiedź wraz z uzasadnieniem.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

W świetle autonomicznej etyki Immanuela Kanta nie można usprawiedliwić przywołanej myśli. Uzasadnienie: Etyka autonomiczna Immanuela Kanta jest równocześnie etyką deontologiczną, czego wyrazem jest kantowski imperatyw praktyczny, wedle którego nie można traktować człowieczeństwa jedynie jako środka do celu. Ta zasada ma charakter powszechny i kategoryczny; nie jest więc możliwe w świetle tej zasady usprawiedliwienie zabijania ludzi dla realizacji jakiejś idei, gdyż byłoby to wyrazem braku poszanowania człowieczeństwa.

Zadanie 30. (0–3)

Wyjaśnij, czego dotyczy spór między autonomizmem a heteronomizmem etycznym. Następnie spośród wymienionych poniżej filozofów wskaż tego, którego teoria etyczna jest teorią heteronomiczną. Swoją odpowiedź uzasadnij, przywołując stosowne pojęcia lub twierdzenia z zakresu etyki wybranego przez siebie filozofa.

Filozofowie: św. Tomasz z Akwinu, John Stuart Mill, Fryderyk Nietzsche,

Max Scheler, Jean-Paul Sartre

Wyjaśnienie sporu:

.....

.....

.....

Przedstawiciel etyki heteronomicznej:

Uzasadnienie:

.....

.....

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymaganie szczegółowe

- III. Wybrane problemy filozofii
 - 6. Wybrane spory etyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 4) o źródło moralnych zobowiązań (autonomizm – heteronomizm).

Zasady oceniania

- 3 pkt – poprawne wyjaśnienie istoty sporu między heteronomizmem a autonomizmem w etyce oraz poprawne wskazanie reprezentanta etyki heteronomicznej wraz z uzasadnieniem.
- 2 pkt – za poprawne wyjaśnienie istoty sporu między heteronomizmem a autonomizmem w etyce oraz poprawne wskazanie reprezentanta etyki heteronomicznej ALBO poprawne wskazanie reprezentanta etyki heteronomicznej wraz z uzasadnieniem.
- 1 pkt – poprawne wyjaśnienie istoty sporu między heteronomizmem a autonomizmem w etyce ALBO poprawne wskazanie reprezentanta etyki heteronomicznej.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Wyjaśnienie sporu: Spór między tymi stanowiskami dotyczy tego, gdzie tkwi źródło moralnych powinności. Heteronomiści uważają, że to źródło znajduje się poza podmiotem, a autonomiści doszukują się tego źródła w podmiocie moralnym.

Przedstawiciel etyki heteronomicznej: Max Scheler

Uzasadnienie: Według Maxa Schelera istnieje obiektywna hierarchia wartości. Dobro moralne jest następstwem dokonywanego przez działający podmiot wyboru wartości obiektywnie wyższej. Ostatecznie więc to obiektywna hierarchia wartości stanowi źródło moralnych zobowiązań – to źródło znajduje się poza podmiotem i z tego powodu etykę Maxa Schelera można uznać za etykę heteronomiczną.

Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj zadania.

Zjawisko fotoelektryczne w sposób rozstrzygający pokazało, że światło wykazuje własności korpuskularne. Nie można ich zrozumieć na gruncie obrazu falowego. Z drugiej strony, zjawisko interferencji bezdyskusyjnie dowodzi, że światło ma naturę falową. Nie można pogodzić interferencji z obrazem korpuskularnym. Ta sprzeczność była (i jest) nie do rozwiązania na gruncie fizyki klasycznej. Z punktu widzenia fizyki światło ma oba rodzaje własności jednocześnie. Czasami zachowuje się jak fala, czasami jak cząstka, zależnie od rodzaju doświadczenia. [...] Pojedynczy foton ma cechy zarówno fali, jak i cząstki. Która z tych cech się uwidoczni, zależy od okoliczności. [...] Dualizm korpuskularno-falowy nie ogranicza się tylko do fotonów i elektronów. [...] Neutrony, protony, całe atomy, a nawet (choć niezauważalnie) bardzo szybkie kule karabinowe – wszystkie te ciała wykazują dualizm, zachowując się czasami jak cząstki, czasami jak fale.

Zadanie 31. (0–2)

Przytoczony tekst mówi o dualizmie korpuskularno-falowym. Wyjaśnij, na czym on polega, a następnie podaj ogólną definicję terminu *dualizm*, która wyjaśnia jego wspólne znaczenie zarówno dla fizyki, jak i dla filozofii oraz innych dziedzin.

Dualizm korpuskularno-falowy stwierdza, że

.....

.....

Dualizm (w znaczeniu wspólnym dla fizyki i dla filozofii oraz innych dziedzin) to stanowisko (teza), które stwierdza, że

.....

.....

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.

Wymagania szczegółowe

- I. Kultura logiczna.
 - 4. Definicje jako środek uściślenia myśli i mowy: typy definicji, kryteria poprawności definicji, problem perswazyjności definicji. Zdający:
 - 1) wymienia wybrane odmiany definicji (definicja klasyczna, definicje nieklasyczne: definicja ostensywna, definicja enumeratywna, definicja kontekstowa) i podaje ich przykłady;
 - 2) tworzy dla ustalonego wyrażenia definicję klasyczną [...].
- II. Elementy historii filozofii.
 - 3. René Descartes. Zdający:
 - 1) wyjaśnia, na czym polega kartezjański racjonalizm, sceptycyzm metodyczny i dualizm psychofizyczny [...].
- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 3. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 2) o różnorodność bytów (monizm – pluralizm).
 - 5. Wybrane spory antropologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 2) o relację umysł – ciało (dualizm – monizm materialistyczny lub naturalistyczny).

Zasady oceniania

- 2 pkt – sformułowanie poprawnej definicji dualizmu korpuskularno-falowego oraz sformułowanie definicji dualizmu w znaczeniu wspólnym dla innych dziedzin.
 1 pkt – sformułowanie poprawnej definicji dualizmu korpuskularno-falowego ALBO sformułowanie definicji dualizmu w znaczeniu wspólnym dla innych dziedzin.
 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Dualizm korpuskularno-falowy stwierdza, że światło (fotony), elektrony i niektóre inne odmiany materii zachowują się – w zależności od rodzaju doświadczenia – raz jako cząstki, a raz jako fale.

Dualizm (w znaczeniu wspólnym dla fizyki i filozofii oraz innych dziedzin) to stanowisko (teza), które stwierdza, że w pewnej całości występują dwa (najczęściej przeciwstawne) elementy lub że jakaś rzecz odznacza się dwoma (najczęściej przeciwstawnymi) cechami.

Zadanie 32. (0–3)

Podaj przykład stanowiska filozoficznego wprost nazywanego *dualizmem*: wymień jego pełną nazwę oraz przedstawiciela, sformułuj tezę tego stanowiska oraz określ spór, w ramach którego występuje.

Pełna nazwa oraz przedstawiciel:

Teza:

.....

Spór:

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
 IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 3. René Descartes. Zdający:
 1) wyjaśnia, na czym polega kartezjański racjonalizm, sceptycyzm metodyczny i dualizm psychofizyczny [...].
 III. Wybrane problemy filozofii.
 3. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 2) o różnorodność bytów (monizm – pluralizm).
 5. Wybrane spory antropologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 2) o relację umysł – ciało (dualizm – monizm materialistyczny lub naturalistyczny).

Zasady oceniania

- 3 pkt – trzy poprawne odpowiedzi.
- 2 pkt – dwie poprawne odpowiedzi.
- 1 pkt – jedna poprawna odpowiedź.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Pełna nazwa oraz przedstawiciel: Dualizm psychofizyczny (antropologiczny, kartezjański) – Kartezjusz.

Teza: Człowiek składa się z dwóch odrębnych i niezależnych substancji: duszy (umysłu) i ciała ALBO (dopuszczalne sformułowanie alternatywne) człowiek odznacza się dwoma rodzajami własności: własnościami umysłowymi (duchowymi, psychicznymi lub mentalnymi) oraz własnościami fizycznymi.

Spór: O relację umysł – ciało (problem psychofizyczny).

Uwaga: Powyższy dualizm jest wprost zawarty w podstawie programowej – Zdający jednak może wybrać inny przykład dualizmu w filozofii.

Zadanie 33. (0–2)

Porównaj dowolnie wybrany przez Ciebie przykład dualizmu w filozofii z dualizmem korpuskularno-falowym. Wskaż jedno podobieństwo i jedną różnicę.

Wybrany dualizm filozoficzny:

Podobieństwo:

.....

.....

Różnica:

.....

.....

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 3. René Descartes. Zdający:
 - 1) wyjaśnia, na czym polega kartezjański racjonalizm, sceptycyzm metodyczny i dualizm psychofizyczny [...].
- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 5. Wybrane spory antropologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 2) o relację umysł – ciało (dualizm – monizm materialistyczny lub naturalistyczny).

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne określenie podobieństwa i różnicy.

1 pkt – poprawne określenie podobieństwa LUB różnicy.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowa odpowiedź

Wybrany dualizm filozoficzny: dualizm psychofizyczny.

Podobieństwo: Oba dualizmy stwierdzają, że pewien byt – w zależności od rodzaju doświadczenia – ujawnia swe przeciwstawne cechy: elektron – jako fala bądź jako cząstka, a człowiek – jako istota duchowa (w doświadczeniu wewnętrznym) bądź istota cielesna (w doświadczeniu zewnętrznym).

Różnica: Dualizm psychofizyczny traktuje człowieka jako składającego się z dwóch przeciwstawnych części: umysłu i ciała, natomiast dualizm korpuskularno-falowy uważa, że np. elektron nie składa się z dwóch części, lecz że – w zależności od rodzaju doświadczenia lub okoliczności – ujawnia przeciwstawne własności.

Zadanie 34. (0–2)

Które z poniższych stanowisk jest odmianą dualizmu (w szerokim sensie). Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych. Następnie wyjaśnij, dlaczego to stanowisko jest zaliczane do dualizmu.

- A. materializm
- B. spirytualizm
- C. platonizm (w sporze o uniwersalia)
- D. sceptycyzm
- E. empiryzm

To stanowisko jest odmianą dualizmu, ponieważ

.....

.....

Wymagania ogólne

III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.

IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:

2) filozofia Platona jako paradygmat metafizyki antynaturalistycznej [...].

III. Wybrane problemy filozofii.

3. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

- 3) o podłoże rzeczywistości (materializm – hylemorfizm – spirytualizm);
 - 5) o uniwersalia lub powszechniki (nominalizm – platonizm).
4. Wybrane spory epistemologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
- 1) o źródła poznania (empiryzm lub aposterioryzm – aprioryzm);
 - 3) o możliwość zdobycia wiedzy pewnej (sceptycyzm – hipotetyzm – dogmatyzm).

Zasady oceniania

2 pkt – prawidłowe wskazanie stanowiska wraz z wyjaśnieniem.

1 pkt – prawidłowe wskazanie stanowiska.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

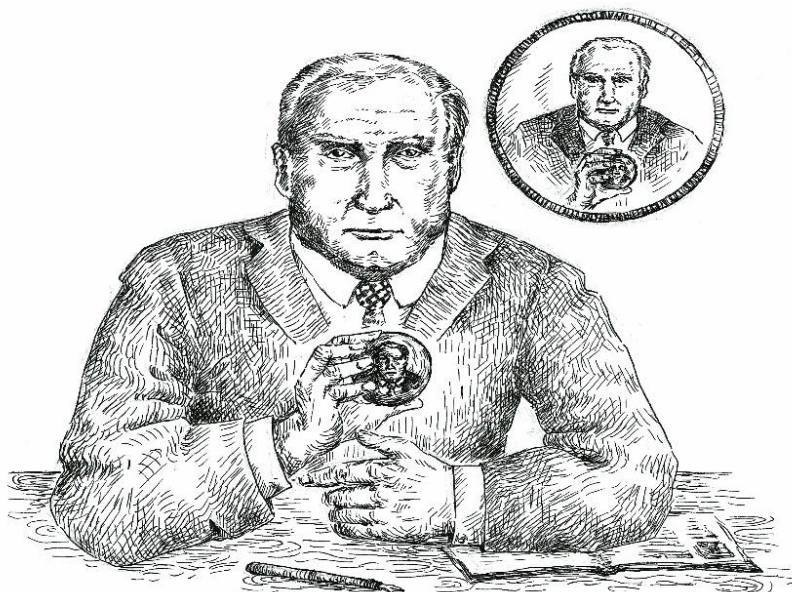
Rozwiązanie

C

To stanowisko jest odmianą dualizmu, ponieważ przyjmuje, że rzeczywistość składa się z dwóch wykluczających się odmian bytu: niematerialnych idei i fizycznych konkretów.

Ilustracja i tekst do zadań 35.–38.

Przyjrzyj się poniższej ilustracji oraz przeczytaj towarzyszący jej komentarz.

Hanna Urbankowska, *Roman Ingarden*, „Filozofuj!” nr 3/2020.

Komentarz:

Powyższa ilustracja przedstawia polskiego filozofa – Romana Ingardena i nawiązuje do kilku elementów jego filozofii. Nawiązania te polegają na powiązaniu każdej z trzech postaci Ingardena na rysunku (główna postać Ingardena, wzorcowa postać na portrecie wiszącym na ścianie oraz postać na małym medalionie) z odpowiednią kategorią z Ingardenowskiej hierarchii bytowej, na którą składają się: pozaczasowe idee (w sensie zbliżonym do Platona), czasowe byty realne, przedmioty intencjonalne („quasi-rzeczywistość”).

Zadanie 35. (0–1)

Uzupełnij tabelę. Przyporządkuj kategoriom bytowym wymienionym w komentarzu, postacię Ingardena ukazane na rysunku.

Ingardenowska hierarchia bytowa	Postać z rysunku
Idea	
Byt realny	
Byt intencjonalny („quasi-rzeczywisty”)	

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:
 - 2) filozofia Platona jako paradygmat metafizyki antynaturalistycznej (punkt VI).
 11. Fenomenologia. Zdający:
 - 3) przedstawia Romana Ingardena koncepcję człowieka i sztuki;
 - 4) analizuje fragment *Książeczki o człowieku* Romana Ingardena (esej *Człowiek i jego rzeczywistość*).
- III. Wybrane problemy filozofii.
 3. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory: [...]
 - 5) o uniwersalia lub powszechniki (nominalizm – platonizm).

Zasady oceniania

1 pkt – prawidłowe uzupełnienie trzech wersów tabeli.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Ingardenowska hierarchia bytowa	Postać z rysunku
Idea	wzorcowa postać Ingardena na portrecie wiszącym na ścianie
Byt realny	właściwa (główna) postać Ingardena
Byt intencjonalny („quasi-rzeczywisty”)	postać na małym medalionie

Zadanie 36. (0–2)

Na ilustracji Roman Ingarden trzyma lewą rękę na otwartym zeszyte. Wyobraź sobie, że w tym zeszyte znajduje się tylko zdanie: „Roman Ingarden nosi garnitur” oraz że ta notatka nie służy żadnym celom praktycznym.

Nazwij koncepcję prawdy, która najlepiej wyjaśnia prawdziwość tego zdania. Odpowiedź uzasadnij, porównując zastosowanie (do podanego przypadku) nazwanej przez Ciebie koncepcji z zastosowaniem dowolnej innej koncepcji prawdy. W uzasadnieniu należy wykazać, że ta inna koncepcja prawdy nie pasuje do podanego przypadku.

Koncepcja prawdy:

Uzasadnienie:

.....

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 11. Fenomenologia. Zdający:
 - 3) przedstawia Romana Ingardena koncepcję człowieka i sztuki;
 - 4) analizuje fragment *Książeczki o człowieku* Romana Ingardena (esej *Człowiek i jego rzeczywistość*).
- III. Wybrane problemy filozofii.
 4. Wybrane spory epistemologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 4) o naturę i kryterium prawdy (klasyczna lub korespondencyjna koncepcja prawdy – koncepcje nieklasyczne, zwłaszcza koherencyjna i pragmatyczna).

Zasady oceniania

2 pkt – wskazanie właściwej koncepcji prawdy i uzasadnienia.

1 pkt – wskazanie właściwej koncepcji prawdy ALBO uzasadnienia.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Koncepcja prawdy: Klasyczna (korespondencyjna) koncepcja prawdy.

Przykładowe uzasadnienie: Klasyczna koncepcja prawdy głosi, że prawda polega na zgodności zdania (sądu, myśli) z rzeczywistością (ze stanem rzeczy, o którym mówi). W tym przypadku treść przytoczonego zdania zgadza się z rzeczywistością lub stanem rzeczy (gdyż Ingarden rzeczywiście nosi garnitur).

Natomiast nie sposób zastosować tu:

- koherencyjnej koncepcji prawdy, gdyż mamy do czynienia tylko z jednym zdaniem i nie można rozstrzygnąć, czy jest ono spójne z innymi zdaniami (pierwsza możliwa poprawna odpowiedź);
- pragmatycznej koncepcji prawdy, gdyż nie wiemy, czy podane zdanie ma jakiegokolwiek korzyści praktyczne (druga możliwa poprawna odpowiedź).

Uwaga: Zdający ma prawo w uzasadnieniu odwołać się koncepcji prawdy spoza podstawy programowej.

Zadanie 37. (0–2)

Podaj jedną cechę opisu fenomenologicznego oraz sporządź co najmniej trzyzdaniowy opis fenomenologiczny głównej postaci na ilustracji. Opis musi się odznaczać cechą wymienioną przez Ciebie.

Cecha opisu fenomenologicznego:

Opis fenomenologiczny postaci:

.....

.....

Wymagania ogólne

III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.

IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymaganie szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

11. Fenomenologia. Zdający:

- 1) wyjaśnia, na czym polega metoda fenomenologiczna oraz dokonuje opisu fenomenologicznego wybranych fenomenów.

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne określenie jednej cechy opisu fenomenologicznego oraz trafny, co najmniej trzyzdaniowy opis fenomenologiczny postaci.

1 pkt – poprawne określenie jednej cechy opisu fenomenologicznego.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Cecha opisu fenomenologicznego: ejdetyzm (zwrócenie uwagi na istotę).

Opis fenomenologiczny postaci: Przedstawiona postać to człowiek, a dokładniej: mężczyzna w sile wieku. Jego twarz wyraża skupienie i zamyślenie. Mężczyzna znajduje się w stanie pracy twórczej.

Uwaga: Opis będzie inny, gdy zostanie podana inna cecha: ateoretyczność (opis unikający kwalifikacji pojęciowych związanych z naszą wiedzą) lub transcendentność (pierwszoosobowy opis z punktu widzenia świadomości poznającej).

Zadanie 38. (0–3)

Roman Ingarden pisał: *Wyobraźmy sobie [...], żeby z tego świata nagle znikły wszystkie dzieła sztuki, wszystkie teorie naukowe i filozoficzne [...] itd. [...] Czy to, co by pozostało, byłoby dla nas istotnie tym światem, w którym faktycznie żyjemy? Czy nie byłoby czymś niesłychanie uboższym [...]*?

Wyobraź sobie zatem, że w świecie (częściowo) przedstawionym na rysunku znajdują się tylko główna postać Ingardena oraz ewentualne inne byty naturalne (czyli te, które nie zostały wytworzone przez człowieka). Wyjaśnij, na czym według Ingardena polega „ubóstwo” tego zredukowanego świata w stosunku do świata wyjściowego. Nazwij stanowisko ontologiczne i stanowisko antropologiczne, które (przynajmniej w swych radykalnych wersjach) głoszą koncepcję „ubogiego” świata i człowieka.

Wyjaśnienie:

.....

Stanowisko ontologiczne:

Stanowisko antropologiczne:

Wymagania ogólne

III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.

IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

3. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

3) o podłoże rzeczywistości (materializm – hylemorfizm – spirytualizm).

5. Wybrane spory antropologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
- 1) o istotę człowieka (naturalizm lub redukcjonizm biologiczny lub społeczny – antynaturalizm lub antyredukcjonizm, np. personalizm);
 - 2) o relację umysł – ciało (dualizm – monizm materialistyczny lub naturalistyczny).

Zasady oceniania

2 pkt – podanie właściwego wyjaśnienia oraz trafne wskazanie stanowiska ontologicznego i antropologicznego.

1 pkt – podanie właściwego wyjaśnienia ALBO za trafne wskazanie stanowiska ontologicznego i antropologicznego.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Wyjaśnienie: w zredukowanym świecie nie ma przede wszystkim bytów intencjonalnych, których tworzenie i poznawanie odróżnia człowieka od zwierząt. W związku z tym w świecie nie ma możliwości realizacji wartości wyższych: prawdy, dobra i piękna, a życie ludzkie sprowadza się do wymiaru zwierzęcego.

Stanowisko ontologiczne: materializm.

Stanowisko antropologiczne: naturalizm (redukcjonizm).

Uwaga: Podano tu nazwy stanowisk za podstawą programową; zdający może podać nazwy inne – pod warunkiem, że powszechnie występują one w filozofii.

Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj zadania.

Przeczytaj uważnie poniższy dialog między osobą A. a osobą B. na temat nielegalnego kopiowania filmów, a następnie wykonaj polecenia.

A.: Skopiowałem świetny film! Możesz teraz skopiować go ode mnie.

B.: To raczej nie jest legalne.

A.: Co Cię to obchodzi? Nieważne. Jeśli jakiś czyn przynosi dobre skutki, to jest dobry. A mój czyn przynosi dobre skutki. Zaraz się o tym przekonasz, kiedy obejrzysz film. Mój czyn więc jest dobry! Włączamy.

B.: Zaczekaj. Jeśli jakiś czyn jest dobry, to nie może przynieść żadnych złych skutków. A Twój czyn może je przynieść, więc nie jest dobry.

A.: Jakie złe skutki może przynieść mój czyn?

B.: Brak należnej zapłaty twórcom filmu i aktorom.

A.: Zawsze jesteś po stronie bogatych! I masz w rodzinie aktorów, więc bronisz ich i swoich interesów.

B.: Nieprawda. A poza tym przeciw kopiowaniu filmów wypowiedzieli się członkowie Twojego ulubionego zespołu muzycznego i główni aktorzy z filmu, który chcesz teraz oglądać.

Zadanie 39. (0–2)

W dialogu występują dwa formalnie poprawne wnioskowania. Jedno z nich przebiega według schematu *modus ponendo ponens*, a drugie – według schematu *modus tollendo tollens*.

Zrekonstruuj jedno z tych wnioskowań, zapisz jego schemat i podaj jego nazwę.

Rekonstrukcja wnioskowania

Przesłanka pierwsza:

Przesłanka druga:

Wniosek:

Schemat wnioskowania:

.....

.....

Nazwa wnioskowania (dokończ): *modus*

Wymagania ogólne

- VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

- I. Kultura logiczna.
6. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym lub definicyjnym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań, klasyfikacja rozumowań (dowodzenie, wyjaśnianie, potwierdzanie, obalanie). Zdający:
- 1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;
 - 3) odtwarza schemat, na którym opiera się określone wnioskowanie;
 - 4) zna i stosuje przykładowe schematy wnioskowań (*modus ponendo ponens*, *modus tollendo tollens*, *modus tollendo ponens*, sylogizm hipotetyczny, dylemat konstrukcyjny prosty i złożony).

Zasady oceniania

- 2 pkt – poprawna rekonstrukcja wnioskowania oraz poprawny zapis jego schematu logicznego i podanie właściwej nazwy.
- 1 pkt – poprawna rekonstrukcja wnioskowania LUB poprawny zapis schematu logicznego i podanie jego właściwej nazwy.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązania

Pierwsza możliwość:

Rekonstrukcja:

Przesłanka pierwsza: Jeśli jakiś (mój) czyn przynosi dobre skutki, to czyn ten jest dobry.

Przesłanka druga: Mój czyn przynosi dobre skutki.

Wniosek: Mój czyn jest dobry.

Schemat wnioskowania:

$p \rightarrow q$

p

q

Można zapisać też w postaci prawa:

$((p \rightarrow q) \wedge p) \rightarrow q$

Nazwa wnioskowania: *modus ponendo ponens*

Druga możliwość:

Rekonstrukcja:

Przesłanka pierwsza: Jeśli jakiś (twój) czyn jest dobry, to czyn ten nie może przynieść żadnych złych skutków.

Przesłanka druga: Twój czyn może przynieść złe skutki.

Wniosek: Twój czyn nie jest dobry.

Schemat wnioskowania:

$p \rightarrow q$

$\sim q$

$\sim p$

Można zapisać też w postaci prawa:

$((p \rightarrow q) \wedge \sim q) \rightarrow \sim p$

Lub:

$((p \rightarrow \sim q) \wedge \sim \sim q) \rightarrow \sim p$

Lub:

$((p \rightarrow \sim q) \wedge q) \rightarrow \sim p$

Nazwa wnioskowania: *modus tollendo tollens*

Zadanie 40. (0–2)

W dialogu występują dwa chywy erystyczne: *argumentum ad personam* i *argumentum ad verecundiam*. Podaj cytaty zawierające te chywy oraz wyjaśnij, na czym polega ich nieuczciwość.

Chwyty erystyczny osoby A: *argumentum ad personam*

Cytat:

.....

Wyjaśnienie:

.....

Chwyty erystyczny osoby B: *argumentum ad verecundiam*

Cytat:

.....

Wyjaśnienie:

.....

Wymagania ogólne

- VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymaganie szczegółowe

- I. Kultura logiczna.
 - 8. Argumentacja: dyskusja a wymiana poglądów, parlamentarne i logiczne kryteria rzetelnej dyskusji, nieuczciwe chywy w dyskusji. Zdający:
 - 3) wskazuje przykładowe chywy erystyczne (*ad vanitatem, ad verecundiam, ad ignorantiam, ad personam, ad populum*) stosowane w nieuczciwej dyskusji i opisuje, na czym polega ich nieuczciwość.

Zasady oceniania

- 2 pkt – poprawne podanie cytatów i wyjaśnienie dwóch chwyków erystycznych.
- 1 pkt – poprawne podanie cytatu i wyjaśnienie jednego chwyku erystycznego.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Chwył erystyczny osoby A: *argumentum ad personam*

Cytat: „masz w rodzinie aktorów, więc bronisz ich i swoich interesów”.

Wyjaśnienie: Ten chwył jest nieuczciwy, ponieważ nie podaje merytorycznych racji przeciw tezie dyskutanta, lecz odnosi się do jego osoby (*ad personam*): powiązań rodzinnych oraz domniemych nieczystych intencji. Tematem dialogu jest to, czy kopiowanie filmów jest moralnie dopuszczalne, a nie to, czy zakaz kopiowania opłaca się osobie A.

Chwył erystyczny osoby B: *argumentum ad verecundiam*

Cytat: „przeciw kopiowaniu filmów wypowiedzieli się członkowie Twojego ulubionego zespołu muzycznego i główni aktorzy z filmu, który chcesz teraz oglądać”.

Wyjaśnienie: Ten chwył jest nieuczciwy, ponieważ nie podaje merytorycznych racji za bronioną tezą, lecz odwołuje się do nieśmiałości (*ad verecundiam*) dyskutanta wobec osób, które ją głoszą. Tematem dialogu jest to, czy kopiowanie filmów jest moralnie dopuszczalne, a nie to, które znane gwiazdy muzyki lub filmu jak uważają.

Zadanie 41. (0–2)

Jaką argumentację mogą wysunąć zwolennicy tezy, że zakaz nielegalnego kopiowania filmów jest zakazem bezwzględny, a jaką – zwolennicy tezy, że jest on tylko zakazem względnym? Omawiając obie argumentacje, wyjaśnij stanowisko uniwersalizmu (absolutyzmu) i relatywizmu etycznego.

Argumentacja na rzecz tezy o bezwzględności zakazu:

.....

Argumentacja na rzecz tezy o względności zakazu:

.....

Wymagania ogólne

III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.

IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

V. Umiejętność stawiania pytań światopoglądowych (w tym moralnych) i poszukiwania odpowiedzi na nie z wykorzystaniem wiedzy filozoficznej.

Wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

6. Wybrane spory etyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
- 2) o naturę wartości lub powinności moralnych (relatywizm – absolutyzm lub uniwersalizm, subiektywizm – obiektywizm);
 - 3) o sposób formułowania i uzasadniania ocen moralnych (konsekwencjalizm, w szczególności utilitaryzm – nonkonsekwencjalizm, w szczególności deontologizm kantowski).

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne sformułowanie dwóch argumentacji, wraz z wyjaśnieniem typowych dla nich stanowisk etycznych.

1 pkt – poprawne sformułowanie jednej argumentacji wraz z wyjaśnieniem typowego dla niej stanowiska etycznego LUB poprawne sformułowanie obu argumentacji, bez wyjaśnienia stanowisk etycznych.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Argumentacja na rzecz tezy o bezwzględności zakazu:

Absolutyzm etyczny głosi, że normy moralne są bezwzględne, czyli obowiązują niezależnie od czasu, miejsca i innych okoliczności. Skoro kradzież jest zawsze, wszędzie i wobec (lub dla) każdej osoby zła, to nielegalne kopiowanie filmów – które jest formą kradzieży – też jest złe zawsze, wszędzie i wobec (lub dla) każdej osoby.

Argumentacja na rzecz tezy o względności zakazu (przykładowa odpowiedź):

Relatywizm etyczny głosi, że normy moralne są względne, czyli obowiązują lub nie w zależności od czasu, miejsca i innych okoliczności. Nielegalne kopiowanie filmów jest złe, ale na przykład tylko wtedy, gdy kopiuje osoba bogata, którą stać na zakup filmu. Norma zakazująca kopiowania nie dotyczy jednak na przykład ludzi biednych.

WYPRACOWANIA

Temat 1.

Pozostaje nam obecnie do omówienia przyjaźń; jest ona pewną cnotą lub czymś z cnotą związanym, a ponadto czymś dla życia najkonieczniejszym, bo bez przyjaciół nikt nie mógłby pragnąć żyć, chociażby posiadał wszystkie inne dobra.

Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, Warszawa 2012.

Wykorzystując Arystotelesowskie rozumienie cnoty, szczęścia (eudajmonii) i przyjaźni, wyjaśnij sens wyrażonego w przywołanym cytacie twierdzenia, iż *przyjaźń jest dla życia czymś najkonieczniejszym*, a następnie zajmij wobec tego twierdzenia własne stanowisko i je uzasadnij, odwołując się do poglądów wybranych filozofów.

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VI. Podejmowanie rzetelnej dyskusji filozoficznej oraz formułowanie w niej jasnego i uzasadnionego stanowiska.
- IX. Umiejętność pisania tekstu (eseju) filozoficznego, w którym – korzystając ze zdobytej wiedzy z zakresu logiki i historii filozofii – identyfikuje się i rozpatruje określone poglądy filozoficzne.

Wymaganie szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 1. Filozofia starożytna. [...] Zdający:
 - 4) filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych (punkt VIII).

Zasady oceniania

Opis zasad oceniania zadań otwartych rozszerzonej odpowiedzi (wypracowań) znajduje się na stronach 10–20 *Informatora*.

Przykładowe ocenione rozwiązania

Przykład 1.

Wielu ludzi uznaje przyjaźń za wielką wartość. Wśród filozofów tego typu pogląd głosił Arystoteles, który w *Etyce nikomachejskiej* twierdził nawet, iż jest ona „dla życia czymś najkonieczniejszym”. W pełni podzielam to przekonanie. Podobnie jak Arystoteles uważam, że przyjaźń jest warunkiem samospełnienia i w tym znaczeniu jest ona „dla życia czymś najkonieczniejszym”. Inaczej mówiąc, sądzę, że szczęśliwe życie wymaga praktykowania prawdziwej przyjaźni.

Żeby możliwie najlepiej przedstawić swoje stanowisko, na początku swojej pracy przedstawię arystotelesowską koncepcję przyjaźni w jej powiązaniu z takimi pojęciami jak szczęście i cnota, a następnie dookreślę i uzasadnię własne stanowisko.

W VIII i IX księdze „Etyki nikomachejskiej” Arystoteles przedstawił swoją koncepcję przyjaźni. Według niego przyjaźń jest relacją zachodzącą między ludźmi, którzy wzajemnie dobrze sobie życzą i są tego faktu świadomi. Stagiryta wyróżnił trzy typy przyjaźni. Pierwszy jej rodzaj jest oparty na wzajemnym wyświadczeniu sobie przez przyjaciół korzyści, podstawą drugiego jest przyjemność, a trzeciego – dzielność etyczna. Arystoteles uważał, że jedynie ostatni rodzaj przyjaźni zasługuje na miano przyjaźni doskonałej czy prawdziwej, ponieważ tego typu relacja jest relacją trwałą. Arystoteles mógł tak twierdzić, gdyż uważał, że dzielność etyczna jest czymś trwałym. Skoro więc w ramach przyjaźni doskonałej przyjaciele byłiby dzielnymi etycznie ludźmi, to ich relacja nie mogłaby się rozpaść – byłaby trwała. Przy takim rozumieniu przywołanych pojęć wypada się zgodzić z Arystotelesem, iż doskonała przyjaźń jest „dla życia czymś najkonieczniejszym”.

Według Arystotelesesa szczęście człowieka jest najwyższym dobrem i ostatecznym celem człowieka. W *Etyce nikomachejskiej* autor zauważa, iż aby być szczęśliwym, trzeba „dobrze żyć i dobrze się mieć”. Formuła ta wskazuje, że szczęście nie jest jedynie doznawaniem, ale ma swój obiektywny wymiar, na który wskazuje wyrażenie „dobrze żyć”. Dobre życie zaś to życie rozumne, którego wyrazem jest praktykowanie cnót. Skoro zaś - jak pisze Arystoteles – „przyjaźń jest cnotą lub czymś z cnotą związanym”, to jasne jest, że właśnie przyjaźń doskonałą uznać można za konieczny warunek szczęścia; inaczej mówiąc, nie można być szczęśliwym, nie praktykując przyjaźni, ponieważ zgodnie z arystotelesowską koncepcją jedności cnót, człowiek dzielny etycznie musi posiadać wszystkie cnoty moralne. Warto jednak zwrócić także uwagę i na to, że tak pojęta, doskonała przyjaźń jest nie tylko wartościowa sama w sobie, lecz także korzystna dla samych przyjaciół, gdyż relacja z przyjacielem pozwala na moralne doskonalenie się, daje przyjaciołom radość i umożliwia wyświadczenie sobie wzajemnych przysług. Zabieganie o przyjaźń i jej praktykowanie jest także czymś niezmiernie ważnym w kontekście życia wspólnotowego. Już sam Arystoteles twierdził, że w państwie bardziej należy zabiegać o przyjaźń niż o sprawiedliwość. To na pozór dziwne przekonanie jest do utrzymania przy założeniu, że przyjaźnią się ludzie dzielni etycznie – ci zaś muszą być też sprawiedliwi na mocy arystotelesowskiej koncepcji cnoty. Mając więc na uwadze również tę wspólnotową perspektywę, należy uznać zasadniczą trafność tezy Stagiryty, iż przyjaźń jest czymś najkonieczniejszym, gdyż praktykowanie przyjaźni nie tylko umożliwia człowiekowi spełnienie się w swoim człowieczeństwie, lecz także pozytywnie wpływa na wspólnotę. Przyjaciele są wzorem dobrego życia, a praktykowane przez nich cnoty przysparzają dóbr – bezpośrednio lub pośrednio – całej wspólnoty.

Jak już napisałem, zasadniczo podzielam tezę Arystotelesesa. Sądzę, że jego stanowisko dobrze wpisuje się w psychologiczną koncepcję tzw. piramidy potrzeb Maslowa, w świetle której praktykowanie doskonałej przyjaźni można byłoby uznać za sposób efektywnego zaspokajanie takich potrzeb jak: bezpieczeństwo, przynależność, szacunek czy samorealizacja. Dobrze to pokazuje oparty na faktach film Martina Bresta „Nietykalni”. Ukazana w filmie relacja między głównymi bohaterami: sparaliżowanym milionerem z wyższych sfer i jego młodym opiekunem, pochodzącym z „przedmieść”, pokazuje przekonująco, że przyjaźń pozwala nie tylko zaspokoić te wymienione potrzeby, lecz także pozwala odsłonić nowe wymiary życia, dzięki czemu nadaje mu nowy smak, a czasem – zagubiony sens.

Wydaje się jednak, że przynajmniej z dwóch powodów można podważyć tezę, iż przyjaźń jest koniecznym warunkiem szczęścia. Po pierwsze sam Arystoteles twierdził, że człowiek się spełnia – i tym samym jest szczęśliwy – jeżeli oddaje się teoretycznej kontemplacji. Do tak rozumianego szczęścia nie tylko przyjaciel jest niepotrzebny, ale nawet mógłby być przeszkodą! Po drugie, istnieją przecież ludzie samotni, których można uznać za dobrych

i szczęśliwych. Zdają się to potwierdzać liczne przykłady „świętych mężów”: pustelników, joginów itp., których można w wielu przypadkach uznać za ludzi spełnionych i szczęśliwych, mimo ich samotności.

Taka argumentacja nie wydaje się jednak przekonująca. Już sam Arystoteles twierdził, że najlepszym przyjacielem może być każdy cnotliwy człowiek sam dla siebie! Akceptując tę tezę, utrzymujemy zasadnicze przekonanie o tym, że przyjaźń jest dla człowieka czymś uszczęśliwiającym. Wspomniane przeze mnie przykłady „świętych mężów” mogą być więc wyjaśnione w ramach podzielanego przeze mnie stanowiska Arystotelesa. Można też tego typu koncepcję życia wyjaśnić inaczej – te osoby mogą upatrywać istoty szczęścia w relacji z Bogiem, którą to relację niektórzy filozofowie uznawali za relację przyjacielską. Do takich myślicieli należeli filozofowie chrześcijańscy w osobach: św. Tomasza z Akwinu i Karola Wojtyły. Obydwaj wymienieni myśliciele byli przeświadczeni o nieśmiertelności duszy ludzkiej i możliwości stanięcia twarzą w twarz ze Stwórcą, co zgodnie uznawali za ostateczny cel człowieka i wyraz pełni szczęścia. Przyjacielska relacja z Bogiem stanowiłaby „wczesną” i „ziemską” postać szczęścia, jaka może być dane człowiekowi żyjącemu „tu i teraz”.

W swojej pracy przedstawiłem Arystotelesowskie rozumienie przyjaźni i ukazując związek przyjaźni z jego rozumieniem cnoty i szczęścia, wyjaśniłem przytoczoną tezę, zgodnie z którą przyjaźń stanowi niezbędny składnik szczęścia. W pełni zgadzam się z tą tezą, precyzując jednak, że chodzi tutaj o przyjaźń prawdziwą czy doskonałą, a więc o taką, jaka zachodzi między ludźmi cnotliwymi.

Punktacja	30/30 25/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska	4/4 3/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	5/5
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3 a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	3/3 2/2
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja pracy i spójność wypowiedzi	4/4 2/2
4. Język wypowiedzi	2/2 1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie w całości spełnia formalne warunki:

- znajdują się w nim obydwa kluczowe elementy stanowiska zdającego: wyjaśnienie tematu wypracowania oraz teza, zgodnie z którą przyjaźń jest koniecznym składnikiem szczęścia;
- w wypracowaniu znajduje się odwołanie do poglądów filozofów (Arystoteles, św. Tomasz z Akwinu, Karola Wojtyła) oraz do klasycznego tekstu filozoficznego (*Etyka nikomachejska*);
- wypracowanie jest wypowiedzią argumentacyjną – zdający przeprowadza wywód na rzecz swojej tezy, przedstawiając argumentację na rzecz tej tezy oraz rozważając przywołane zarzuty.

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: 23 21 pkt

Zdający wyjaśnił zadowalająco temat wypracowania oraz jasno sformułował swoją tezę, zgodnie z którą przyjaźń doskonała stanowi konieczny warunek szczęścia i tym samym jest „czymś dla życia najkonieczniejszym”.

Zaprezentowaną tezę zdający uzasadnił przywołując na jej rzecz trzy funkcjonalne argumenty, wśród których co najmniej jeden można uznać za pogłębiony i mający postać poprawnego rozumowania o postaci: przesłanka 1. – celem życia człowieka jest szczęście; przesłanka 2. – przyjaźń jest cnotą lub czymś z cnotą związanym; przesłanka 3. – koniecznym warunkiem szczęścia jest praktykowanie cnót. Wniosek: Przyjaźń doskonała (relacja między ludźmi cnotliwymi) jest koniecznym warunkiem szczęścia. Przedstawione rozumowanie w powiązaniu z analizą pojęciową szczęścia i cnoty wystarczająco uprawdopodobniła przyjęty wniosek. Zdający przedstawia także dwa zarzuty i zadowalająco je oddała. W pracy nie występują błędy logiczno-językowe.

W swojej pracy zdający przywołał w sposób funkcjonalny i rzetelny poglądy trzech filozofów (Arystotelesa, św. Tomasza z Akwinu i Karola Wojtyły), w tym myśl Arystotelesa przedstawił w sposób pogłębiony, odwołując się w sposób funkcjonalny i pogłębiony do klasycznego tekstu filozoficznego – do *Etyki nikomachejskiej*; w funkcjonalny sposób przywołał także dwa konteksty pozafilozoficzne (odwołanie do piramidy potrzeb A. Masłowa oraz nawiązanie do filmu *Nietykalni*).

3. Kompozycja i spójność wypowiedzi: 4 2 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisane wstęp, rozwinięcie i zakończenie; wywód zdającego jest spójny.

4. Język wypowiedzi: 2 1 pkt

Wypracowanie napisane w sposób komunikatywny, pozbawione błędów językowych.

Przykład 2.

Na ogół ludzie uznają przyjaźń za coś bardzo wartościowego, a niektórzy z nich mogliby nawet zgodzić się z Arystotelesem, iż jest ona „dla życia czymś najkonieczniejszym”. Sam zaliczam się do tej drugiej grupy. W pełni podzielam twierdzenie Stagiryty, rozumiejąc przez nie, iż nie można być w pełni szczęśliwym, bez posiadania przyjaciół. Przyjaźń uznaję za konieczny warunek szczęścia.

W VIII i IX księdze *Etyki nikomachejskiej* Arystoteles przedstawił swoją koncepcję przyjaźni. Według niego przyjaźń jest relacją zachodzącą między ludźmi, którzy wzajemnie dobrze sobie życzą i są tego faktu świadomi. Autor *Etyki nikomachejskiej* wyróżnił w niej trzy typy przyjaźni. Pierwszy jej rodzaj jest oparty na wzajemnym wyświadczeniu sobie przez przyjaciół korzyści, podstawą drugiego jest przyjemność, a trzeciego dzielność etyczna. Arystoteles uważał, że jedynie ostatni rodzaj przyjaźni zasługuje na miano przyjaźni doskonałej, bo tego typu relacja – w przeciwieństwie do dwóch innych typów przyjaźni – jest relacją trwałą. O trwałości przyjaźni doskonałej przesądza dzielność etyczna przyjaciół – ponieważ zgodnie z Arystotelesowską koncepcją dzielności etycznej, cnotliwy człowiek posiada wszelkie cnoty i w zasadzie nie może ich utracić. Skoro więc w ramach przyjaźni doskonałej przyjaciele byłiby ludźmi dzielnymi etycznie, to ich relacja nie mogłaby się rozpaść – byłaby trwałą. Uważam, że jedynie w tym ostatnim rozumieniu przyjaźni, jest ona czymś dla życia najkonieczniejszym.

Według Arystotelesa szczęście człowieka jest najwyższym dobrem i ostatecznym celem człowieka. Autor *Etyki nikomachejskiej* nie pojmuje szczęścia czysto subiektywnie – dla

niego szczęście nie jest doznaniem, przeżyciem zadowolenia, lecz specyficznym ludzkim, rozumnym działaniem. Żeby być szczęśliwym, trzeba – według Stagiryty – dobrze żyć i dobrze się mieć. Jako że dobre życie to nic innego jak życie cnotliwe, a cnota jest czymś rozumnym i obiektywnie wartościowym, to szczęście jako rozumna aktywność człowieka jest czymś obiektywnie dobrym i jako takie jest z konieczności związane z dzielnością etyczną. Potwierdza to wprost Arystoteles pisząc, iż „przyjaźń jest cnotą lub czymś z cnotą związanym”. Skoro zaś dokonała forma przyjaźni jest relacją ludzi dzielnych etycznie, to jasne jest, że właśnie przyjaźń można uznać za konieczny warunek szczęścia.

Warto jednak zwrócić uwagę i na to, że tak pojęta, dokonała przyjaźń, jest ze wszech miar korzystna nie tylko dla samych przyjaciół, lecz także dla wspólnoty, której częścią są przyjaciele. Tę myśl wyraził Arystoteles w kontekście swoich rozważań politycznych, gdy twierdził, iż w państwie bardziej należy zabiegać o przyjaźń niż o sprawiedliwość. Jest to oczywiste. Skoro dzielny człowiek posiada pełen wachlarz cnot, a dzielność jest podstawą przyjaźni doskonałej, to niewątpliwie należy zalecać, aby ludzie praktykowali przyjaźń, ponieważ tego typu praktyki przełożą się na możliwie najlepsze relacje między członkami wspólnoty, a w rezultacie zapewniając większy dobrostan każdemu z osobna.

Jak już napisałem, zasadniczo podzielam tezę Arystotelesa i jego argumentację eksponującą obiektywny wymiar szczęścia i sprzęgniętej z nim przyjaźni. Wydaje się, że na swój sposób dobrze ilustruje tę koncepcję film Martina Bresta „Nietykalni”. Ukazana w filmie relacja między głównymi bohaterami: sparaliżowanym milionerem z wyższych sfer i jego młodym, bezkompromisowym opiekunem pochodzącym z „przedmieść”, przekonująco pokazuje, że prawdziwa przyjaźń wymaga od obydwóch stron roztropności, szlachetności, uważności, odwagi i cierpliwości, czyli cnot moralnych, które wraz z wzajemnie odczuwaną sympatią, składają się na fenomen przyjaźni prawdziwej. Twórcom filmu udało się pokazać, że prawdziwa przyjaźń może zmienić ludzi z zagubionych i zgorzkniałych, w ludzi pogodnych, i szczęśliwych. Można uznać, że ukazane w filmie szczęście obu bohaterów nie da się sprowadzić do jedynie odczuwanego przez nich zadowolenia, ale właśnie do pewnego wartościowego stanu rzeczy ściśle sprzęgniętego z istotą człowieczeństwa, którą to ideę zdaje się znakomicie wyrażać starożytna koncepcja eudajmonii,

Na nowy wymiar przyjaźni wskazuje wielki chrześcijański kontynuator myśli Stagiryty: św. Tomasz z Akwinu, dla którego przyjaźń jest jedną z postaci miłości, której szczególnym przejawem jest przyjaźń człowieka z Bogiem. Według Akwinaty szczęście również należy uznać za obiektywny stan rzeczy, którego pełnym wyrazem jest zbawcza relacja między Bogiem a człowiekiem. Ten aspekt szczęścia jest wyraźnie obecny w religii chrześcijańskiej, w której Jezus Chrystus jako osobowy Bóg-Człowiek wchodzi w przyjacielską relację ze tymi, którzy są zdolni do wiary w jego ludzką i boską postać. Wierząc, że tak pojęty Bóg może obdarzać swoją doskonałą osobą i miłością każdego, kto otworzy się na tego typu relację, ludzie religijni mogą z dużym przekonaniem podzielać wyrażone tutaj stanowisko, w myśl którego przyjaźń jest koniecznym warunkiem szczęścia.

W swojej pracy przedstawiłem Arystotelesowskie rozumienie przyjaźni i ukazując związek przyjaźni z jego rozumieniem cnoty i szczęścia, wyjaśniłem przytoczoną tezę, zgodnie z którą przyjaźń jest dla życia czymś najkonieczniejszym. W pełni zgadzam się z tą tezą, precyzując jednak, że chodzi tutaj o przyjaźń prawdziwą czy doskonałą, a więc taką, która zachodzi między ludźmi dobrymi.

Punktacja	24/30 20/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia:	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska	4/4 3/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	5/5
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3 a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3 0/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	3/3 0/2
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja pracy i spójność wypowiedzi	4/4 2/2
4. Język wypowiedzi	2/2 1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie w całości spełnia formalne warunki:

- znajdują się w nim obydwa kluczowe elementy stanowiska zdającego: wyjaśnienie tematu wypracowania oraz teza, zgodnie z którą przyjaźń jest koniecznym składnikiem szczęścia;
- w wypracowaniu znajduje się odwołanie do poglądów filozofów (Arystoteles, św. Tomasz z Akwinu) oraz do klasycznego tekstu filozoficznego (*Etyka nikomachejska*);
- wypracowanie jest wypowiedzią argumentacyjną – zdający przeprowadza wywód na rzecz swojej tezy, przedstawiając argumentację na rzecz tej tezy.

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: ~~17~~ 16 pkt

Zdający wyjaśnił zadowalająco temat wypracowania oraz jasno sformułował swoją tezę, zgodnie z którą przyjaźń doskonała stanowi konieczny warunek szczęścia i tym samym jest „czymś dla życia najkonieczniejszym”.

Zaprezentowaną tezę zdający uzasadnił przywołując na jej rzecz trzy funkcjonalne argumenty, wśród których co najmniej jeden można uznać za pogłębiony i mający postać poprawnego rozumowania o postaci: przesłanka 1. – celem życia człowieka jest szczęście; przesłanka 2.– przyjaźń jest cnotą lub czymś z cnotą związanym; przesłanka 3. – koniecznym warunkiem szczęścia jest praktykowanie cnót. Wniosek: Przyjaźń doskonała (relacja między ludźmi cnotliwymi) jest koniecznym warunkiem szczęścia. Przedstawione rozumowanie w powiązaniu z analizą pojęciową szczęścia i cnoty w wystarczającym stopniu uprawdopodobnia przyjęty wniosek.

Zdający nie przedstawił w swojej pracy żadnych kontrargumentów, co uniemożliwiło uzyskanie dodatkowych punktów w ramach tego kryterium. W pracy nie występują błędy logiczno-językowe.

W swojej pracy zdający przywołał w sposób funkcjonalny i rzetelny poglądy dwóch filozofów (Arystotelesa, św. Tomasza z Akwinu), w tym myśl Arystotelesa przedstawił w sposób pogłębiony, odwołując się w sposób funkcjonalny i pogłębiony do klasycznego tekstu filozoficznego – do *Etyki nikomachejskiej*. Zdający w funkcjonalny sposób przywołał także dwa konteksty pozafilozoficzne (nawiązanie do wątków z filmu *Nietykalni* oraz do ważnych idei chrześcijańskich).

3. Kompozycja i spójność wypowiedzi: ~~4~~ 2 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisane wstęp, rozwinięcie i zakończenie, a wywód zdającego jest spójny.

4. Język wypowiedzi: ~~2~~ 1 pkt

Wypracowanie napisane w sposób komunikatywny, pozbawione błędów językowych.

Temat 2.

Według Johna Locke'a *umysł jest, jak się to mówi, czystą kartą, nie zapisaną żadnymi znakami*. Wyjaśnij wyrażone w powyższym cytacie stanowisko epistemologiczne Locke'a i porównaj je z przeciwstawnym poglądem wybranego przez Ciebie filozofa nowożytnego. Zajmij własne stanowisko w omawianym sporze i je uzasadnij odwołując się do poglądów wybranych filozofów.

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VI. Podejmowanie rzetelnej dyskusji filozoficznej oraz formułowanie w niej jasnego i uzasadnionego stanowiska.
- IX. Umiejętność pisania tekstu (eseju) filozoficznego, w którym – korzystając ze zdobytej wiedzy z zakresu logiki i historii filozofii – identyfikuje się i rozpatruje określone poglądy filozoficzne.

Wymaganie szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 5. Empiryzm brytyjski. Zdający:
 - 1) wyjaśnia, czym jest empiryzm i jakie są jego główne odmiany;
 - 2) przedstawia poglądy Johna Locke'a z zakresu epistemologii i filozofii polityki.
- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 4. Wybrane spory epistemologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 1) o źródła poznania (empiryzm lub aposterioryzm – aprioryzm).

Zasady oceniania

Opis zasad oceniania zadań otwartych rozszerzonej odpowiedzi (wypracowań) znajduje się na stronach 10–20 *Informatora*.

Przykładowe ocenione rozwiązania

Przykład 1.

John Locke był przedstawicielem brytyjskiego empiryzmu, czyli grupy nowożytnych filozofów brytyjskich, którzy podkreślali, że w naszym poznaniu pierwszeństwo należy do doświadczenia zmysłowego. Swoje poglądy na ten temat wyraził w dziele z zakresu epistemologii zatytułowanym *Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego*. W tym dziele Locke stwierdził, że „umysł jest, jak się to mówi, czystą kartą, nie zapisaną żadnymi znakami”. W niniejszym wypracowaniu spróbuję wyjaśnić ten cytat oraz porównać go z poglądem przeciwnym, który głosił Kartezjusz. Następnie postaram się wykazać, że w sporze między tymi dwoma słynnymi filozofami rację miał Locke.

W podanym cytacie Locke porównuje umysł człowieka, który się dopiero narodził, do czystej karty lub niezapisanej tablicy. Znaczy to, że rodzimy się bez żadnych idei. Aby nabyć idee, które są podstawą naszej wiedzy, potrzebne jest doświadczenie. Z kolei doświadczenie jest możliwe, ponieważ rzeczy w świecie w różny sposób oddziałują na nasze zmysły. To oddziaływanie przypomina pisanie kredą na tablicy lub długopisem na kartce papieru. Tak jak

bez pisania kredą lub długopisem nie byłoby żadnych liter na tablicy lub na kartce, tak bez doświadczenia zmysłowego nie byłoby w naszym umyśle żadnych idei. Przykładowo, mam ideę gorąca dzięki temu, że dotknąłem się kiedyś gorącej rzeczy, a więc jej doświadczyłem przez zmysł dotyku. Bez tego dotknięcia nigdy nie mógłbym wiedzieć, czym jest gorąco i nigdy bym nie mógł odróżnić gorąca od zimna.

Pogląd Locke'a, że w chwili narodzenia nasz umysł jest jak pusta karta, nie był jego oryginalnym pomysłem. Został on wprowadzony do filozofii znacznie wcześniej, jeszcze w starożytności. Porównania umysłu do czystej tablicy (*tabula rasa*) po raz pierwszy użył Arystoteles. Porównanie to stanowi obrazowe wyjaśnienie stanowiska zwanego empiryzmem genetycznym. Według niego geneza (czyli początek) naszego poznania tkwi wyłącznie w doświadczeniu zmysłowym, a więc nie istnieją w naszym umyśle żadne idee, z którymi się rodzimy. Pogląd przeciwny nazywamy natywizmem. Natywiści głoszą, że istnieją idee lub pojęcia wrodzone. Pierwszym natywistą w dziejach filozofii był Platon. Mówił on, że w naszej duszy znajduje się wiedza, którą zdobyliśmy jeszcze przed urodzeniem (wejściem duszy w ciało), a teraz potrzebujemy ją tylko sobie przypomnieć.

W nowożytności koncepcję podobną do Platona głosił Kartezjusz. Różnica między Kartezjuszem a Platonem polegała jednak głównie na tym, że ten pierwszy twierdził, że posiadamy wiedzę wrodzoną nie dlatego, że osiągnęliśmy ją przed narodzeniem (przed wcieleniem duszy), lecz dlatego że z chwilą naszych narodzin wszczepił ją w nasze dusze lub umysły Bóg. Według Kartezjusza umysł nowo narodzonego człowieka nie jest czystą tablicą, lecz tablicą, na której są zapisane pewne idee. Wśród tych idei najważniejszą jest idea Boga, ale ważne są także idee matematyczne, zwłaszcza idee geometrii – idee te stanowią podstawę wiedzy o świecie. Można powiedzieć, że poprzez te wrodzone lub wlane nam idee Bóg zadbał o to, by prawda o Nim i o świecie znajdowała się w nas. Dzięki temu nie jesteśmy w naszym poznaniu świata zdani na niejasne idee pochodzące z doświadczenia zmysłowego, które nie może zagwarantować nam pewności. A pewność mogą nam dać tylko idee jasne i wyraźne. Takimi są właśnie idee wrodzone.

Główny argument przeciwko kartezjańskiej koncepcji idei wrodzonych sformułował już sam Locke we wspomnianym dziele. Zaproponował on, by przyjrzeć się małym dzieciom. Gdyby natywiści mieli rację, to obserwując małe dzieci, widzielibyśmy, że mają one pewne idee, zanim otworzą oczy czy uruchomią inne zmysły lub zanim zaczną się uczyć. Tak jednak nie jest. W takim razie – stosując regułę *modus tollens* – możemy powiedzieć, że natywiści nie mają racji.

Ktoś mógłby powiedzieć, że uświadomienie sobie idei wrodzonych wymaga więcej czasu i nie dostrzegamy ich u małych dzieci dlatego, że nie osiągnęły one jeszcze odpowiedniej dojrzałości. Taka obrona natywizmu jest jednak tylko wykrętem. Znane są bowiem udokumentowane opowieści o tzw. dzikich dzieciach. Są to dzieci, które przez nieszczęśliwy zbieg okoliczności lub z powodu okrucieństwa opiekunów znalazły się we wczesnym dzieciństwie na dłużej w izolacji od świata (np. w ciemnym zamkniętym pokoju) lub od ludzi (np. w lesie wśród zwierząt). Te dzieci miały bardzo mało doświadczeń, ale za to dużo czasu, by przypomnieć lub uświadomić sobie wiedzę wrodzoną. Gdyby więc natywiści mieli rację, dzieci te znałyby – jak chciałby Kartezjusz – przynajmniej geometrię. Okazało się jednak, że gdy odnaleziono te dzieci, przypominały one raczej osoby niepełnosprawne umysłowo, a zasób pojęć, którym dysponowały, był prawie zerowy.

Należy zaznaczyć, że nie wszystkie opowieści o dzikich dzieciach przedstawiają je w taki sposób. Słynna legenda o Romulusie i Remusie podkreśla, że ci bracia-herosi zostali znalezieni w koszyku i wykarmieni przez wilczycę, znaną później ze sztuki jako *Wilczyca kapitolńska*. Pamiętajmy jednak, że mamy tu do czynienia tylko z legendą, której celem było

wzbudzenie respektu wobec siły założycieli Rzymu. Zresztą z legendy można wywnioskować, że ich wiedza nie była wrodzona, lecz pochodziła z osobistego doświadczenia i od ludzi, którzy później się nimi zaopiekowali. Jak widać, nie sposób obalić tezy Johna Locke'a, że rodzimy się jako „czyste tablice”. Co więcej, przytoczone wyżej argumenty potwierdzają, że empiryzm genetyczny jest prawdziwy.

Punktacja	30/30 25/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska	4/4 3/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	5/5
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3 a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	3/3 2/2
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja pracy i spójność wypowiedzi	4/4 2/2
4. Język wypowiedzi	2/2 1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie w całości spełnia formalne warunki:

- znajduje się w nim stanowisko zdającego (akceptacja empiryzmu genetycznego i krytyka natywizmu) wraz z wyjaśnieniem tematu (a zwłaszcza występujących w nim pojęć i cytatu);
- zdający podaje argumenty na rzecz bronionej tezy oraz formułuje i obala kontrprzykład;
- w wypracowaniu znajduje się odwołanie do poglądów filozofów (Locke, Kartezjusz, Platon, Arystoteles) oraz do klasycznego tekstu filozoficznego (*Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego*).

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: 23 21 pkt

Zdający wyjaśnił zadowalająco temat wypracowania oraz jasno sformułował swoją tezę, zgodnie z którą empiryzm genetyczny jest stanowiskiem prawdziwym.

Zdający w sposób funkcjonalny i pogłębiony wykorzystał swą wiedzę z zakresu historii filozofii (dwóch epok: nowożytności i starożytności). Najpierw bardzo dokładnie zreferował pogląd Locke'a, wyjaśniając metaforę czystej tablicy. Potem pokazał genezę tej metafory u Arystotelesa. Następnie omówił poglądy przeciwne do empiryzmu Locke'a: natywizm Platona i Kartezjusza. Znamienne, że zdający potrafił wykorzystać wiedzę o poglądach Locke'a do obrony jego stanowiska przeciw koncepcjom natywistów.

Zdający umiejętnie wprowadził do wypracowania pozafilozoficzny kontekst kulturowy (przekazy o dzikich dzieciach, legenda o powstaniu Rzymu). Co ciekawsze, wykorzystał ten kontekst do odparcia domniemanego zarzutu natywistów przeciw bronionej przez niego tezie.

Broniąc swej tezy, zdający poprawnie i świadomie zastosował regułę *modus tollens*. Co więcej, wykorzystał swą wiedzę empiryczną z psychologii i historii kultury. Można powiedzieć, że jego argumentacja ma zarówno charakter negatywny (podanie kontrprzykładu dla natywizmu) oraz pozytywny (podanie danych potwierdzających

empiryzm). W tok argumentacji wpleciony jest kontrargument, który zostaje obalony. Autor poprawnie, jasno i wyczerpująco zdefiniował filozoficzne terminy, które występują w jego wypracowaniu („natywizm”, „empiryzm genetyczny”, „tabula rasa”). Te terminy są istotne dla tematu.

W wypracowaniu nie ma błędów merytorycznych, ani logicznych. Dodatkowo zdający jest świadomy reguł logicznych, którymi się posługuje.

3. Kompozycja i spójność wypowiedzi: -4 2 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisane wstęp, rozwinięcie i zakończenie; wywód zdającego jest spójny. Wspomniane części pracy są wyraźnie oddzielone, łatwo je odróżnić.

4. Język wypowiedzi: 2 1 pkt

Wypracowanie napisane w sposób komunikatywny, pozbawione błędów językowych.

Przykład 2.

Brytyjski filozof-empirysta John Locke twierdził w swoich *Rozważaniach dotyczących rozumu ludzkiego*, że cała nasza wiedza o świecie pochodzi z doświadczenia. W punkcie wyjścia umysł człowieka jest „czystą kartą”, na której stopniowo zapisują się pochodzące z doświadczenia znaki-idee. Tę idee łączą się ze sobą w sądy, w wyniku czego tworzą wiedzę. Taki pogląd na pochodzenie wiedzy przeciwstawia się innemu pogładowi, nazywanemu natywizmem, zgodnie z którym umysł już od chwili narodzin człowieka jest pełen wrodzonych mu idei. Wrodzone idee istnieją w umyśle niejako „uśpione” i dopiero pod wpływem doświadczenia stają się – jak mówią filozofowie – aktualne. Chociaż zarówno empirysta, jak natywiści przypisują doświadczeniu ważną rolę w poznaniu, różnią się w sprawie pochodzenia idei. Które z tych stanowisk jest prawdziwe? Według mnie jest to problem nie do rozwiązania.

Zacznijmy od tego, że spór empiryzmu z natywizmem jest jednym z klasycznych sporów filozoficznych, toczącym się od czasów starożytnych. Już Platon twierdził, że dusza ludzka istniała przed narodzinami w innym świecie, gdzie kontemplowała niematerialne Idee. Po połączeniu z ciałem przypomina sobie owe idee w procesie anamnezy. Platon twierdzi więc, że człowiek ma w swoim umyśle informacje, które są jakby „zakodowane” i wymagają jedynie przypomnienia czy uaktywnienia przez doświadczenie. Jest to forma natywizmu. Stanowisko Platona skrytykował inny wielki filozof, Arystoteles, który – podobnie jak Locke – bronił empiryzmu. Ten spór Platona z Arystotelesem przedstawił na obrazie *Szkoła ateńska* Rafael. Widzimy na nim Platona z ręką wzniesioną do góry i wskazującą na świat Idei (który w domyśle znajduje się ponad naszym światem, chociaż należy to traktować jako metaforę, ponieważ Idee nie znajdują się ani w czasie, ani w przestrzeni). Wielkie spory filozoficzne mają zaś to do siebie, że są na ogół trudne do rozstrzygnięcia – każda ze stron ma wśród swoich obrońców wielkie autorytety intelektualne, broni spójnego stanowiska i wysuwa argumenty, które są poprawne zawierają na pozór prawdziwe przesłanki. Żadna nauka ani filozofia nie wykazała do dziś, czy rację ma Platon, czy – Arystoteles.

Można by wprowadzić odpowiedzieć, że stanowisko Platona jest w istocie pewną wersją empiryzmu, ponieważ platońskie dusze również poznają idee za pośrednictwem doświadczenia – jest to po prostu doświadczenie nietypowe, nabywane nie w naszym świecie, lecz w świecie Idei. (To tak, jakbyśmy poznali po raz pierwszy, czym jest życie, na Marsie, a nie na Ziemi – nie dowodziłoby to z pewnością natywizmu). Takie rozumienia doświadczenia byłoby jednak nieuprawnione, ponieważ platońskie dusze nie mają narządów zmysłowych, a ich poznanie ma zapewne charakter intelektualny, z kolei przez empiryzm rozumiemy pogląd, że źródłem doświadczenia jest jedynie poznanie zmysłowe. Niezależnie zresztą od tego, jak

ma się sprawa z Platonem, podobna odpowiedź nie ma zastosowania do natywizmu kontynuatorów Platona, takich jak współczesny Locke'owi Leibniz, który odrzucał istnienie przed narodzinami i anamnezę.

Mój drugi argument za nierozstrzygalnością sporu empiryzmu z natywizmem dotyczy nieweryfikowalności tezy będącej przedmiotem tego sporu. W jaki sposób mielibyśmy ustalić, czy w umyśle znajdują się jakieś wrodzone idee? Nie da się tego ustalić bezpośrednio, ponieważ nie mamy bezpośredniego dostępu do umysłów innych osób (możemy badać tylko ich mózgi). Wprawdzie mamy taki dostęp do własnego umysłu (choć i to jest sporne, jak pokazali Freud i jego uczniowie), ale w chwili narodzin nie jesteśmy jeszcze w stanie dokonywać weryfikacji tak skomplikowanych tez filozoficznych – dotyczy to chyba nawet takich genialnych umysłów, jak Locke i Leibniz. Również poznanie pośrednie nie umożliwi nam rozstrzygnięcia tego sporu, ponieważ wydaje się, że całe nasze doświadczenie jest równie zgodne z tezą, że w umyśle nie istnieją idee wrodzone, jak z tezą, że wprawdzie istnieją one w umyśle, ale tylko potencjalnie. Być może ten spór ten udałoby się rozstrzygnąć na podstawie Objawienia, ale, - o ile wiem – święte księgi wielkich religii świata milczą na jego temat. Wydaje się zresztą, że empirysta nie mógłby przyjąć za dobrą monetę takiego źródła poznania, jakim jest Objawienie. Trudno również wyobrazić sobie jakiś eksperyment naukowy lub myślowy, który przechyliłby szalę na korzyść jednego ze stanowisk. Psychologowie prowadzą wprawdzie badania na bliźniakach rozdzielonych w chwili urodzenia, próbując ustalić rolę, jaką grają w życiu czynniki wrodzone, ale wyniki tych badań nie wykluczają postulowanej przez Leibniza możliwości, że idee stają się aktualne pod wpływem doświadczenia, ale od samego początku są w umyśle „uśpione”. (Ciekawe pytanie, którego nie mogę tu omówić, dotyczy tego, czy natywiści musi twierdzić, że każdy umysł zawiera takie same wrodzone idee).

W odpowiedzi można mi zarzucić, że zakładam fałszywą zasadę weryfikacjonistyczną, którą wprowadził do filozofii już Arystoteles. Wiemy dziś, że ta zasada jest fałszywa lub bezsensowna, ponieważ nie da się jej zweryfikować za pomocą doświadczenia, nie spełnia więc sama kryterium, które ustanawia. Mój argument opiera się jednak nie na zasadzie weryfikacji, ale na twierdzeniu, że nie mamy żadnych danych, które pozwoliłyby nam zakończyć omawianych spór – ani zdroworozsądkowych, ani naukowych, ani filozoficznych, ani nawet metodologicznych. Empiryzm jest wprawdzie poglądem prostszym, ponieważ postuluje mniej bytów (nie postuluje wielkiej liczby idei wrodzonych), ale natywizm pozwala nam wyjaśnić więcej zjawisk (pozwala np. wyjaśnić konieczny związek przyczynowy, który empiryści – jak pokazał Hume – muszą odrzucić).

W podsumowaniu zaznaczam, że podałam dwa argumenty za niemożliwością odpowiedzi na pytanie, czy umysł jest „czystą kartą”, argument z niezgodnych opinii wybitnych filozofów oraz argument z nieweryfikowalnością odpowiedzi Locke'a na to pytanie. Jak wszystkie argumenty filozoficzne, również moje argumenty spotkają się z zarzutami. Na niektóre z nich starałam się odpowiedzieć, z pewnością jednak są jeszcze inne warte omówienia.

Punktacja	29/30 24/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska:	4/4 3/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	4/5
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3 a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	3/3 2/2
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja pracy i spójność wypowiedzi	4/4 2/2
4. Język wypowiedzi	2/2 1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie spełnia formalne warunki polecenia:

- znajduje się w nim stanowisko zdającego wraz z wyjaśnieniem tematu
- zdający podaje argumenty na rzecz bronionej tezy oraz formułuje i obala kontrprzykład;
- w wypracowaniu znajduje się odwołanie do poglądów filozofów (Platon, Arystoteles, Leibniz)

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: ~~22~~ 20 pkt

Zdający wyjaśnił temat wypracowania i sformułował swoją tezę, zgodnie z którą spór empiryzmu z natywizmem jest nierozstrzygalny. Zaprezentowaną tezę zdający uzasadnił przywołując na jej rzecz dwa funkcjonalne argumenty, z których co najmniej jeden można uznać za pogłębiony. Zdający przedstawił także dwa zarzuty i zadowolająco odpowiedział na nie. W pracy nie występują błędy logiczno-językowe.

W swojej pracy zdający przywołał w sposób funkcjonalny i rzetelny poglądy ~~trzech~~ czterech filozofów (Platon, Arystoteles, **Locke**, Leibniz), prezentując myśl Platona w sposób pogłębiony. ~~Zdający nie odwołał się jednak do żadnego klasycznego tekstu filozoficznego.~~ **Zdający dopuścił się jednego błędu rzeczowego, wskazując na Arystotelesa jako autora zasady weryfikacji, czego skutkiem jest przyznanie 4 punktów (na pięć możliwych) w ramach kryterium 2.2.** Zdający przywołał zasadnie dwa konteksty pozafilozoficzne (Freud i psychoanaliza, *Szkoła Ateńska* Rafaela).

3. Kompozycja i spójność wypowiedzi: ~~4~~ 2pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisane wstęp, rozwinięcie i zakończenie; wywód zdającego jest spójny.

4. Język wypowiedzi: ~~2~~ 1 pkt

Wypracowanie napisane w sposób komunikatywny, pozbawione błędów językowych.

Temat 3.

Czy cel uświęca środki? Przedstaw i uzasadnij swoją odpowiedź na to pytanie w kontekście sporu między konsekwencjalizmem a deontologizmem, odwołując się do wybranych poglądów filozoficznych.

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VI. Podejmowanie rzetelnej dyskusji filozoficznej oraz formułowanie w niej jasnego i uzasadnionego stanowiska.
- IX. Umiejętność pisania tekstu (eseju) filozoficznego, w którym – korzystając ze zdobytej wiedzy z zakresu logiki i historii filozofii – identyfikuje się i rozpatruje określone poglądy filozoficzne.

Wymaganie szczegółowe

- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 6. Wybrane spory etyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 3) o sposób formułowania i uzasadniania ocen moralnych (konsekwencjalizm, w szczególności utylitaryzm – nonkonsekwencjalizm, w szczególności deontologizm kantowski).

Zasady oceniania

Opis zasad oceniania zadań otwartych rozszerzonej odpowiedzi (wypracowań) znajduje się na stronach 10–20 *Informatora*.

Przykładowe ocenione rozwiązania

Przykład 1.

Odpowiedź na pytanie „czy cel uświęca środki?” zależy między innymi od wyboru jednego z dwóch stanowisk etycznych wymienionych w temacie wypracowania. Pierwsze z nich to konsekwencjalizm, który głosi, że w uzasadnianiu ocen moralnych ludzkich czynów należy się odwoływać do konsekwencji lub skutków tych czynów. Czyn jest moralnie dobry wtedy, gdy jego skutki są dobre, a zły – gdy jego skutki są złe. Przeciwnie mówi deontologizm (będący odmianą nonkonsekwencjalizmu), który uznaje, że przewidywalne skutki czynów nie mają istotnego znaczenia w jego ocenie moralnej; dobro albo zło czynu wiąże nie z jego skutkami, lecz z jego istotą, a dokładniej z tym, czy czyn ten jest nakazany lub zakazany. Skoro zabójstwo jest zakazane – powie deontologista – to jest on samo z siebie zły, nawet wtedy, gdy prowadzi do dobrych skutków.

Z powyższych definicji wynika, że konsekwencjalista powinien odpowiedzieć twierdząco na postawione pytanie, a deontologista – przecząco. Opowiadam się za deontologizmem, a więc uważam, że cel nie uświęca środków. Aby uzasadnić moje stanowisko, odwołam się do przykładów z historii, obrazowanych tekstami kultury.

Konsekwencjalistami w praktyce byli słynni rewolucjoniści – tacy jak Maximilian Robespierre – którzy stawiali sobie szlachetne cele, takie jak sprawiedliwość społeczna.

W imię tych celów gotowi byli jednak mordować wszystkich ludzi, których podejrzewali o to, że sprzeciwiają się rewolucji. Film Andrzeja Wajdy „Danton” pokazuje, jak dla realizacji wzniosłych ideałów rewolucjoniści tworzyli wielką maszynę zła i śmierci. Być może prawdą jest, że dzięki rewolucji Francja stała się w końcu krajem, w którym panuje wolność, równość i braterstwo. Dokonało się to jednak kosztem życia wielu ludzi. Czyżby oni byli gorsi od innych i nie zasługiwali na powszechne braterstwo?

Diametralnie inną postawę reprezentował Mahatma Gandhi. Pokazuje ją film „Gandhi”. Gandhi dążył do szlachetnych celów. Chciał, by Hindusi nie byli wykorzystywani przez Anglików oraz by Indie osiągnęły niepodległość. Wbrew konsekwencjalistom, Gandhi walczył o te cele bez użycia przemocy, nie czyniąc nawet najmniejszej krzywdy wrogom. Co więcej, jego walka okazała się skuteczna. Jak widać, można zwyciężyć, nie zabijając przeciwnika, ani nie robiąc mu nic złego.

Pierwszy z powyższych przykładów pokazał, że zasada „cel uświęca środki” jest niebezpieczna, gdyż może prowadzić do śmierci niewinnych ludzi. Co więcej, jest ona niesprawiedliwa, gdyż ci ludzie są przez nią traktowani jako gorsi i nie mogą cieszyć się celem, w imię którego ich zabito. Z kolei drugi przykład pokazuje, że zasada „cel nie uświęca środków” nie jest zasadą tylko dla marzycieli. Jej stosowanie nie wyklucza sukcesu.

Ktoś powie, że przypadek Gandhiego jest odosobniony. Historia bowiem zna wiele sytuacji, w których osiągnięto dobry cel tylko dzięki temu, że zastosowano złe środki. W czasie drugiej wojny światowej największy morderca w dziejach został pokonany właśnie dzięki zabijaniu. Gdyby ludzie walczący z Hitlerem stosowali metodę biernego oporu, jego zbrodnicze państwo chyba nigdy by nie upadło. Jak widać, wbrew bronionej tezie, często bywa tak, że stosowanie zasady „cel nie uświęca środków” nie tylko jest nieskuteczne, lecz także przyczynia się do triumfu zła.

Sądzę, że przypadek Hitlera nie stanowi dobrego kontrprzykładu dla mojej argumentacji. Wojna przeciw Hitlerowi była bowiem typową wojną sprawiedliwą. Pojęcie takiej wojny wprowadzili do filozofii Arystoteles i Cynceron, a rozwinęli św. Augustyn i św. Tomasz z Akwinu. Ten ostatni podał nawet warunki, jakie musi spełniać wojna sprawiedliwa. Wśród nich jest sprawiedliwy powód, dla którego prawowita władza ją podejmuje. Moim zdaniem, tym sprawiedliwym powodem jest zawsze obrona życia obywateli. Każdy człowiek ma bowiem prawo bronić życia swojego i innych. Czasami jedynym możliwym środkiem obrony jest użycie broni. Gdy tak jest rzeczywiście, powinniśmy jej użyć. Wtedy nie naruszamy zasady „cel nie uświęca środków”. Celem przecież nie jest tu dobro niższe od dobra poświęcanego (jak w przypadku Robespierre’a, który poświęcał życie ludzi dla ideałów rewolucji), lecz dobro co najmniej równe dobru poświęcanemu. Tym dobrem jest życie niewinnych ludzi.

Wyżej uzasadniłem twierdzenie, że nieprawdą jest, iż cel uświęca środki. Zazaczyłem też, że twierdzenie przeciwne wynika z tezy konsekwencjalizmu. W takim razie materialnie i formalnie poprawne jest następujące rozumowanie oparte na regule *modus tollendo tollens*: jeżeli konsekwencjalizm jest prawdziwy, to cel uświęca środki; jednak nieprawdą jest, iż cel uświęca środki – zatem konsekwencjalizm jest fałszywy. W takim razie moja opcja na rzecz deontologizmu (lub szerzej: nonkonsekwencjalizmu) jest jak najbardziej uzasadniona.

Na koniec warto zwrócić uwagę na to, że zasada „cel nie uświęca środków” przypomina najsłynniejszą zasadę deontologizmu – imperatyw kategoryczny Immanuela Kanta zapisany w jego „Uzasadnieniu metafizyki moralności”. W jednym z sformułowań tego imperatywu nakazuje się nam, byśmy człowieczeństwo zawsze traktowali jako cel, a nigdy tylko jako środek. Pierwsza zasada nakłada ograniczenie na nasze działania, gdyż mówi, że nie możemy robić wszystkiego, co nam się podoba, lecz że środki naszych działań powinniśmy dostosowywać do naszych celów. Druga zasada dopowiada, że celem działania powinno być

zawsze dobro człowieka. Skoro więc człowiek jest celem, to nigdy nie wolno się nim posługiwać poniżej jego godności.

Jak widać, można zasadnie krytykować zasadę „cel uświęca środki”, i przez to obalić konsekwencjalizm. Okazuje się, że istnieją mocne, pozytywne racje na rzecz zasady przeciwnej. Wśród nich znajduje się przede wszystkim racja, która mówi, że zasada „cel nie uświęca środków” wpisuje się w naszą intuicję godności ludzkiej.

Punktacja	30/30 25/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska	4/4 3/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	5/5
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3 a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	3/3 2/2
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja pracy i spójność wypowiedzi	4/4 2/2
4. Język wypowiedzi	2/2 1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie w całości spełnia formalne warunki:

- znajduje się w nim stanowisko zdającego (cel nie uświęca środków) wraz z wyjaśnieniem tematu (a zwłaszcza występujących w nim pojęć);
- zdający podaje argumenty na rzecz bronionej tezy oraz formułuje i obala kontrprzykład;
- w wypracowaniu znajduje się odwołanie do poglądów filozofów (Arystoteles, Ciceron, św. Augustyn, św. Tomasz z Akwinu, Immanuel Kant) oraz do klasycznego tekstu filozoficznego (*Uzasadnienie metafizyki moralności*).

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: 23-21 pkt

Zdający w sposób zadowalający wyjaśnił temat wypracowania oraz jasno sformułowana swoją tezę, zgodnie z którą cel nie uświęca środków.

Zdający w sposób funkcjonalny i pogłębiony wykorzystał swą wiedzę z zakresu historii filozofii. Przywołał starożytną i średniowieczną koncepcję wojny sprawiedliwej, a także imperatyw kategoryczny Immanuela Kanta. Wspomniane informacje umiejętnie wplótł w ciąg argumentacji oraz wydobyl z nich to, co dla niej istotne.

Zdający interesująco wprowadził do wypracowania pozafilozoficzny kontekst kulturowy – filmy: o Dantonie i o Gandhim. Ich bohaterowie mają być ilustracją (odpowiednio) łamania oraz spełniania bronionej zasady. Dzięki wprowadzeniu tych postaci argumentacja staje się ciekawsza i bardziej przekonująca.

Argumentacja zdającego jest poprawna. Zdający opiera się w niej na wspomnianych paradygmatycznych przykładach historyczno-kulturowych. Umie też sformułować mocny zarzut przeciw swej tezie (opozycyjny i sugestywny przypadek Hitlera), a następnie go obalić, przywołując wspomniane pojęcie wojny sprawiedliwej. Na końcu dokonuje logicznej analizy swej argumentacji, formułując ją w postaci *modus tollens*.

Autor poprawnie, ściśle i wyczerpująco zdefiniował filozoficzne terminy, które pojawiły się w temacie. Podobnie uczynił z terminami, które sam wprowadził do wypracowania („wojna

sprawiedliwa”).

W wypracowaniu nie ma błędów merytorycznych, ani logicznych. Dodatkowo zdający jest świadomy reguł logicznych, którymi się posługuje.

3. Kompozycja i spójność wypowiedzi: 4-2 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisane wstęp, rozwinięcie i zakończenie; wywód zdającego jest spójny. Wspomniane części pracy są wyraźnie oddzielone, łatwo je odróżnić.

4. Język wypowiedzi: 2-1 pkt

Wypracowanie napisane w sposób komunikatywny, pozbawione błędów językowych.

Przykład 2.

„Cel uświęca środki”! We współczesnym świecie – zwłaszcza w świecie biznesu czy polityki – te słowa mogłyby być mottem wielu osób. Wydaje się, że najłatwiejszym i najsukuczniejszym sposobem na sukces jest wyeliminowanie konkurencji: aby czerpać maksymalne zyski, zdobyć i utrzymać władzę, czy też aby szybciej wspiąć się po szczeblach zawodowej lub politycznej drabiny. Czy jednak na pewno warto tę zasadę uczynić fundamentem swojego życia? Czy życie w zgodzie z nią da się pogodzić z moralnością, z człowieczeństwem? Moim zdaniem nie jest to możliwe. Uważam, że cel nie uświęca środków. Opowiadam się tutaj po stronie etyki deontologicznej, na gruncie której nie można kierować się zasadą: „cel uświęca środki”.

Wyrazicielem deontologizmu był Immanuel Kant, autor jednej z formuł imperatywu kategorycznego, w myśl której należy tak postępować, aby zawsze szanować człowieczeństwo w sobie i innych; aby nigdy nie używać innych tylko jako środka do celu. Uważam, że zasada Kanta nie jest do pogodzenia z zasadą: „cel uświęca środki”, bo – wbrew formule imperatywu kategorycznego – można innych poświęcić dla jakiegoś celu. Natomiast według Kanta człowieczeństwo ma być celem, a nie środkiem do jakkolwiek pojętego celu – nawet do celu obiektywnie wartościowego. Zakładam, że kantowska zasada etyczna ma charakter uniwersalny i wyrażona w niej teza jest prawdziwa. Argument przybiera wówczas następującą postać: Jeżeli imperatyw kategoryczny jest prawdziwy, to cel nie uświęca środków. Imperatyw kategoryczny jest prawdziwy, zatem cel nie uświęca środków.

Wyrazem „deontologicznego myślenia” jest także nauczanie Chrystusa, który nakazuje miłować każdego bliźniego. Jego postawa i nauka moralna wyrażona na kartach Ewangelii nie daje się pogodzić z zasadą: „cel uświęca środki”. Za szczególnie dobitny przykład może posłużyć historia cudzołożnicy Marii Magdaleny, która w myśl starotestamentowego prawa miała zostać ukamienowana. Wypowiedziane przez Chrystusa wezwanie, aby „pierwszy rzucił w nią kamieniem ten, kto jest bez grzechu”, przyniosło zaskakujący skutek: wszyscy potencjalni oprawcy odeszli. Przywołana historia wydaje się świadczyć o tym, że dobry cel może być osiągnięty na różne sposoby – nie zawsze więc należy wybierać działania wymagające „uświęcenia”. Z punktu widzenia naszej obecnej świadomości i wrażliwości aksjologicznej „kamieniowanie” jest czynem niedopuszczalnym, ale przed dwoma tysiącami lat było akceptowalne i wpisywało się w zasadę: „cel uświęca środki”. Jak pokazała historia, zasada miłości bliźniego ma ponadczasową i uniwersalną ważność. Wyraża intuicję obecną w wielu późniejszych i współczesnych teoriach etycznych takich jak wspomniana etyka kantowska, ale także innych – np. w etyce niezależnej Tadeusza Kotarbińskiego czy personalizmie; wyraża także powszechnie podzielaną w świecie Zachodu ideę praw człowieka. Skoro więc zasada miłości bliźniego nie jest do pogodzenia z zasadą „cel uświęca środki” i stanowi wyraz praw człowieka, to nie można zasady „cel uświęca środki” usprawiedliwić.

Przedstawiona tutaj „deontologiczna” odpowiedź na pytanie: czy cel uświęca środki, będzie odrzucona na gruncie konsekwencjalizmu, czyli na gruncie stanowiska etycznego, w myśl którego o moralnej wartości działań czy postaw decydują ich konsekwencje. Na gruncie tego poglądu nie ma miejsca na absolutne zasady moralne typu: „nie należy zabijać”! Na gruncie konsekwencjalizmu nie da się także utrzymać imperatywu praktycznego Kanta, ponieważ mogą zaistnieć takie okoliczności, w świetle których nie tylko będzie można, ale wręcz będzie należało posłużyć się innym człowiekiem jako środkiem do osiągnięcia nadrzędnego celu. Przykładem etyki konsekwencjalistycznej jest utilitaryzm Johna Stuarta Millera, którego fundamentalną zasadą etyczną jest zasada użyteczności. Wedle tej zasady o wartości moralnej działań decyduje ich użyteczność. Użyteczność zatem będzie stanowić nadrzędny cel, który musi zostać zrealizowany, także kosztem innych osób, o ile nastąpi taki splot okoliczności, w świetle których konsekwentny utilitarysta będzie musiał zaaprobować nawet intuicyjnie niemoralne działanie – np. zabójstwo niewinnego człowieka. Dramatycznym i dobrze ilustrującym nasz problem przykładem z najnowszej historii było zrzucenie bomb atomowych na dwa Japońskie miasta w 1945 roku. Utilitarysta będzie w tego typu przypadku argumentował, że „cel uświęca środki”. Wprawdzie zabijanie bezbronnych ludzi jest złem, ale w świetle celu jakim było szybkie zakończenie wojny, takie działanie należało uznać za usprawiedliwione, gdyż zrzucenie bomby atomowej ostatecznie minimalizowało sumę nieszczęść związanych z kontynuowaniem wojny konwencjonalnej. Amerykańscy wojskowi szacowali, że w związku z koniecznością prowadzenia konwencjonalnych działań wojennych na wyspach Japonii, straty wojsk USA mogłyby sięgnąć nawet kilkuset tysięcy żołnierzy. Mając także na uwadze przewidywaną śmierć setek tysięcy mieszkańców Japonii, można na gruncie konsekwencjalistycznego utilitaryzmu argumentować, że zrzucenie bomb atomowych było działaniem korzystnym zarówno dla Amerykanów jak i dla Japończyków.

Aprobując na pytanie: „czy cel uświęca środki” odpowiedziałby również Niccolo Machiavelli, który w traktacie *Książę* zaprezentował koncepcję władcy nieograniczonego absolutnymi zasadami etycznymi. Według filozofa dobry władca powinien kierować się zasadą: „cel uświęca środki”, o ile tym celem jest zdobycie i utrzymanie władzy. W świetle nadrzędnego celu jakim było dobro państwa, pojedyncze osoby nie powinny odgrywać istotnej roli. Dobry władca to władca skuteczny. Taki musi w wielu przypadkach aprobować działania złe, jeżeli są one konieczne dla osiągnięcia zamierzonego celu. Tak pojęty makiawelizm bez wątpienia mógłby być uznany za pogląd uzasadniający decyzję o zrzuceniu bomb atomowych na japońskie miasta w 1945 r.

Punktacja	25/30 21/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska	3/4 2/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	5/5
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3 a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	0/3 0/2
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja pracy i spójność wypowiedzi	3/4 1/2
4. Język wypowiedzi	2/2 1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie w całości spełnia formalne warunki:

- zdający zadowolająco formułuje swoje stanowisko;
- wypracowanie jest wypowiedzią argumentacyjną – zdający przeprowadza wywód na rzecz swojej tezy, przedstawiając na jej rzecz zasadne argumenty;
- zdający odwołuje się do poglądów filozofów (Immanuel Kant, John Stuart Mill).

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: ~~19~~ 18 pkt

Zdający wyjaśnił zadowolająco temat wypracowania oraz sformułował swoją tezę, zgodnie z którą „cel nie uświęca środków”. Sformułowana teza nie jest w pełni jasna, ponieważ zdający nie wyjaśnia założenia pytania, czy cel uświęca środki; nie wyjaśnia, o jakiego rodzaju środki chodzi i jak należy rozumieć pojęcie „uświęcania”. Teza zdającego jest jednak zrozumiała w kontekście całości wyводу.

Zaprezentowaną tezę zdający uzasadnił przywołując na jej rzecz trzy funkcjonalne argumenty, wśród których co najmniej jeden można uznać za pogłębiony – argument ten ma postać poprawnego wnioskowania (argument wykorzystujący imperatyw kategoryczny). Zdający przedstawia także dwa poprawne kontrargumenty. Zdający nie formułuje odpowiedzi na postawione zarzuty. W pracy nie występują błędy logiczno-językowe.

W swojej pracy zdający przywołał w sposób funkcjonalny i rzetelny poglądy trzech filozofów (N. Machiavellego, I. Kanta i J.S. Milla), w tym myśl J.S. Milla zaprezentował w sposób pogłębiony; zdający odwołał się w sposób funkcjonalny do klasycznego tekstu filozoficznego (*Księżę*); w funkcjonalny i pogłębiony sposób przywołał także dwa konteksty pozafilozoficzne (odwołanie do Nowego Testamentu oraz do wydarzenia historycznego).

3. Kompozycja i spójność wypowiedzi: ~~3~~ 1 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisane wstęp i rozwinięcie; wywód zdającego jest spójny. Ze względu na brak zakończenia, co uznaje się za istotne zaburzenie kompozycji, przyznano 1 punkt w ramach tego kryterium (na dwa możliwe do uzyskania). ~~Nie przyznano~~ maksymalnej liczby punktów w ramach tego kryterium (3/4)

4. Język wypowiedzi: ~~2~~ 1 pkt

Wypracowanie napisane w sposób komunikatywny, pozbawione błędów językowych.

Temat 4.

Omów główne stanowiska w sporze antropologicznym o relację między wolnością woli a determinizmem, a następnie rozważ na ich tle pytanie, czy materializm (naturalizm) ontologiczny wyklucza wolną wolę. Przedstaw i uzasadnij własną odpowiedź na to pytanie, odwołując się do poglądów wybranych filozofów.

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VI. Podejmowanie rzetelnej dyskusji filozoficznej oraz formułowanie w niej jasnego i uzasadnionego stanowiska.
- IX. Umiejętność pisania tekstu (eseju) filozoficznego, w którym – korzystając ze zdobytej wiedzy z zakresu logiki i historii filozofii – identyfikuje się i rozpatruje określone poglądy filozoficzne.

Wymaganie szczegółowe

- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 5. Wybrane spory antropologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 2) o relację umysł – ciało (dualizm – monizm materialistyczny lub naturalistyczny);
 - 3) o wolność woli (libertarianizm – fatalizm – kompatybilizm).

Zasady oceniania

Opis zasad oceniania zadań otwartych rozszerzonej odpowiedzi (wypracowań) znajduje się na stronach 10–20 *Informatora*.

Przykładowe ocenione rozwiązania

Przykład 1.

Moją analizę antropologicznego sporu o relację między wolną wolą a determinizmem rozpocznę od wyjaśnienia kluczowych terminów. Przez materializm (naturalizm) ontologiczny rozumiem tezę, że istnieje wyłącznie świat przyrody (nazywany inaczej naturą). Ten świat coraz dokładniej opisują nauki przyrodnicze. Opis ten wskazuje, że działaniem przedmiotów w świecie rządzą prawa deterministyczne. Z kolei przez wolną wolę rozumiem zdolność człowieka do samodzielnego wyboru jednego spośród przynajmniej dwóch dostępnych mu sposobów działania. Wydaje się, że taka zdolność wymaga fałszywości determinizmu, ponieważ w świecie deterministycznym przyszłość jest już z góry określona przez przeszłość i prawa przyrody.

W sporze o relację między wolną wolą a determinizmem można wyróżnić dwa ogólne stanowiska, inkompatybilizm i kompatybilizm. Pierwsze z nich głosi, że wolnej woli nie da się pogodzić z determinizmem, a drugie – że nie ma między nimi konfliktu. Według kompatybilizmu wolna wola może istnieć nawet w świecie, którym rządzą prawa deterministyczne, czyli w takim świecie, jaki przedstawia współczesna nauka. Inkompatybilistów, którzy uznają prawdziwość determinizmu i odrzucają istnienie wolnej woli, nazywamy twardymi deterministami.

W swoim eseju przedstawię wybrane argumenty za twardym determinizmem. Podam najpierw dwie racje na jego rzecz, a następnie rozważę pokrótce trzy zarzuty wobec mojego stanowiska, na które postaram się odpowiedzieć. Ogólną strukturę mojego argumentu można przedstawić następująco:

Przesłanka 1.: Determinizm jest prawdziwy.

Przesłanka 2.: Jeżeli determinizm jest prawdziwy, to wolna wola nie istnieje.

Wniosek: Wolna wola nie istnieje.

Argument ten jest podstawieniem schematu *modus ponens*, a zatem jest formalnie poprawny. Według mnie obie jego przesłanki są prawdziwe, co postaram się teraz uzasadnić.

Punktem wyjścia mojego pierwszego argumentu są ustalenia współczesnej fizyki. Moim zdaniem tych ustaleń nie sposób pogodzić z istnieniem wolnej woli. Zgodnie z fizyką cały świat ma naturę materialną, złożoną z cząstek elementarnych, którymi rządzą ściśle określone prawa. Świat jest zamkniętym systemem, w którym nie ma miejsca na byty niematerialne, takie jak Bóg, dusza czy wolna wola. Ta ostatnia mogłaby istnieć tylko wtedy, gdybyśmy w dokładnie takich samych warunkach fizycznych mogli dokonać różnych wyborów np. poleżeć na leżaku i poczytać Sartre'a lub odbyć z przyjaciółmi lot balonem. Tak jednak nie jest. Istnieje tylko jeden możliwy wybór, określony przez stan świata fizycznego w momencie jego podejmowania oraz przez prawa przyrody, które nie dopuszczają żadnych wyjątków. Wybór ten może być nam nieznanym, zanim go dokonamy, ale istota od nas doskonalsza mogłaby go dokładnie przewidzieć – i to nie tylko tuż przed jego dokonaniem, ale nawet zanim przyszliśmy na świat.

Mój drugi argument również odwołuje się do nauki, choć tym razem jest to psychologia i nauki kognitywne. W ramach tych nauk przeprowadzono serię eksperymentów, w których na podstawie aktywności mózgu przewidywano skutecznie wybory podmiotów zanim jeszcze zostały one podjęte. Chodziło o wybory dotyczące prostych czynności, takich jak naciśnięcie guzika czy zgięcie palca, ale w zasadzie nic nie stoi na przeszkodzie, abyśmy w przyszłości potrafili przewidywać czynności bardziej złożone – być może nawet całe życie człowieka.

Pionierem wspomnianych badań był psycholog amerykański Benjamin Libet. Świat, w którym dzięki rozwojowi techniki, takie przewidywania stają się możliwe, przedstawił w podobnym czasie pisarz amerykański Philip K. Dick w swojej noweli *Raport mniejszości*, zekranizowanej niedawno przez Stevena Spielberga. W tym filmie policja jest w stanie przewidzieć przyszłe zbrodnie i karać przestępców *zanim* ich dokonali. Czy w takim świecie jest miejsce na wolną wolę? Wydaje mi się, że nie. A właśnie taką strukturę świata sugeruje współczesna nauka. Za pierwszą przesłanką mojego argumentu przemawia więc współczesna nauka, a za drugą – zgodne z intuicją analizy filozoficzne, które pokazują, że w świecie deterministycznym poczucie wyboru jest tylko złudzeniem, wynikającym z nieznaności ich przyczyn i niemożliwości przewidzenia ich skutków.

Rozważę teraz krótko kilka wątpliwości wobec tych argumentów. Pierwszy zarzut jest taki, że wbrew temu, co powiedziałam, fizyka współczesna nie przemawia za determinizmem, ponieważ na poziomie kwantowym obowiązują indeterminizm i nieprzewidywalność. Zarzut ten jednak wydaje mi się nieprzekonujący, i to z dwóch względów – (a) interpretacja fizyki kwantowej jest sprawą sporną i istnieją również jej interpretacje deterministyczne; (b) fizyka kwantowa dotyczy bardzo małych przedmiotów i nie jest jasne, czy ma ona znaczenie dla przewidywalności zachowania dużych przedmiotów, dostępnych zmysłom ludzkim. Mimo odkryć fizyki kwantowej, nadal jesteśmy w stanie przewidzieć ruchy planet czy zachowanie ludzkich narządów ciała. To samo dotyczy, jak sądzę, dokonywanych przez nas wyborów.

Drugi zarzut wobec mojego poglądu mówi, że przyjął błędną definicję wolnej woli. Zamiast definiować ją jako możliwość dokonania różnych wyborów w tych samych warunkach fizycznych, lepiej powiedzieć, że wola jest wolna, gdy jest w stanie wybierać to, co chce. Taką definicję preferują wspomniani przeze mnie kompatybiści, wśród nich Hobbes i Hume. Definicja ta wydaje mi się jednak jawnie nieadekwatna, ponieważ zgodnie z nią wolną wolę miałaby nawet osoba, której wola podlega stałej manipulacji np. mieszkaniec „nowego wspaniałego świata” Aldousa Huxleya czy niektórzy z bohaterów serialu *Czarne lustro*. Wybierają oni bowiem to, czego chcą – ale to, czego chcą nie zależy od nich.

Inny zarzut wysunął wobec mojego stanowiska egzystencjaliści. Przykładowo: Jean-Paul Sartre, będący zwolennikiem naturalizmu ontologicznego, w swoim wykładzie *Egzystencjalizm jest humanizmem* twierdzi, że w człowieku „egzystencja poprzedza esencję”, co znaczy, że człowiek rodzi się bez określonej natury i tworzy ją w sposób całkowicie niezdeterminowany poprzez wolne wybory. Wolność człowieka jest w tym ujęciu absolutna i jak się wydaje, nie podlega żadnym ograniczeniom ze strony przyrody i kultury. Taka wizja człowieka jest pod wieloma względami atrakcyjna, uważam jednak, że Sartre nie podaje w swoim wykładzie żadnych argumentów na jej poparcie. Inaczej mówiąc, stanowi ona nieuzasadnione założenie myśli egzystencjalistycznej. Podane przeze mnie dane naukowe wskazują, że to założenie jest fałszywe. Choć bardzo cenię sztuki teatralne Sartre’a, takie jak *Przy drzwiach zamkniętych*, nie mogę pominąć milczeniem słabości logicznych zaproponowanej przez niego obrony absolutnej wolności.

Zdaję sobie sprawę z innych trudności mojego stanowiska, takich jak uzgodnienie go z naszym doświadczeniem wewnętrznym, w którym mamy wyraźne poczucie wolności wyboru, czy zasadność przypisywania odpowiedzialności moralnej i prawnej w świecie bez wolnej woli. W tym miejscu muszę pozostawić te pytania bez odpowiedzi, zaznaczając jedynie, że przychyliłam się do poglądu, iż doświadczenie zewnętrzne nas zwodzi, a przypisywanie odpowiedzialności można uzasadnić jedynie pragmatycznie, a nie etycznie. Twardy determinizm wydaje się trudny do zaakceptowania, ale, jak mówił Sokrates, nie należy uchylać się od wniosków, do których prowadzą dobrze przemyślane argumenty.

Punktacja	30/30 25/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska	4/4 3/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	5/5
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3 a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	3/3 2/2
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja pracy i spójność wypowiedzi	4/4 2/2
4. Język wypowiedzi	2/2 1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie w całości spełnia formalne warunki:

- znajdują się w nim obydwa kluczowe elementy stanowiska zdającego: wyjaśnienie tematu wypracowania oraz teza
- zdający prezentuje swoje stanowisko zadowalająco, podając na jego rzecz zasadne argumenty; formułuje także trafne zarzuty wobec niego, na które odpowiada;
- w tekście eseju znajdują się odwołania do filozofów (Hobbes, Hume, Sartre, Sokrates)

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: 23-21 pkt

Zdający w sposób zadowalający wyjaśnił temat wypracowania oraz jasno sformułował swoją tezę, zgodnie z którą naturalizm ontologiczny wyklucza wolną wolę. Zaprezentowaną tezę zdający uzasadnił przywołując na jej rzecz dwa funkcjonalne i pogłębione argumenty. Zdający przedstawił także dwa zarzuty i zadowalająco na nie odpowiedział. W pracy nie występują błędy logiczno-językowe.

W swojej pracy zdający przywołał w sposób funkcjonalny i rzetelny poglądy czterech filozofów, w tym myśl Sartre'a przedstawił w sposób pogłębiony, odwołując się w sposób funkcjonalny i pogłębiony do klasycznego tekstu filozoficznego *Egzystencjalizm jest humanizmem*; w funkcjonalny sposób przywołał także dwa konteksty pozafilozoficzne (*Raport mniejszości* Philipa Dicka i serial *Czarne lustro*).

3. Kompozycja i spójność wypowiedzi: 4-2 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisane wstęp, rozwinięcie i zakończenie; wywód zdającego jest spójny.

4. Język wypowiedzi: 2-1 pkt

Wypracowanie napisane w sposób komunikatywny, pozbawione błędów językowych.

Przykład 2.

Antropologiczny spór o relację między wolną wolą a determinizmem toczy się między tymi filozofami, którzy uważają je za wykluczające się a tymi, którzy uważają je za zgodne ze sobą. Pierwsi to inkompetybiliści (spirytualści, woluntaryści), a drudzy – kompatybiliści. W swoim eseju będę argumentować za inkompetybilizmem.

Zacznę od danych naukowych. Współczesna fizyka wykazuje tożsamość materii i energii, co stanowi problem dla inkompetybilistów, którzy najczęściej w energii doszukiwali się substancji duchowej i wolności. Zgodnie z nauką cały świat wydaje się mieć naturę materialną, złożoną z cząstek elementarnych. Nie można, moim zdaniem, pogodzić istnienia wolnej woli ze współczesnym stanem wiedzy z fizyki. Ponadto, obecne badania w neurobiologii i filozofia umysłu pokazują, że związek ciała ze świadomością jest zbyt silny, by go pogodzić z wolną wolą.

Mój drugi argument dotyczy związku między wolną wolą a przewidywalnością. Już od Newtona wiadomo, że zjawiska fizyczne są przewidywalne. Jeśli znamy stan początkowy jakiegoś układu, możemy obliczyć jego następne stany. Stosuje się to zarówno w małej skali, jak w dużej np. pozwala przewidywać zachowanie części komputera, a także obliczać tory planet czy komet. Dlaczego więc ludzki umysł, czyli mózg, miałby działać inaczej? (Eksperymenty dowiodły, że jeśli wytnie się pacjentowi część mózgu, to zmieni on swoje zachowanie. Człowiekiem rządzi więc ten organ, a nie „wolna wola”). A skoro zachowanie człowieka jest przewidywalne, to nie może być wolne. Wolna wola musiałaby podlegać

zasadom innym, niż mechaniczne, ponieważ materia jest przewidywalna, a wolna wola – z definicji – nie jest.

Kompatybiści powiedzieliby jednak: nie znamy całej prawdy o Wszechświecie, więc nie możemy mieć pewności co do zasad jego działania. Mechanika kwantowa dała nauce nowe perspektywy, to prawda. Jednak moim zdaniem człowiek jest podporządkowany mechanice klasycznej, a nie kwantowej.

Przewidywalność dotyczy nie tylko jednostek, ale nawet społeczeństw. Pozytywizm dał początki nowoczesnej socjologii, która bada zachowania ludzi w społeczeństwach. Są one obliczalne, można z dużym przybliżeniem oszacować skutki jakichś działań politycznych, np. wygłoszenia konkretnych poglądów publicznie. Ludźmi można więc sterować, a w dobie łatwiejszego dostępu do mediów okazuje się to niezwykle proste. Fake newsy, bańki informacyjne – to wszystko godzi w możliwość wyboru człowieka, ingeruje w jego poglądy.

Husserl i inni fenomenologowie powiedzieliby pewnie, że możliwość wyboru i wolność są dane bezpośrednio. „Czujemy”, że wybieramy, że co prawda materialny świat wpływa na nasze doświadczenie, ale to my podejmujemy decyzję. To nieprawda. Jesteśmy świadomi wyboru – obserwujemy wybór – ale nie wybieramy. Bezpośrednio dana jest tylko obserwacja decyzji, a nie – sama decyzyjność. Jeśli więc istnieje możliwość pogodzenia wolnej woli i materializmu, to tylko poprzez oddzielenie jej od materii. Wymaga to stanięcia na stanowisku dualizmu, jak Kartezjusz. Taki dualizm nie zgadza się jednak z danymi naukowymi, które podałem wyżej.

Wyłania się stąd smutny obraz człowieka – maszyny, bez żadnego wpływu na otaczający go, mechaniczny świat, którego sam jest częścią. Ten pesymizm bywa niekiedy nie do przyjęcia dla części ludzi, którzy mówią: „to prawda, że zjawiska można przewidzieć, ale człowiek ma inną naturę”. Także kompatybilizm jest – według mnie – ucieczką od prawdy o ludzkiej naturze. Ludzie należą do królestwa zwierząt, niewiele różni się ich ciało od ciała małpy. Być może mózg człowieka jest najbardziej skomplikowanym mechanizmem – ale wciąż, tylko mechanizmem. Uderzenie w nerw wzrokowy daje takie same wrażenie, jak spojrzenie w stronę światła – ten prosty fakt już Hobbes wziął za podstawę swojej materialistycznej filozofii. Jako pesymista antropologiczny wiedział, że ludzie są tylko „złymi dzikusami”, okiełznanymi sztucznie przez umowę społeczną. Optymizm woluntarystów i kompatybilistów pozostaje nieuzasadniony – wolna wola nie istnieje w świecie materialnym, którego ludzie są częścią.

Najciekawsze stanowisko, które łączyłoby materializm i wolną wolę, przyjął rosyjski pisarz – Fiodor Dostojewski. W *Braciach Karamazow* czytamy, że „jeśli Boga nie ma, wszystko jest dozwolone”. Powiedziałbym raczej, że jeśli Boga nie ma, a istnieje tylko materia, to nic nie jest „dozwolone” – wszystko jest konieczne, zdeterminowane. Dostojewski przestrzega przed nieograniczoną wolnością, ale tak naprawdę nie ma przed czym przestrzegać. Wszystko, co musi się stać, stanie się – a świadomość człowieka nie ma na to wpływu, może jedynie obserwować, doświadczać. Autor *Zbrodni i kary* nazwałby zapewne takie poglądy ucieczką od odpowiedzialnością albo nawet odczłowieczeniem, pozbawieniem jednostki jej podstawowego prawa do decyzji. Powinniśmy jednak zaakceptować prawdę niezależnie od jej konsekwencji etycznych. A prawda jest taka, że wolna wola nie istnieje.

Wolną wolę można rozważać oddzielnie, w systemach spirytualistycznych lub dualistycznych, ale nie w zestawieniu z ontologicznym materializmem. Świat jest według mnie zdeterminowanym mechanizmem, którego następne stany można przewidzieć. Żadna istota materialna nie może zmienić praw, które rządzą materią, więc także i człowiek nie jest w stanie uwolnić się od praw fizyki i konieczności, a zatem nie ma wolnej woli.

Punktacja	26/30 20/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska	2/4 1/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	3/5 2/5
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3. a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	3/3 2/2
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja pracy i spójność wypowiedzi	4/4 2/2
4. Język wypowiedzi	2/2 1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie w całości spełnia formalne warunki polecenia:

- zdający wyjaśnił temat oraz przedstawił tezę
- zdający prezentuje swoje stanowisko, podając argumenty za rzecz zaprezentowanej tezy oraz przywołuje zasadne zarzuty wobec niego, na które również umiejętnie odpowiada;
- w tekście eseju znajdują się odwołania do filozofów (Hobbes, Husserl)

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: ~~4~~ 16 pkt

Zdający częściowo wyjaśnił temat wypracowania (brak wyjaśnienia pojęcia naturalizmu ontologicznego) i nie sformułował w pełni jasno swojej tezy (sformułował wprost tezę, iż opowiada się za rozwiązaniem inkompatybilistycznym; z dalszej części tekstu można domniemywać, że zgodził się także z tezą, iż naturalizm ontologiczny wyklucza wolną wolę; wprost jednak tej tezy nie stawia). Zaprezentowaną tezę zdający uzasadnił przywołując na jej rzecz trzy funkcjonalne argumenty, z których co najmniej jeden można uznać za pogłębiony. Zdający przedstawił także trzy zarzuty i zadowalająco odpowiedział na dwa z nich. W pracy nie występują błędy logiczno-językowe.

W swojej pracy zdający przywołał w sposób funkcjonalny i rzetelny poglądy dwóch filozofów – nie uczynił tego jednak w sposób pogłębiony i nie odwołał się do żadnego klasycznego tekstu filozoficznego; w funkcjonalny i pogłębiony sposób przywołał także jeden kontekst pozafilozoficzny (*Bracia Karamazow* Dostojewskiego), choć nie uczynił tego w sposób pogłębiony.

3. Kompozycja i spójność wypowiedzi: ~~4~~ 2 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisane wstęp, rozwinięcie i zakończenie; wywód zdającego jest spójny.

4. Język wypowiedzi: ~~2~~ 1 pkt

Wypracowanie napisane w sposób komunikatywny, pozbawione błędów językowych.

3. Informacja o egzaminie maturalnym z filozofii dla absolwentów niesłyszących

Informacje o egzaminie maturalnym z filozofii przedstawione w rozdziale [1. Opis egzaminu maturalnego z filozofii](#) dotyczą również egzaminu dla absolwentów niesłyszących. Ponadto zdający niesłyszący przystępują do egzaminu maturalnego w warunkach i formie dostosowanych do potrzeb wynikających z ich niepełnosprawności.

Dostosowanie warunków przeprowadzenia egzaminu maturalnego dla absolwentów niesłyszących obejmuje m.in. czas trwania egzaminu. Dostosowanie formy egzaminu maturalnego z filozofii dla absolwentów niesłyszących polega na przygotowaniu odpowiednich arkuszy, w których uwzględnia się zmianę sposobu formułowania treści niektórych zadań i poleceń. Zmiany te dotyczą przeredagowania tekstów źródłowych, jeżeli tekst tego wymaga, oraz zamiany pojedynczych słów, zwrotów lub całych zdań – jeśli mogłyby one być niezrozumiałe lub błędnie rozumiane przez osoby niesłyszące. Jednak takie zmiany nie mogą wpływać na merytoryczną treść zadania oraz nie mogą dotyczyć terminów typowych dla danej dziedziny wiedzy.

Szczegółowe informacje z tym związane określone są w *Komunikacie dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej w sprawie szczegółowych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu maturalnego w danym roku szkolnym*.

W dalszej części tego rozdziału zostały przedstawione przykładowe zadania, które ilustrują sposób dostosowania niektórych zadań wybranych z rozdziału [2. Przykładowe zadania z rozwiązaniami](#). Zachowano tę samą numerację zadań.

ZADANIA SFORMUŁOWANE W OPARCIU O JEDEN TEKST FILOZOFICZNY

Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj zadania.

Arystoteles

Etyka nikomachejska

Czym jest dzielność etyczna? Ponieważ są trzy zjawiska w życiu psychicznym: namiętności, zdolności i trwałe dyspozycje, dlatego dzielność etyczna musi należeć do jednego z tych trzech rodzajów. Namiętnościami nazywam: pożądanie, gniew, strach, odwagę, zawiść, radość, miłość, nienawiść, tęsknotę, zazdrość, litość – w ogóle wszystko, co jest związane z przyjemnością lub przykrością; zdolnościami nazywam to, dzięki czemu możemy odczuwać wymienione namiętności, więc dzięki czemu możemy [np.] gniewać się, smucić się lub litować; trwałymi dyspozycjami nazywam to, dzięki czemu odnosimy się do namiętności w sposób właściwy lub niewłaściwy; tak np. do gniewu odnosimy się źle, jeśli czynimy to w sposób gwałtowny lub zbyt słaby, dobrze zaś – jeśli czynimy to z umiarem, i podobnie w odniesieniu do innych namiętności.

Do namiętności więc nie należą ani zalety, ani wady etyczne, ponieważ nie nazywają nas ani dobrymi, ani złymi z powodu namiętności, natomiast nazywają nas w ten sposób z powodu zalet lub wad etycznych; ponieważ dalej ze względu na namiętności nie otrzymujemy ani pochwał, ani nagany (nie chwali się bowiem kogoś dlatego, że się boi, ani dlatego, że się gniewa, lecz tylko za to, że czyni to w pewien sposób), otrzymujemy natomiast pochwały i nagany ze względu na cnoty (zalety) i wady.

Gniewamy lub boimy się niezależnie od postanowienia, cnoty zaś są postanowieniami.

Z tych samych przyczyn nie należą też one do zdolności, bo nie nazywa się nas dobrymi ani złymi, nie chwali i nie krytykuje ze względu na samą tylko zdolność doznawania namiętności wziętą z znaczeniu bezwzględny. A dalej: zdolności posiadamy z natury, cnoty zaś i wady etyczne nie są nam wrodzone, o czym była mowa wyżej.

Jeśli więc cnoty nie należą ani do namiętności, ani do zdolności, to należą do trwałych dyspozycji [...].

A więc dzielność etyczna jest trwałą dyspozycją do pewnego rodzaju postanowień, polegającą na zachowywaniu właściwej ze względu na nas średniej miary, którą określa rozum, i to w sposób, w jaki by ją określił człowiek rozsądny. Idzie tu o średnią miarę pomiędzy dwoma błędami, tj. między nadmiarem a niedostatkiem; a dalej: o średnią miarę o tyle, że te błędy albo nie dochodzą do tego, co jest właściwe w doznawaniu namiętności i w postępowaniu, albo poza tę granicę wykraczają, dzielność etyczna zaś znajduje i wybiera właściwy środek. Dlatego ze względu na substancję i na definicję określającą jej istotę jest dzielność etyczna czymś w pośrodku leżącym, jeśli jednak chodzi o to, co jest najlepsze i co dobre, jest ona czymś skrajnym.

Nie każde jednak postępowanie i nie każda namiętność dopuszcza średnią miarę; z samych bowiem już nazw niektórych z nich wynika, że są czymś niegodziwym, tak np. radość z powodu niepowodzenia drugich, bezwstydnosc lub zawiść, a spomiędzy sposobów postępowania: cudzołóstwo, kradzież i morderstwo; wszystkie te i tym podobne namiętności i sposoby postępowania są przedmiotem nagany, ponieważ one same są niegodziwe, nie zaś ich nadmiar lub niedostatek. Nie można tedy w ich obrębie nigdy postępować właściwie, lecz musi się zawsze błędzić; w odniesieniu do tego rodzaju rzeczy dobro i zło tkwi nie w tym [np.], z którą kobietą, kiedy lub w jaki sposób należy cudzołożyć, bo w ogóle czynić cokolwiek z tego jest rzeczą błędną. Podobnie ma się rzecz z poglądem, iż istnieje umiar, nadmiar i niedostatek

w odniesieniu do niesprawiedliwości, tchórzostwa lub rozwiązłości; istniałby bowiem w takim razie umiar w nadmiarze i niedostatku, nadmiar nadmiaru i niedostatek niedostatku [...].

Trzeba to jednak nie tylko w sposób ogólny powiedzieć, lecz także wziąć pod uwagę przypadki jednostkowe, w rozważaniach bowiem dotyczących postępowania twierdzenia ogólne uboższe są w treść, te zaś, które dotyczą jednostkowych przypadków, więcej zawierają prawdy; ponieważ postępowanie odnosi się do przypadków jednostkowych, z którymi trzeba być w zgodzie [...].

Istnieje też w odniesieniu do gniewu nadmiar, niedostatek i umiar, a jakkolwiek są one [w języku greckim] bezimienne, to jednak nazywając tego, kto zachowuje tu właściwą miarę łagodnym, nadajemy umiarowi nazwę łagodności; a w przypadku skrajności, ten kto grzeszy nadmiarem będzie nazwany porywczym, a błąd jego porywczością, kto zaś grzeszy niedostatkiem będzie nazwany niedostępnym gniewowi, a błąd jego będzie nazwany niezdolnością do gniewu [...].

Jeżeli chodzi o przyjemności związane z zabawą i żartami, ten, kto zachowuje tu umiar, jest człowiekiem gładkim i dowcipnym, a odnośna dyspozycja jest połączeniem gładkości i dowcipu; nadmiar jest kpiarstwem, a kto nim grzeszy, jest kpiarzem, który chce za każdą cenę być śmiesznym; kto zaś grzeszy tu niedostatkiem, jest pozbawionym humoru sensatem czy mrukiem, a odnośna dyspozycja jest brakiem zmysłu humoru (...). Istnieje też umiar w uczuciach, i w tym, co z nimi jest w związku. Wstydlivość bowiem nie jest wprawdzie cnotą, chwali się jednak i wstydlwego. Bo i tutaj mówi się o jednym, iż trzyma się środka, o innym, mianowicie o tym, kto wszystkiego się wstydzi, że jest przesadnie wstydlwy; o trzecim, który w ogóle całkiem jest bezwstydnym, że grzeszy niedostatkiem; kto zaś trzyma się środka, ten jest wstydlwy [...].

Trzy więc są rodzaje dyspozycji, z których dwie są wadami (pierwsza z powodu nadmiaru, druga z powodu niedostatku), jedna zaś, a mianowicie zachowanie właściwej miary, jest zaletą; wszystkie te dyspozycje wzajemnie się sobie przeciwstawiają, dwie skrajności przeciwne są zarówno środkowi, jak i nawzajem między sobą, środek zaś jest przeciwstawnym tym dwóm skrajnościom [...]. Środkowi przeciwstawia się w pewnych wypadkach silniej niedostatek, w innych zaś nadmiar, tak np. [...] umiarkowaniu [...] – nie zupełna niewrażliwość (brak wrażliwości), będąca brakiem, lecz rozwiązłość, która jest nadmiarem.

Na podstawie: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, Warszawa 2012.

Zadanie 1. (0–1)

Dokończ zdanie. Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych.

Problematyka poruszana przez Arystotelesa w przytoczonym fragmencie tekstu *Etyki nikomachejskiej* mieści się w obrębie rozważań z zakresu:

- A. etyki i epistemologii.
- B. estetyki lub metafizyki.
- C. ontologii i aksjologii.
- D. etyki albo filozofii polityki.

Zasady oceniania

- 1 pkt – odpowiedź poprawna.
0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

D

Zadanie 2. (0–2)

Na podstawie tekstu Arystotelesa oceń prawdziwość zdań. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

1.	Miłość jest cnotą etyczną.	P	F
2	Nienawiść jest wadą etyczną.	P	F
3.	Kpiarstwo jest wrodzoną wadą etyczną.	P	F
4.	Wszystkie wady moralne są nabyte.	P	F
5.	W rozważaniach etycznych więcej prawdy zawierają twierdzenia ogólne, a mniej prawdy odpowiadające im twierdzenia o konkretnych działaniach.	P	F

Zasady oceniania

- 2 pkt – zaznaczenie pięciu właściwych odpowiedzi.
1 pkt – zaznaczenie czterech właściwych odpowiedzi.
0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

1. F
2. F
3. F
4. P
5. F

Zadanie 3. (0–1)

Wymień jakie są według Arystotelesa trzy konieczne warunki cnoty.

- 1)
- 2)
- 3)

Zasady oceniania

1 pkt – wymienienie trzech koniecznych warunków cnoty.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

1) trwała dyspozycja

2) rozumność (rozumny charakter dyspozycji)

3) umiar (średnia lub właściwa miara)

Zadanie 4. (0–2)

Według Arystotelesa, cnota jest właściwą (średnią) miarą pomiędzy błędami, tj. między nadmiarem a niedostatkim. Na podstawie cytowanego fragmentu tekstu oraz wiedzy własnej dotyczącej koncepcji cnoty Arystotelesa, uzupełnij tabelę. Wpisz w wolne miejsca nazwy wad, wskazujące na nadmiar i niedostatek odpowiadającej im cnoty.

	Nazwa wady nadmiaru	Nazwa cnoty	Nazwa wady niedostatku
1.		Umiarkowanie	niewrażliwość
2.	zuchwalstwo (brawura)	Męstwo	
3.		uzasadniona duma	
4.		Szczodrość	

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne uzupełnienie czterech wierszy tabeli.

1 pkt – poprawne uzupełnienie trzech wierszy tabeli.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

	Nazwa wady nadmiaru	Nazwa cnoty	Nazwa wady niedostatku
1.	rozwiązłość	umiarkowanie	niewrażliwość
2.	zuchwalstwo (brawura)	męstwo	tchórzostwo
3.	zarozumiałstwo	uzasadniona duma	nadmierna lub przesadna skromność
4.	chciwość	szczodrość	rozzutność

Zadanie 6. (0–3)

Na podstawie tekstu *Etyki nikomachejskiej*, przedstaw jak Arystoteles uzasadnia, że wstydlivość nie jest cnotą. Następnie, na podstawie fragmentu tekstu i wiedzy własnej dotyczącej Arystotelesowskiego rozumienia cnoty, sformułuj dwa kontrargumenty przeczące twierdzeniu Arystotelesa.

Według Arystotelesa wstydlivości nie jest cnotą , ponieważ

.....

Kontrargument pierwszy:

.....

Kontrargument drugi:

.....

Zasady oceniania

- 3 pkt – poprawne uzasadnienie tezy Arystotelesa oraz sformułowanie dwóch trafnych kontrargumentów.
- 2 pkt – poprawne uzasadnienie tezy Arystotelesa oraz sformułowanie jednego trafnego kontrargumentu LUB za sformułowanie dwóch trafnych kontrargumentów.
- 1 pkt – poprawne uzasadnienie tezy Arystotelesa LUB za sformułowanie jednego trafnego kontrargumentu.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Według Arystotelesa wstydlivości nie jest cnotą, ponieważ cnota jest „trwałą dyspozycją do pewnego rodzaju postanowień”. Jeżeli wstydlivość pojmie się jako namiętność, która nie może przekształcić się w trwałą dyspozycję, to nie można jej uznać za cnotę.

Kontrargument pierwszy: Arystoteles pisząc o ludziach wstydliwych twierdzi, że się ich chwali. W innym miejscu zaś twierdzi, że chwalić można ludzi jedynie za trwałe dyspozycje. Skoro zaś cnota jest trwałą dyspozycją, a chwalić można jedynie za trwałą dyspozycję, to wstydlivość należy uznać za cnotę.

Kontrargument drugi: Arystoteles pisząc o wstydlivości zauważa, że można mówić w jej kontekście o właściwym środku oraz o nadmiarze i niedostatku wstydlivości. Taka charakterystyka jest zaś typowa dla cnoty etycznej. Zatem można uznać wstydlivość za cnotę.

ZADANIA NA PODSTAWIE DWÓCH TEKSTÓW FILOZOFICZNYCH

Przeczytaj poniższe teksty i wykonaj zadania.

„*Philonous*: Nie tylko jest możliwe, ale oczywiste, że są stworzenia, których oczy mogą widzieć przedmioty będących z powodu swych bardzo małych rozmiarów niezauważalnymi dla naszego wzroku. [...] A jeśli tak, to muszą one widzieć cząsteczki mniejsze od ich własnych ciał; i widzą obraz rzeczywistości inny od tego, który my widzimy. Nawet nasze własne oczy nie zawsze w taki samy sposób pokazują nam przedmioty. Każdy wie, że w czasie żółtaczk wszystkie rzeczy widzimy jakby były żółte. Jest zatem bardzo prawdopodobne, że te stworzenia, w których oku jest struktura inna od naszej i których ciała wypełnia inna limfa, nie widzą w każdym przedmiocie takich samych barw co my. I może z tego wszystkiego wynika wniosek, że wszystkie barwy są nieprawdziwe i żadna z tych, które my widzimy, nie jest tak naprawdę barwą przedmiotów zewnętrznych?

Hylas: Racja.

Philonous: [...] gdyby barwy były rzeczywistymi własnościami albo cechami, które mają ciała zewnętrzne, to nie byłaby możliwa żadna zmiana barwy, bez zmiany w samym ciecie. Czy jednak nie jest oczywiste, że po użyciu mikroskopu, przy zmianach w gałce ocznej lub przy zmianie odległości, choć sam przedmiot nie przemienia się, to jego barwy albo się zmieniają albo zupełnie znikają? Także, wystarczy zmienić położenie pewnych przedmiotów, by oko oglądało je w całkiem innych barwach. Tak samo jest, gdy widzimy jakiś przedmiot przy różnych natężeniach światła. Te same ciała w świetle świecy widzimy w innym kolorze niż w świetle dziennym. [...] A teraz powiedz mi, czy nadal myślisz, że każde ciało ma swoją rzeczywistą barwę, która mu przysługuje; jeśli zaś uważasz, że tak jest, chętnie bym się od ciebie dowiedział, jakie ułożenie danej rzeczy, jaka odległość od niej, jaka struktura i geneza oka, jaki typ i natężenie światła – są potrzebne, by móc określić barwę prawdziwą i odróżnić ją od tych pozornych (nieprawdziwych).

Na podstawie: George Berkeley, *Trzy dialogi między Hylasem a Philonousem. Przeciw sceptykom i ateistom*, Kraków 2006.

Tekst 2.

„[R]elatywizm jest popierany nie tylko domniemanym wskazywaniem prawd względnych, lecz także dedukcyjnie wyprowadzany z poglądu znanego pod nazwą subiektywizmu epistemologicznego. Subiektywizm oznacza, że wszystkie sądy, które człowiek wydaje [...] są zależne od właściwego człowiekowi sposobu rozumienia rzeczy. Sposób ten jest związany z psychofizycznymi cechami człowieka. Istocie o innej organizacji świat przedstawiałby się inaczej, ona też inaczej by go rozumiała i inne o nim wydawała sądy, uważając ludzkie o nim sądy za błędne. Nawet my sami uważalibyśmy nasze dotychczasowe sądy za błędne, gdyby się nasza organizacja psychofizyczna zmieniła. Wskutek tego – jak mówią subiektywiści i relatywiści – wydawane przez nas sądy (które ludzie wypowiadają) mogą być prawdziwe *tylko dla nas*; sąd, który jest prawdziwy tylko dla nas, jest zapewne nieprawdziwy dla istot zdolnych wydawać sądy, ale inaczej od nas zorganizowanych. [...]

Chcąc więc przeprowadzić w powyższej sprawie jakiegokolwiek rozumowanie, trzeba też przyjąć [następującą] alternatywę. Według pierwszej strony tej alternatywy twierdzenie, że pewien sąd jest prawdziwy tylko dla pewnej osoby, znaczy, iż jest przez osobę, która go wydaje, niesłusznie uważany za prawdziwy. Zdarza się to przecież bardzo często. Za każdym bowiem

razem, w którym osoba wydaje sąd mylny, jest niesłusznie o jego prawdziwości przekonana; inaczej nie mogłaby sądu tego wydać. Fakt ten uznają nie tylko subiektywiści i relatywiści, lecz także wszyscy ich przeciwnicy [...]. Subiektywista mógłby jednak uważać, że wszystkie sądy wydawane przez człowieka są tego rodzaju, że nie można w ogóle zdecydować, czy są one uważane słusznie czy niesłusznie za prawdziwe. Taki pogląd można mieć tak długo, jak długo nie widzi się, że istnieje w tym sprzeczność. Twierdząc bowiem, że o żadnym sądzie nie można powiedzieć, czy jest on słusznie czy niesłusznie uważany za prawdziwy, subiektywista uniemożliwia sobie zarówno zwalczanie swych przeciwników, jak też obronę swych własnych przekonań. Nie może zwalczać przeciwników, gdyż według własnej tezy nie może twierdzić, że ich przekonania są nieprawdziwe; nie może obronić swych własnych twierdzeń, gdyż nie może wiedzieć, czy są one prawdziwe. [...]

Pozostaje więc tylko druga strona alternatywy, według której zdanie, że pewne sądy są prawdziwe jedynie dla pewnej osoby albo dla człowieka w ogóle, trzeba rozumieć tak, że sądy te są tylko przez wydające je osoby uważane za prawdziwe. Żadna inna osoba nie może sądów tych uważać za prawdziwe. Według tego poglądu określony sąd, wydany przez osobę A, jest prawdziwy, a ten sam sąd, wydany przez osobę B, jest nieprawdziwy. Takie są poglądy relatywistów i subiektywistów. Do takich sądów mają należeć m.in. przykłady w rodzaju powiedzenia „zapach tego kwiatu jest przyjemny”. Jeżeli bowiem, mówią subiektywiści, blisko tego kwiatu będą dwie osoby, z których jedna lubi jego zapach, a druga, czując jego zapach, doznaje uczucia przykrego, wtedy pierwsza osoba powie prawdę, mówiąc, że zapach tego kwiatu jest przyjemny; a dla drugiej osoby sąd ten nie będzie prawdziwy, bo powiedziała by nieprawdę, mówiąc „zapach tego kwiatu jest przyjemny”. Jest to przykład wypowiedzi eliptycznych. Chcąc bowiem w sposób dokładny wyrazić sąd, trzeba powiedzieć, dla kogo zapach tego kwiatu jest przyjemny. Jeżeli bowiem pierwsza osoba powie: „zapach tego kwiatu jest *mi* przyjemny”, a druga osoba powie: „zapach tego kwiatu nie jest *mi* przyjemny” i jeżeli zauważymy, że wyraz *mi* wypowiedziany przez dwie osoby ma inne znaczenie, gdyż oznacza raz jedną osobę, raz drugą osobę, wtedy okazuje się, że ten i każdy inny tego rodzaju przykład niczego nie udowadnia. [...]

Ale relatywiści, opierając się na subiektywizmie, nie zadowolają się twierdzeniem, że pewne sądy mogą być prawdziwe dla jednej, a nieprawdziwe dla drugiej osoby; twierdzą, że wszystkie sądy wypowiedziane przez człowieka, są prawdziwe tylko dla człowieka (tego, który dany sąd wypowiada). Uważają więc, że inne istoty (inne niż ludzie) mogą uważać sądy wydawane przez człowieka i uznawane przez nich za słusznie prawdziwe, tak samo słusznie uważać za sądy nieprawdziwe. Lecz łatwo zrozumieć, że takiej tezy nie można pogodzić z zasadą sprzeczności. Jeżeli bowiem człowiek uważa pewne sądy słusznie za prawdziwe, sądy te są istotnie prawdziwe; jeżeli inne istoty uważają te same sądy słusznie za nieprawdziwe, sądy te są nieprawdziwe.

Na podstawie: Kazimierz Twardowski, *O tak zwanych prawdach względnych*, Lwów 1934.

Zadanie 8. (0–1)

Dokończ zdanie. Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych.

Zagadnienia przedstawione we fragmentach tekstów George’a Berkeleya i Kazimierza Twardowskiego, są związane z takimi dziedzinami filozofii jak:

- A. etyka i ontologia.
- B. aksjologia i metafizyka.
- C. epistemologia i estetyka.
- D. epistemologia lub antropologia filozoficzna.

Zasady oceniania

1 pkt – odpowiedź poprawna..

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

D

Zadanie 9. (0–1)

Podaj dwie racje, na podstawie których Philonous twierdzi, że barwa przedmiotu może się zmieniać bez równoczesnej zmiany w przedmiocie, który tę barwę ma.

Racja pierwsza:

Racja druga:

Zasady oceniania

1 pkt – poprawne podanie dwóch racji.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Racja 1: zmiana odległości od przedmiotu

Racja 2: zmiana położenia przedmiotu

Racja 3: zmiana natężenia światła

Zadanie 12. (0–1)

Według Kazimierza Twardowskiego wypowiedź „zapach tego kwiatu jest przyjemna” ma charakter eliptyczny. Podaj nieeliptyczne sformułowanie tej opinii, uwzględniające (a) podmiot wypowiedzi oraz (b) przynajmniej jedną okoliczność jej wypowiedzenia.

.....

.....

.....

Zasady oceniania

1 pkt – odpowiedź poprawna.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Woń tego kwiatu jest dla mnie przyjemna, gdy spaceruję po ogrodzie.

Zadanie 13. (0–1)

Wskaż w tekście Kazimierza Twardowskiego akapit, w którym wprost odnosi się on do argumentu Philonousa mówiącego o różnicy w widzeniu barw między ludźmi a innymi istotami. Wyjaśnij odpowiedź Kazimierza Twardowskiego na ten argument.

Fragment tekstu:

.....

.....

Wyjaśnienie:

.....

.....

Zasady oceniania

1 pkt – poprawne wskazanie fragmentu i wyjaśnienie.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Fragment tekstu: „Subiektywizm zaznacza fakt, że wszystkie sądy, które człowiek wydaje (...) są zależne od właściwego człowiekowi sposobu pojmowania rzeczy. Sposób ten jest uwarunkowany psychofizyczną organizacją człowieka. Istocie o innej organizacji świat przedstawiałby się inaczej, ona też inaczej by go pojmowała i wskutek tego inne o nim wydawała sądy, uważając ludzkie o nim sądy za mylne. Nawet my sami zarzucilibyśmy nasze dotychczasowe sądy jako mylne, gdyby się nasza organizacja psychofizyczna zmieniła”.

Wyjaśnienie: w podanym fragmencie Kazimierz Twardowski wprost wspomina o różnicy w postrzeganiu świata między ludźmi a istotami o odmiennej organizacji psychofizycznej. W odpowiedzi wyróżnia on dwa możliwe rozumienia tezy relatywisty i argumentuje, że przy każdej z tych interpretacji teza relatywisty jest fałszywa. W ostatnim akapicie zwraca dodatkowo uwagę, że teza relatywisty prowadzi do sprzeczności.

ZADANIA Z ZAKRESU KULTURY LOGICZNEJ**Zadanie 19. (0–1)**

Wskaż w cytowanym poniżej zdaniu wyrażenie okazjonalne oraz zmień je na wyrażenie nieokazjonalne w taki sposób, aby zdanie było w pełni zrozumiałe.

Podczas lekcji filozofii nauczyciel polecił mu odczytać zamieszczony w podręczniku tekst źródłowy, którego autorem był Arystoteles.

Wyrażenie okazjonalne:

.....

Zdanie z wyrażeniem nieokazjonalnym

.....

Zasady oceniania

1 pkt – poprawne wskazanie wyrażenia okazjonalnego i pozbawionego okazjonalizmu.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie:

Wyrażenie okazjonalne: „mu”

Zdanie pozbawione okazjonalizmu:

Podczas lekcji filozofii nauczyciel polecił Jankowi Jankowskiemu odczytać zamieszczony w podręczniku tekst źródłowy, którego autorem był Arystoteles.

ZADANIA Z ZAKRESU HISTORII FILOZOFII

Zadanie 20. (0–3)

Poniżej jest fragment słynnego malowidła ściennego Rafaela z początku XVI w. „Szkoła ateńska”. W centrum malowidła są dwaj najstynniejsi filozofowie starożytności: Platon i Arystoteles.

Rafaël Santi, *Szkoła ateńska* (fragment), 1509 – 1511,
Stanze della Segnatura, Watykan

Zakładając, że przedstawieni filozofowie dyskutują na temat zagadnienia metafizycznego, wyjaśnij —na podstawie wiedzy o filozofii Platona i Arystotelesa – dlaczego na malowidle Rafaela, Platon ma palec skierowany do góry, a Arystoteles wskazuje ręką na ziemię. W swojej odpowiedzi:

- podaj nazwy reprezentowanych przez Platona i Arystotelesa stanowisk metafizycznych, które odpowiadają sposobowi przedstawienia postaci filozofów przez artystę;
- wykorzystując stosowne pojęcia i twierdzenia z zakresu metafizyki, przypisz wymienionym filozofom tezy zidentyfikowanych przez Ciebie stanowisk metafizycznych i wyjaśnij ich związek ze sposobem przedstawienia postaci filozofów przez artystę.

Nazwy i tezy stanowisk metafizycznych:

Platon:

nazwa stanowiska:

teza:

Arystoteles:

nazwa stanowiska:

teza:

Wyjaśnienie sposobu przedstawienia postaci Platona i Arystotelesa – interpretacja malowidła odwołująca się do pojęć i twierdzeń z zakresu metafizyki obu filozofów:

– teza metafizyczna podzielana przez Platona, a sposób przedstawienia jego postaci przez

artystę:

.....

.....

.....

– teza metafizyczna podzielana przez Arystotelesa, a sposób przedstawienie jego postaci

przez artystę:

.....

.....

.....

.....

Zasady oceniania

3 pkt – podanie nazw stanowisk metafizycznych i ich tez oraz poprawna interpretacja sposobu przedstawienia obu postaci filozofów: Platona i Arystotelesa.

2 pkt – podanie nazw stanowisk metafizycznych i ich tez oraz poprawna interpretacja sposobu przedstawienia jednej postaci filozofa: Platona LUB Arystotelesa.

1 pkt – podanie nazwy i tezy stanowiska metafizycznego Platona lub Arystotelesa.

0 pkt – za odpowiedź niepełną lub błędną albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie:

Nazwy i tezy stanowisk metafizycznych:

Platon: idealizm platoński lub dualizm metafizyczny

Teza idealizmu platońskiego: idee są prawdziwymi, samoistnymi, inteligibilnymi bytami istniejącymi niezależnie od umysłu.

Arystoteles: realizm metafizyczny lub pluralizm kategorialny

Teza realizmu metafizycznego Arystotelesa: konkretne, złożone z materii i formy byty istnieją niezależnie od umysłu.

Przykładowe wyjaśnienie sposobu przedstawienia postaci Platona i Arystotelesa – interpretacja malowidła odwołująca się do pojęć i twierdzeń z zakresu metafizyki obu filozofów:

– przedstawienie postaci Platona:

Platon wskazujący palcem ku górze, zdaje się w ten sposób wyrażać swoje kluczowe przekonanie metafizyczne (ontologiczne), że prawdziwy byt nie może być utożsamiony z rzeczywistością zjawiskową (ze światem materialnym), lecz że ma naturę ponadzjawiskową. Według Platona rzeczywistość ma naturę dualną – istnieją byty nazywane przez niego ideami lub formami, które są inteligibilne, transcendentne, wieczne, niematerialne i ogólne oraz niedoskonałe rzeczy materialne (świat empiryczny, zjawiskowy). Uniesiony ku górze palec Platona zdaje się wskazywać na idee jako byty transcendujące rzeczy świata zjawiskowego, w których to ideach rzeczy te partycypują. Idee jawią się jako prawdziwe przyczyny rzeczy.

– przedstawienie postaci Arystotelesa:

Arystoteles wskazujący prawą ręką na ziemię, zdaje się w ten sposób wyrażać swojej przekonanie „realistyczne”, zgodnie z którym bytem jest każdy konkretny przedmiot istniejący w empirycznie dostępnej człowiekowi rzeczywistości. Arystoteles jest realistą metafizycznym i pluralistą – według niego istnieje mnogość bytów-konkretów, istniejących niezależnie od jakiegokolwiek umysłu. Konkretny byt jako substancja (wraz ze swoimi przypadłościami) jest złożony z materii i formy, a jego dynamizm wyjaśniany jest poprzez kategorie aktu i możliwości.

Zadanie 21. (0–2)

Czy starożytni sceptycy zgodziliby się ze stwierdzeniem, że sprawiedliwość jest obiektywną wartością? Uzasadnij swoją odpowiedź, podając dwa argumenty zgodne z doktryną pirronizmu.

Odpowiedź:

Argument pierwszy:

.....

.....

.....

Argument drugi:

.....

.....

Zasady oceniania

2 pkt – odpowiedź poprawna i podanie dwóch trafnych argumentów zgodnych z założeniami pirronizmu.

1 pkt – odpowiedź poprawna i podanie jednego trafnego argumentu zgodnego z założeniami pirronizmu.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Odpowiedź: starożytni sceptycy nie zgodziliby się ze stwierdzeniem, że sprawiedliwość jest obiektywną wartością

Argument pierwszy: należy powstrzymać się od wydawania jakichkolwiek sądów, zatem nie można niczego twierdzić na temat tego, czy sprawiedliwość jest obiektywną wartością.

Argument drugi: istnieją różne poglądy na temat tego, czy sprawiedliwość jest wartością obiektywną, zatem nie można twierdzić jednoznacznie, że sprawiedliwość jest obiektywną wartością.

ZADANIA Z ZAKRESU WYBRANYCH PROBLEMÓW FILOZOFICZNYCH**Zadanie 25. (0–1)**

Dokończ zdanie. Wybierz odpowiedź A, B lub C i jej uzasadnienie 1., 2., lub 3.

Kazimierz Ajdukiewicz jest autorem zdania: „myśl *m* jest prawdziwa – to znaczy: myśl *m* stwierdza, że jest tak a tak, i rzeczywiście jest tak a tak”. Zdanie to jest wyrazem:

A.	pragmatycznej koncepcji prawdy,	poglądu epistemologicznego reprezentowanego przez Kazimierza Ajdukiewicza i	1.	René Descartesa
B.	korespondencyjnej koncepcji prawdy,		2.	William Jamesa
C.	koherencyjnej koncepcji prawdy,		3.	Św. Tomasza z Akwinu

Rozwiązanie

B3

Zasady oceniania

1 pkt – odpowiedź poprawna.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

ZADANIA NA PODSTAWIE TEKSTU NIEFILOZOFICZNEGO

Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj zadania.

Co się zaś tyczy mojego podziału ludzi na zwykłych i niezwykłych, zgadzam się, że jest on trochę dowolny, ale ja przecież nie upieram się przy ścisłych liczbach. Wierzę tylko w swoją myśl zasadniczą. Polega ona na tym, że ludzie według prawa przyrody dzielą się o g ó l n i e na dwie klasy: na klasę ludzi niższych, będących, że tak powiem, materiałem, który służy wyłącznie do wydawania na świat ludzi sobie podobnych, oraz na ludzi właściwych, to znaczy posiadających dar czy talent, który im pozwala wygłosić w swoim środowisku n o w e s ł o w o. Oczywiście, podklas jest wiele, ale cechy wyróżniające ludzi obu klas są dość ostre: klasa pierwsza, czyli materiał, to ogólnie biorąc ludzie z natury zachowawczy, przykładni, ulegli i swą uległość miłujący [...]. Ludzie należący do drugiej klasy – wszyscy przekraczają prawo, są burzycielami albo są do tego skłonni, zależnie od uzdolnień. Przeszłości tych ludzi, naturalnie, są względne i wielorakie; najczęściej domagają się oni w najróżnorodniejszych wystąpieniach zniszczenia istniejącego stanu w imię lepszego. Lecz jeśli takiemu człowiekowi dla realizacji jego idei wypadnie stąpać chociażby po trupach, przez krew, to sądzę, że może on wewnątrz, w zgodzie z sumieniem, zezwolić sobie nawet na pochód przez krew – co zresztą zależy od tej idei i jej rozmiarów (...). Tylko w tym znaczeniu mówię w swym artykule o ich prawach do zbrodni. [...] Pierwsza klasa jest zawsze władczynią teraźniejszości, druga klasa – władczynią przyszłości. Pierwsi zachowują świat i pomnażają go liczebnie; drudzy pchają świat naprzód i kierują go ku oznaczonym celom. Jedni i drudzy mają zupełnie równe prawo istnieć.

Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*, Warszawa 1966.

Zadanie 27. (0–2)

Z cytowanego tekstu *Zbrodni i kary* wybierz i zapisz dwa fragmenty pierwszy, który wyraża sens nietzscheańskiej idei woli mocy, drugi który jest z tą ideą niezgodny. Swoje wybory uzasadnij, odwołując się do pojęcia woli mocy.

Fragment wyrażający ideę woli mocy:

.....

Uzasadnienie:

.....

.....

Fragment niezgodny z ideą woli mocy:

.....

Uzasadnienie:

.....

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne wybranie dwóch fragmentów oraz dwa poprawne uzasadnienia.

1 pkt – poprawne wybranie jednego fragmentów i podanie jego uzasadnienia.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Fragment nawiązujący do nietzscheańskiej idei woli mocy:

„Ludzie należący do drugiej klasy – wszyscy przekraczają prawo, są burzycielami albo są do tego skłonni, zależnie od uzdolnień. Przeszłości tych ludzi, naturalnie, są względne i wielorakie”.

Uzasadnienie: Istotą nietzscheańskiej idei woli mocy jest nieograniczona moc świata i człowieka; wola mocy jest wyrazem walki i panowania. Przytoczony fragment tekstu nawiązuje do tej idei, ponieważ mowa jest w nim o ludziach, którzy przekraczają prawo i mogą niszczyć zastany porządek – ich przestępstwa zaś uznane są za względne. Postawa tak scharakteryzowanych ludzi może wyrażać ideę woli mocy, która manifestuje się niszczeniem zastanego porządku świata i zdolnością do tworzenia nowej hierarchii wartości.

Fragment niezgodny z ideą woli mocy:

„Lecz jeśli takiemu człowiekowi dla ziszczenia jego idei wypadnie stąpać chociażby po trupach, przez krew, to sądzę, że może on wewnątrz, w zgodzie z sumieniem, zezwolić sobie nawet na pochód przez krew – co zresztą zależy od tej idei i jej rozmiarów, proszę to sobie zakonotować. Tylko w tym znaczeniu mówię w swym artykule o ich prawach do zbrodni”.

Uzasadnienie: Wola mocy jest wyrazem niczym nieograniczonej mocy bycia. Nie można z tak rozumianą ideą pogodzić jakichkolwiek ograniczeń, o których mowa jest w przytoczonym fragmencie tekstu.

Zadanie 28. (0–2)

Podaj inne, niż pojęcie woli mocy, twierdzenie lub pojęcie filozoficzne Fryderyka Nietzschego i je wyjaśnij. Na podstawie tego twierdzenia lub pojęcia zinterpretuj wybrany przez siebie fragment z cytowanego tekstu *Zbrodni i kary*.

Pojęcie lub twierdzenie Fryderyka Nietzschego:

.....

Wyjaśnienie pojęcia lub twierdzenia:

.....

.....

.....

Interpretacja tekstu na podstawie pojęcia lub twierdzenia:

.....

.....

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne przywołanie twierdzenia Fryderyka Nietzschego wraz z wyjaśnieniem oraz poprawna interpretacja tekstu w odniesieniu do tego twierdzenia.

1 pkt – poprawne przywołanie twierdzenia Fryderyka Nietzschego wraz z wyjaśnieniem.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Pojęcie lub twierdzenie Fryderyka Nietzschego: idea nadczłowieka

Wyjaśnienie pojęcia lub twierdzenia: nadczłowiekiem jest ktoś obdarzony wolą mocy. Nadczłowiek poprzez tę wolę odrzuca zastane idee i ustalone oraz aprobowane cele i wartości, czego wyrazem jest między innymi pogarda dla słabości i tradycyjnej moralności.

Interpretacja tekstu w świetle wybranego pojęcia lub twierdzenia: w przywołanym tekście *Zbrodni i kary* mowa jest o dwóch kategoriach ludzi, których autor powieści nazywa „zwykłymi” i „niezwykłymi”. Pierwszych utożsamia z „władcami teraźniejszości” a drugich uważa za „władców przyszłości”. Ci drudzy mogą niszczyć a nawet zabijać, aby móc realizować swoje cele. To przyzwolenie na destrukcję i zabójstwa może być uznane za wyraz nietzscheańskiej idei nadczłowieka, w świetle której niezwykli ludzie nie liczą się z zastanym porządkiem prawnym i moralnym; unieważniają te porządki, przekształcając świat zgodnie z własną jego wizją i wyrażając tym samym siebie – swą wolę mocy.

Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj zadania.

Przeczytaj dialog między osobą A. i osobą B. na temat nielegalnego kopiowania filmów, a następnie wykonaj polecenia.

A.: Skopiowałem świetny film! Możesz teraz skopiować go ode mnie.

B.: To nie jest legalne.

A.: Co Cię to obchodzi? Nieważne. Jeśli jakiś czyn przynosi dobre skutki, to jest dobry. A mój czyn przynosi dobre skutki. Zaraz się o tym przekonasz, kiedy obejrzysz film. Mój czyn więc jest dobry! Włączamy.

B.: Zaczekaj. Jeśli jakiś czyn jest dobry, to nie może przynieść żadnych złych skutków. A Twój czyn może je przynieść, więc nie jest dobry.

A.: Jakie złe skutki może przynieść mój czyn?

B.: Brak należnej zapłaty twórcom filmu i aktorom.

A.: Zawsze jesteś po stronie bogatych! I masz w rodzinie aktorów, więc bronisz ich i swoich interesów.

B.: Nieprawda. A poza tym przeciw kopiowaniu filmów wypowiedzieli się członkowie Twojego ulubionego zespołu muzycznego i główni aktorzy z filmu, który chcesz teraz oglądać.

Zadanie 40. (0–2)

W dialogu występują dwa chwytów erystyczne: *argumentum ad personam* i *argumentum ad verecundiam*. Podaj cytaty zawierające te chwytów oraz wyjaśnij, dlaczego zastosowane chwytów są nieuczciwe.

Chwyt erystyczny osoby A: *argumentum ad personam*

Cytat:

Wyjaśnienie:

Chwyt erystyczny osoby B: *argumentum ad verecundiam*

Cytat:

Wyjaśnienie:

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne podanie cytatów i wyjaśnienie dwóch chwytów erystycznych.

1 pkt – poprawne podanie cytatu i wyjaśnienie jednego chwytów erystycznego.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Chwyt erystyczny osoby A: *argumentum ad personam*

Cytat: „masz w rodzinie aktorów, więc bronisz ich i swoich interesów.”

Wyjaśnienie: chwyt ten jest nieuczciwy, ponieważ nie podaje merytorycznych racji przeciw tezie dyskutanta, lecz odnosi się do jego osoby (*ad personam*): powiązań rodzinnych oraz domniemyanych nieczystych intencji. Tematem dialogu jest to, czy kopiowanie filmów jest moralnie dopuszczalne, a nie to, czy zakaz kopiowania opłaca się osobie A.

Chwyt erystyczny osoby B: *argumentum ad verecundiam*

Cytat: „przeciw kopiowaniu filmów wypowiedzieli się członkowie Twojego ulubionego zespołu muzycznego i główni aktorzy z filmu, który chcesz teraz oglądać.”

Wyjaśnienie: chwyt ten jest nieuczciwy, ponieważ nie podaje merytorycznych racji za bronioną tezę, lecz odwołuje się do nieśmiałości (*ad verecundiam*) dyskutanta wobec osób, które ją głoszą. Tematem dialogu jest to, czy kopiowanie filmów jest moralnie dopuszczalne, a nie to, które znane gwiazdy muzyki lub filmu ją głoszą.

Zadanie 41. (0–2)

Podaj jakiego argumentu mogą użyć zwolennicy tezy, że zakaz nielegalnego kopiowania filmów jest zakazem bezwzględny, a jakiego argumentu mogą użyć zwolennicy tezy, że jest on tylko zakazem względnym? Omawiając te dwie argumentacje, wyjaśnij stanowisko uniwersalizmu (absolutyzmu) i stanowisko relatywizmu etycznego.

Argumentacja na rzecz tezy o bezwzględności zakazu:

.....

Argumentacja na rzecz tezy o względności zakazu:

.....

Zasady oceniania

- 2 pkt – poprawne sformułowanie obu argumentacji, wraz z wyjaśnieniem typowych dla nich stanowisk etycznych.
- 1 pkt – poprawne sformułowanie jednej argumentacji wraz z wyjaśnieniem typowego dla niej stanowiska etycznego ALBO za poprawne sformułowanie obu argumentacji, bez wyjaśnienia stanowisk etycznych.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Argumentacja na rzecz tezy o bezwzględności zakazu:

Absolutyzm etyczny głosi, że normy moralne są bezwzględne, czyli obowiązują niezależnie od czasu, miejsca i innych okoliczności podpadających pod nie sytuacji. Skoro kradzież jest zawsze, wszędzie i wobec (lub dla) każdej osoby zła, to nielegalne kopiowanie filmów – które jest formą kradzieży – też jest złe zawsze, wszędzie i wobec (lub dla) każdej osoby.

Argumentacja na rzecz tezy o względności zakazu (przykładowa odpowiedź):

Relatywizm etyczny głosi, że normy moralne są względne, czyli obowiązują lub nie w zależności od czasu, miejsca i innych okoliczności podpadających pod nie sytuacji. Nielegalne kopiowanie filmów jest złe, ale na przykład tylko wtedy, gdy kopiuje osoba bogata, którą stać na zakup filmu. Norma zakazu kopiowania nie dotyczy jednak na przykład ludzi biednych, którzy zamieszkują kraje trzeciego świata.

Uchwała Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich o informatorach maturalnych od 2023 roku

Rada Główna
Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Uchwała Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich z dnia 19 listopada 2020 r. w sprawie informatorów o egzaminie maturalnym od roku 2022/2023

Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich systematycznie i z uwagą obserwują egzamin maturalny, który stanowi podstawowe źródło informacji o poziomie przygotowania kandydatów na studia w polskich uczelniach. W zgodnej opinii obu instytucji przedstawicielskich środowiska akademickiego polski system egzaminacyjny dostarcza w tym zakresie w pełni wiarygodnych i opracowanych na czas danych. Zaufanie do tego systemu przekonująco potwierdziła KRASP wiosną tego roku, deklarując wolę odłożenia rekrutacji do szkół wyższych do czasu, gdy będzie możliwe bezpieczne przeprowadzenie egzaminu maturalnego w roku pandemii.

Drugim, bardzo istotnym zadaniem, które konsekwentnie realizuje polski system egzaminacyjny jest wskazywanie za pomocą publikowanych materiałów kierunku rozwoju kształcenia w poszczególnych przedmiotach w stronę umiejętności złożonych, niezbędnych zarówno na studiach, jak i – w coraz większym stopniu – w życiu codziennym.

Ważną rolę w tym procesie odgrywają informatory o egzaminie maturalnym. Z jednej strony wydobywają oraz ilustrują za pomocą zadań najważniejsze wymagania podstawy programowej kształcenia ogólnego. Z drugiej strony, wiarygodnie informują kolejne pokolenia maturzystów o strukturze egzaminu maturalnego oraz o sposobie oceniania ich prac. W naszej opinii, przedłożone do zaopiniowania informatory dobrze realizują te cele.

Środowisko akademickie docenia starania systemu egzaminacyjnego o to, by systematycznie doskonalić swoją pracę i deklaruje dalsze wsparcie merytoryczne tych działań.

prof. dr hab. Zbigniew Marciniak
Przewodniczący Rady Głównej
Nauki i Szkolnictwa Wyższego

prof. dr hab. Inż. Arkadiusz Mężyk
Przewodniczący Konferencji Rektorów
Akademickich Szkół Polskich

Z opinii Recenzentów:

Zasadniczą część *Informatora* zajmują przykładowe, modelowe zadania maturalne, które zostały tak dobrane, aby reprezentowały całe spektrum różnorodności zadań typu zamkniętego oraz otwartego. Każde przykładowe zadanie jest wzorcowo opracowane oraz omówione ze względu na spełnienie formalnych wymogów ogólnych i szczegółowych danego polecenia, punktacji oraz wskazania niezbędnych kompetencji filozoficznych i kulturowych ucznia. W moim przekonaniu, uważne zapoznanie się z całością prezentowanego materiału dydaktycznego stanowi gwarancję zrozumienia wymagań stawianych uczniom przystępującym do nowej formuły egzaminu maturalnego z filozofii.

prof. ucz. dr hab. Krzysztof Śleziński

Z punktu widzenia zdającego szczególnie istotne jest kompleksowe omówienie wymagań dotyczących wypracowania, tak w kontekście ich specyfiki, jak i zakresu. Dokładnie zostały omówione kryteria oceny, formalne jak i merytoryczne. W *Informatorze* można odnaleźć szczegółowo omówione kryteria oceny wypracowania. Wydaje się zasadne ujednoczenie wymagań w kontekście obszerności wypracowania.

Na osobną uwagę zasługują przykłady dotyczące pracy z tekstami kultury, które dotychczas nie były w tak wyraźny sposób ujęte w wymaganiach maturalnych. Samo przywołanie, a także omówienie, wskazuje zdającym, w jaki sposób interpretować i analizować te zadania. Podobnie zadania odnoszące się do *kultury logicznej*, które do tej pory były dodatkowym elementem, stają się integralną częścią arkusza, zmuszając zdających do większej uwagi w stosowaniu reguł logicznych tak w zadaniach, jak i np. w wypracowaniu.

mgr Marcin Szymański

Autorzy *Informatora* w sposób jasny i precyzyjny opisują egzamin maturalny z filozofii, kształt zadań, oraz kryteria oceny. Satisfakcjonująco definiują także wszystkie terminy techniczne związane z wymogami i kryteriami oceny. Opis arkusza egzaminującego nie powinien pozostawiać nauczycielom wątpliwości co do kształtu i sposobu oceniania prac maturalnych. Przykładowe zadania oraz ich rozwiązania są podane w sposób przemyślany i staranny.

prof. ucz. dr hab. Artur Szutta

